Sartre / Sözcükler

SARTRE

SÖZCÜKLER

Öz yaşam öyküsü

ADA YAYINLARI

SÖZCÜKLER

Öz yaşam öyküsü

J. P. Sartre

SÖZCÜKLER

Öz yaşam öyküsü

Çeviren :
Alp Tümertekin

ADA YAYINLARI

OKUMAK

Alsace'da, 1850 yılı dolaylarında, çocuklardan bunalmış bir ilkokul öğretmeni bakkallık yapmaya razı oldu. Bu öğretmen eskisi bir ödünlemeye gerek duydu: madem ki kendisi *kafaları eğitmekten* vazgeçiyordu, o halde çocuklarından biri *ruhları eğitecekti;* ailede bir papaz çıkmalıydı, bu da Charles olacaktı. Ne var ki, Charles boyun eğmedi, bir at cambazı kadın peşinden yollara düşmeyi yeğledi. Resmi duvarda tersine çevrildi, adını anmak da yasaklandı. Sıra kimdeydi şimdi? Auguste babasının yaptığı fedakarlığa öykünmede gecikmedi: ticarete atıldı, başarılı da oldu. Geriye herhangi bir konuda belli bir eğilim göstermeyen Louis kalıyordu. Baba bu sakin çocuğa elkoyup, bir anda papaz yapıverdi onu. Daha sonraları Louis, itaati, kendisi de bir papaz "yaratmaya" kadar vardırdı. Bu, yaşantısı herkesçe bilinen Albert Schweitzer'di. Bu arada Charles, cambaz kadınını bulamamıştı; babanın yaptığı güzel hareket onu et-

kilemişti: tüm yaşamı boyunca yücelik tutkunu oldu ve küçük olaylardan büyük olanaklar yaratmak yolunda uğraştı. Görüldüğü gibi, aileden gelen eğilime yan çizmeyi düşünmüyordu: kendini yumuşatılmış bir ruhanilik biçimine, cambaz kadınlara göz yuman bir papazlığa adamak istiyordu. Öğretmenlik uygundu: böylece Charles, Almanca öğretimini seçti. Hans Sachs üzerine bir tez hazırladı, sonradan bulucusu olduğunu ileri sürdüğü dolaysız öğretim yöntemini benimsedi. M. Simonnot' nun işbirliğiyle beğenilen bir *Deutsches Lesebuch* (Almanca Okuma Kitabı) yayımladı, hızla ilerledi mesleğinde: Mâcon, Lyon, Paris. Paris'de armağan dağıtımında, ayrı basım şerefine ulaşan bir konuşma yaptı: "Sayın Bakan, Bayanlar - Baylar, Sevgili çocuklarım, bugün size neden sözedeceğimi asla tahmin edemezsiniz! Müzikten sözedeceğim." İçinde bulunulan ortama uygun dizeler okumakta üstüne yoktu. Aile toplantılarında: "Louis en dindarımız, Auguste en zenginimizdir, bense en zekimiz" deme alışkanlığına sahipti. Kardeşleri bu söze güler, yengeleri dudaklarını ısırırdı. Charles Schweitzer, Mâcon'da Katolik bir dâva vekilinin kızı olan Louise Guillemin ile evlenmişti. Balayı gezisinden nefret etmişti kız: Charles onu daha yemek bitmeden kaldırmış ve bir trene atmıştı. Yetmiş yaşında, Louise o zamanlar bir gar büfesinde önlerine getirilen pırasa salatasından şöyle sözediyordu: "Pırasanın beyazını hep kendisi alıyor, bana yeşillerini bırakıyordu". Alsace'da masadan kalkmaksızın onbeş gün geçirdiler; üç kardeş kendi lehçelerinde kaba-saba öyküler anlatıyorlardı; arasıra papaz, Louise'e dönüyor, Hıristiyan iyilikseverliği gereğince, bunları onun anlayabileceği dile çeviriyordu. Louise, kendisini karı-koca arasındaki alışverişe uymaktan kurtaran ve ona ayrı bir odaya sahip olma hakkını veren nezaket gösterilerinden sıyrılmakta gecikmedi; baş ağrılarından sözediyordu, hastalanıp yatma alışkanlığı edindi, gürültüden, tutkudan, sevgi gösterilerin-

den, Schweitzer'lerin terbiye görmemiş ve tiyatro havasını taşıyan kaba yaşayışlarından nefret etmeye başladı. Bu canlı, şeytan gibi, ama soğuk kadın dosdoğru ve kötü düşünüyordu, çünkü kocası iyi ve dolambaçlı düşünüyordu; adam yalancı ve saf olduğu için, kadın herşeyden kuşkulanıyordu: "Dünyanın döndüğünü ileri sürüyorlar; ne biliyorlar?" Çevresi erdemli oyuncularla dolu olduğundan, oyuna ve erdeme kin bağlamıştı. Bir kaba *ruhani* aile içinde yitip gitmiş olan bu ince ruhlu gerçekçi, Voltaire'i hiç okumadan, zorla Voltaire'ci oldu. Ufak tefek, tombul, alaycı, güleryüzlü Louise, yadsımanın ta kendisi olup çıktı; bir kaş kaldırış, belli belirsiz bir gülüşle, salt kendisi için ve hiç kimse farkına varmadan, bütün büyük tavırları toz haline getiriyordu. Olumsuz gururu ve yadsıma bencilliği yiyip bitirdi onu. Birinciliği zorla elde edemeyecek kadar gururlu, ikincilikle yetinmeyecek kadar da kendini beğenmiş olduğundan hiç kimseyle görüşmüyordu. "Kendinizi özletmeyi bilin" diyordu. Çok özlediler onu, sonra daha az özlediler ve görmeye görmeye sonunda unuttular. Bir daha da koltuğundan ya da yatağından nedense hiç kalkmadı. Natüralist ve püriten olan —bu erdemlerin bir araya gelişi sanıldığından daha az görülür bir şeydir— Schweitzer'ler, bir yandan bedeni pek Hıristiyanca bir biçimde küçülten, öte yandan da bedenin doğal işlevlerine geniş ölçüde gözyumuşlarını açığa vuran kaba, açık saçık sözcükleri severlerdi. Louise ise kapalı sözcükleri severdi. Olay düğümlerinden çok, onları çevreleyen saydam örtülerini beğendiği açık saçık romanları çok okurdu: "Cesurca, iyi yazılmış" derdi, tatlı bir tavırla. "Kayıp geçin ölümlüler, direnmeyin!" Bu soğuk kadın, Adolphe Belot'nun *La Fille de Feu*'sünü okurken, gülmekten öleceğini sandı. Hep kötü sonuçlanan düğün gecesi öyküleri anlatmaktan hoşlanırdı: kimi zaman, koca, kaba aceleciliğiyle, karısının boynunu yatağın kenarına bastırıp kırardı, kimi zaman da genç gelini, sabahleyin,

elbise dolabının üzerine sığınmış, çıplak ve korkudan deliye dönmüş bir durumda bulurdunuz. Louise yarı aydınlıkta yaşardı; Charles onun odasına girer, pancurları açar, bütün lambaları yakardı; Louise elleriyle gözlerini örtüp, inlerdi: "Charles! Gözümü kamaştırıyorsun." Ama bu direnmeler, kurallara uygun bir karşı koyuşun sınırlarını aşmazdı hiçbir zaman. Kendisine dokunmadığı sürece, Charles, onda korku, büyük bir can sıkıntısı, kimi zaman da sevgi uyandırırdı. Ama Charles bağırmaya başladığı an, Louise onun her istediğini yapardı. Kocası, beklenmedik biçimde dört çocuk verdi ona: çok küçükken ölen bir kız, iki oğlan, bir kız daha. Charles, kayıtsızlığından ya da saygısından, çocukların Katolik mezhebine uygun biçimde yetiştirilmelerine izin vermişti. İnançsız olan Louise, Protestanlığa duyduğu tiksinti yüzünden inançlı yaptı onları. İki oğlan annelerinin yanını tuttular; o da, oğullarını yavaşça uzaklaştırdı bu iriyarı babadan; Charles bunun farkına bile varmadı. Büyüğü, Georges, Yüksek Mühendis Okulu'na girdi; ortanca, Emile, Almanca öğretmeni oldu. Emile kafamı kurcalıyor: onun bekar kaldığını, ama, hiç sevmediği halde, her yönden babasına öykündüğünü biliyorum. Baba oğul sonunda bozuştular; birkaç kez barıştılar, bunlar hatırlamaya değer şeyler. Emile yaşayışını gizlerdi; annesini çok beğenirdi ve yaşamının sonuna kadar, önceden haber vermeksizin, ona gizli ziyaretler yapma alışkanlığını sürdürdü; anasını öpücüklere, okşamalara boğar, arkasından da, önce alaylı alaylı, sonra da kızıp köpürerek baba'dan sözetmeye koyulur ve kapıyı çarparak ayrılırdı. Annesi, sanırım severdi onu, ama ürkerdi de: bu iki kaba ve zor adam yorardı kadını, o da, yanında bulunmayan Georges'u yeğlerdi bu ikisine. Emile 1927'de, yalnızlıktan çıldırmış olarak öldü: yastığının altında bir tabanca buldular; bavullarında yüz çift delik çorapla, topukları aşınmış yirmi çift ayakkabı.

Anne-Marie, en küçük kız, çocukluğunu bir sandalye üzerinde geçirdi. Sıkılmayı, dik oturmayı, dikiş dikmeyi öğrettiler ona. Yetenekleri vardı: bu yetenekleri işlenmeden bırakmayı kibarlık saydılar; güzeldi: bunu ondan saklamak için ellerinden geleni yaptılar. Bu orta halli ve gururlu burjuvalar güzelliği ya olanaklarının üzerinde ya da toplumsal durumlarının altında görüyorlardı; güzelliği markizlere ve yosmalara yakıştırıyorlardı. Louise de kendini beğenmişliğin en su katılmamışı vardı: aldanmış olmak korkusuyla, çocuklarında, kocasında, hatta kendisinde bulunan en açık nitelikleri bile yadsırdı; Charles başkalarında güzelliği göremezdi: sağlıklı olmakla karıştırırdı güzelliği; karısının hastalığından bu yana, hastalanmayan, bıyıklı ve boyalı, iri yarı idealist kadınlarla avutuyordu kendisini. Elli yıl sonra, bir aile albümünü karıştırırken, Anne-Marie eskiden güzel olduğunu farketti.

Aşağı yukarı Charles Schweitzer'in Louise Guillemin'e rastladığı sıralarda, bir taşra hekimi, Périgourd'lu zengin bir mülk sahibinin kızıyla evlenip, hüzünlü Thiviers sokağında eczacının karşısına yerleşti. Evlendiklerinin ertesi günü, kayınpederinin beş parası bulunmadığı ortaya çıktı. Çileden çıkan Doktor Sartre, kırk yıl boyunca karısına tek söz söylemeden oturdu; yemek masasında, işaretlerle anlatıyordu derdini, kadın sonunda, "Pansiyonerim" adını verdi ona. Ama, gene de karısıyla aynı yatağı paylaşıyor, ve arasıra, tek söz etmeksizin gebe bırakıyordu onu: kadın iki oğlan, bir kız verdi doktora; bu "sessizlik çocukları"na Jean-Baptiste, Joseph ve Hélène adları verildi. Hélène, sonradan aklını kaçıran bir süvari subayıyla evlendi; Joseph askerliğini Zuhaf askeri olarak yaptı ve genç yaşında ana-babasının yanma çekildi. Hiçbir uğraşı yoktu: birinin dilsizliğiyle ötekinin yaygaraları arasında kalıp, kekeme oldu ve ömrünü sözcüklerle boğuşarak geçirdi. Jean-Baptiste, denizi görebilmek için, Denizcilik Okulu'nu bitirmek is-

tedi. 1904'te Cherbourg'da, deniz subayı iken Cochinechine hummaları tarafından çoktan yenip bitirilmiş bir durumda, Anne-Marie Schweitzer'le tanıştı, bir köşeye atılmış bu koca kızı yakalayıp evlendi, hemen bir çocuk yaptı ona: Ben. Ve sonra gidip ölüme sığınmayı denedi.

Ölmek kolay değildir: bağırsak ateşi acele etmeden yükseldi, arasıra düştüğü de oldu. Anne-Marie kendini esirgemeksizin, ama işi sevmeye dek vardırmadan bakıyordu Jean-Baptiste'e. Louise, karı-koca yaşamı konusunda uyarmıştı onu: kanlı düğün akşamından sonra, gece bayağılıklarıyla bölünmüş, sonu gelmez bir özveriler dizisiydi bu. Annesinden örnek alarak, annem de ödevi zevke üstün tuttu. Ne evlilikten önce, ne de sonra, babamı pek tanımamıştı. Arada bir, bu yabancının neden kendi kolları arasında ölmeyi seçtiğini soruyor olmalıydı. Jean-Baptiste'i Thiviers'den birkaç fersah ötedeki küçük bir çiftliğe götürdüler; babası hergün iki tekerlekli yaysız arabasıyla onu görmeye gelirdi. Uykusuz geceler ve üzüntüler Anne-Marie'yi yedi bitirdi, sütü kesildi, komşu bir sütanneye verdiler beni, ve böylece ben de yavaş yavaş ölmeye koyuldum: bağırsak ateşinden ve belki de hıncımdan. Yirmi yaşında, tecrübesiz ve yardımcısız annem can çekişen bu iki yabancı insan arasında paralanıyordu; akla dayanan evliliği, hastalık ve matemde buluyordu gerçeğini. Bense durumdan yararlanıyordum: o zamanlar, anneler çocuklarını kendileri, hem de pek uzun bir süre, emzirirlerdi. Eğer bu ikili can çekişme şansı olmasaydı, sütten geç kesilmenin güçlükleriyle karşı karşıya kalacaktım. Hastalık, dokuz aylıkken zorla sütten kesilme, ateş ve alıklaşma, benim, annemle çocuk arasındaki bağları kesen son bıçak darbesini duymama engel olmuştu. Yalın sanrılarla, silik putlarla dolu karışık bir dünyaya daldım. Babamın ölümünde, Anne-Marie ve ben, ortak bir korkulu düşten uyandık; iyileştim. Ama ikimizde bir yanlış anlaşılmanın kurbanıydık: o, gerçekten hiçbir zaman ayrılmadığı

bir oğlu yeniden buluyordu; ben, bir yabancının dizlerinde kendime geliyordum.

Parasız ve uğraşsız Anne-Marie ana-babasının yanına dönüp yaşamaya karar verdi. Ama babamın saygısız biçimde bu dünyadan göçüp gitmesi Schweitzer'lerin gönlünü kırmıştı: boşanmaya benziyordu bu ölüm. Bunu önceden göremediği ve önünü alamadığı için adı suçluya çıkmıştı annemin: bir şaşkın gibi, işe yaramayan bir koca almıştı. Kucağında bir çocukla, Meudon'a geri gelen sırık Ariane'a herkes gayet iyi davrandı: büyükbabam emekliliğini istemişti, en ufak bir takazada bulunmaksızın yeniden işe girdi; büyükannem bile sessiz sedasız bir tören yaptı onun dönüşüne. Ama minnetten buz kesilmiş Anne-Marie, iyi davranışların altındaki suçlamayı seziyordu: aileler, dulları kuşkusuz, evlenmeden anne olan kızlara yeğ tutarlar, ama sadece doğrulukla ilgili birşey bu. Bağışlanmak için, kendini hesapsızca harcadı Anne-Marie, Meudon'da ve daha sonra da Paris'te baba evini yönetti, kahyalık, hastabakıcılık, sofracıbaşılık, gezinti arkadaşlığı, hizmetçilik etti, ama annesinin sessiz asık suratlılığını gideremedi. Louise, her sabah yemek listesi, her akşam da hesap yapmayı çok can sıkıcı buluyor, ama bunların kendi yerine bir başkasınca yapılmasına da katlanamıyordu; üstünlüklerinden yoksun kalışına sinirlene sinirlene, görevlerinin elinden alınmasına göz yumuyordu. Bu gittikçe yaşlanan alaycı kadının tek bir kuruntusu vardı: kendini vazgeçilmez sanıyordu. Zavallı Anne-Marie: edilgin olsa, eve yük olmakla suçlayacaklardı onu; etkin olunca, evi yönetmek istediğinden kuşkulanıyorlardı. Birinci tehlikeden kurtulabilmek için bütün cesaretini, ikincisinden kurtulabilmek içinse, bütün alçakgönüllülüğünü kullanmalıydı. Genç dulun küçümsenmesi gecikmedi: lekeli bir bâkire. Cep harçlığı vermeyiz demiyorlardı: vermeyi unutuyorlardı; giysilerini elek bezine dönene kadar giydi de, büyükbabam onları yenilemeyi düşünme-

di. Kendi başına evden çıkmasına zorla göz yumuyorlardı. Çoğu evli eski kız arkadaşları onu akşam yemeğine çağırınca, çok önceden izin istemek ve saat ondan önce geri getirileceğine söz vermek gerekirdi. Yemeğin tam ortasında, ev sahibi onu arabayla eve götürmek üzere masadan kalkıyordu. Bu sırada, geceliğini giymiş olan büyükbabam, elinde saat, yatak odasını arşınlardı. Saatin onu vuran son darbesinden sonra ise, gürlerdi. Çağrılar gittikçe seyrekleşti ve annem bu pahalı zevklerden tat almaz oldu.

Jean-Baptiste'in ölümü yaşamının en büyük olayıydı: annemi yeniden zincire vurdurdu, bana da özgürlüğümü bağışladı bu ölüm.

İyi baba yoktur, bir kuraldır bu; ama erkeklere değil, çürümüş olan babalık bağına kızmak gerekir. Çocuk yapmak mı, bundan daha iyisi olamaz; çocuk sahibi *olmaksa*, aman ne büyük haksızlık! Yaşasaydı, babam boylu boyunca üzerime uzanacak ve beni ezecekti. Talihim varmış, genç yaşında öldü; sırtlarında Anchise'lerini taşıyan Enée'ler arasında, bütün bir ömür boyu ata biner gibi oğullarının sırtına binen o göze görünmez doğrucudan tiksinerek ve tek başıma, bir yakadan ötekine geçiyorum; ardımda, babam olmaya vakit bulamayan, ve bugün, oğlum olabilecek, genç bir ölü bıraktım. İyi mi oldu, yoksa kötü mü? Bilmiyorum; ama, tanınmış bir psikanalistin yargısına seve seve katılıyorum: üst-ben (Sur-Moi) yoktur bende.

Ölmek birşey değil: zamanında ölmek gerekir. Daha geç olsaydı, kendimi suçlu hissederdim; bilinçli bir öksüz, kendini haksız bulur: onu görünce hoşnutsuzluğa kapılan ana-babası, gökteki dairelerine çekilmişlerdi sanki. Bense, kıvançlıydım: hüzünlü durumum saygı uyandırıyor, önem kazandırıyordu bana; yasımı, erdemlerim arasında saklıyordum. Babam, kendi zararına ölmek inceliğini göstermişti: büyükannem onun ödevlerinden kaçtığını söyler dururdu; pek haklı olarak Sch-

weitzer'lerin uzun ömürlülüğünden gurur duyan büyükbabam, insanın otuz yaşında bu dünyadan çekip gitmesini kabullenemiyordu; bu kuşkulu ölümün ışığında, damadının gerçekten yaşayıp yaşamadığından kuşkulanmaya başladı ve sonunda, unuttu onu. Benimse unutmam bile gereksizdi: bu dünyadan sıvışarak, Jean-Baptiste kendini tanımak zevkinden yoksun bırakmıştı beni. Bugün bile, onun üzerine bildiklerimin azlığına şaşarım .Oysa, sevdi o, yaşamak istedi, ölümünü gördü; bunlar bütün bir insan yaratmaya yeter. Ama ailemde, hiç kimse, beni bu insanla ilgilendirmeyi başaramadı. Yıllarca, yatağımın başucunda, duru gözlü, yuvarlak ve dazlak kafalı, gür bıyıklı küçük bir subayın resmini seyrettim: annem yeniden evlenince, resim yokoldu. Daha sonra, bir zamanlar onun olan kitaplar kaldı bana: Le Dantec'in bilimin geleceği üzerine bir kitabı ile Weber'in *"Vers le positivisme par l'idéalisme absolu"* (Mutlak İdealizm Yoluyla Pozitivizme Doğru) adlı kitabı. Bütün çağdaşları gibi kötü şeyler okurmuş. Sayfa kenarlarında, doğduğum sıralarda yaşamış ve oynaşmış bir küçük pırıltının belgeleri olan, okunmaz birtakım karalamalar buldum. Kitapları sattım: bu ölü beni pek az ilgilendiriyordu. Demir Maske ya da Chevalier d'Eon gibi, duyduklarımla tanıyorum onu, ve ona ilişkin bildiklerim hiçbir zaman bana bağlanmıyor: sevdi mi, kucağına aldı mı beni, bütün böceklerin yiyip bitirdiği açık renkli gözlerini oğluna çevirdi mi, hiç kimsede anısı yok şimdi bunların: yitip gitmiş aşk acıları bunlar. Bir gölge, bir bakış bile değil bu baba: o ve ben, bir süre, aynı toprağa bastık, hepsi bu. Bir ölünün oğlundan çok, mucizenin çocuğu olduğum kanısı verildi bana. Hiç kuşku yok, buradan geliyor o inanılmaz hafifliğim. Bir baş değilim, olmaya da özenmiyorum. Yönetmek, yönetilmek, birdir ikisi de. En otoriter kişi, bir başkası, kutsal bir asalak —babası— adına emirler verir, uğradığı soyut sertlikleri başkalarına iletir. Bütün ömrümce, gül-

meden, başkalarını güldürmeden tek bir emir bile veremedim; güç özlemiyle içim kemirilmemiştir, çünkü boyuneğmeyi de öğretmediler bana.

Kime boyuneğecektim ki? Genç, dev gibi bir kadın gösterilmekte, bunun annem olduğu söylenmekte. Bıraksalar, ablam diyeceğim ben ona. Gözhapsinde yaşayan, herkesin emrine bağlı bir bâkirenin bana hizmet etmek için orada bulunduğunu pek iyi görüyorum. Seviyorum onu: ama, hiç kimse saygı duymadığına göre, nasıl sayacaktım onu? Üç oda var evimizde: büyükbabamınki, büyükanneminki, "çocuklarınki". "Çocuklar", yeni biz: birlikte küçümsenen, birlikte düşünülen ikimiz. Ne var ki bütün ilgiye ben konu olmaktayım. *Odama* bir genç kız yatağı konmuş. Genç kız, tek başına namusuyla uyuyup uyanmakta; o koşup banyoya yıkanmaya gittiğinde ben hâlâ uyuyorum; sonra, giyinmiş olarak geri dönüyor: nasıl olur da ondan doğmuş olabilirim? Üzüntülerini anlatır bana, ben de ilgilenip acıyarak dinlerim onu: ilerde, korumak için evleneceğim onunla. Söz veriyorum ona: kollarımı onun üzerine gereceğim, kendi körpecik önemimi hizmetine vereceğim. Ona boyun eğeceğimi mi sanıyorsunuz? Yalvarışlarına dayanamama iyiliği var bende. Zaten o da bana emir veremez: tüy gibi sözcüklerle, gerçekleştirme isteğini övdüğü bir geleceğin taslağını çiziştirir: "Benim sevgili yavrum çok uslu, çok akıllı olacak, uslu uslu burnuna ilaç damlattıracak". Ben de kendimi bu yumuşak kehanetlerin tuzağına bırakırım.

Geriye evin saygıdeğer ihtiyarı kalıyor: Allah Baba'ya o denli benziyor ki, çoğu kez, herkes onu öyle görüyordu. Bir gün, bir kiliseye âyin eşyalarının durduğu yerden girdi; papaz inançları pek sağlam olmayanları kutsal yıldırımlarla korkutmaktaydı: "Tanrı buradadır! Görüyor sizleri!" Birden, inançlı kişiler, dua kürsüsünün altında kendilerine bakan sakallı kocaman bir ihtiyar gördüler; hepsi bir yana kaçıştı. Bazan da, dizleri-

ne kapandıklarını söylerdi büyükbabam, Birdenbire ortaya çıkmaktan zevk alır oldu. 1914 Eylül'ünde, Arcachon'daki bir sinemada çıktı ortaya: ışıkların yakılmasını istediği zaman, annemle ben balkondaydık; öteki beyler onun çevresindeki melekler durumundaydılar ve "Zafer! Zafer!" diye bağırıyorlardı. Tanrı sahneye çıktı ve Marne bildirisini okudu. Sakalı karayken, Jehovah olmuştu; Emile'in, dolaylı olarak, onun yüzünden öldüğünden kuşkuluydum. Bu gazaplı Tanrı, oğullarının kanını içmişti, onların kanıyla doluydu boğazına kadar. Ama ben, uzun ömrünün sonunda çıkıyordum ortaya, sakalı ağarmış, tütünden sararmıştı ve babalıktan tat almıyordu artık. Bununla birlikte, eğer o dünyaya getirmiş olsaydı, beni boyunduruğu altına almaktan kendini alamayacağını biliyorum: alışkanlık. Benim talihim, bir ölünün çocuğu olmaktı: bir ölü, bir çocuğa alışılmış değerini veren birkaç sperma damlacığını boşaltmıştı; güneşten bir parçaydım ben, büyükbabam sahip olmaksızın zevk alabilirdi benden: ömrünün son günlerini coşkunluk içinde bitirmek istediği için, "hârika"sı oldum onun; beni kaderin olağanüstü bir lûtfu, bedelsiz verilmiş ve her zaman için geri alınabilecek bir armağan gibi görmeyi uygun buldu; ne bekleyebilirdi benden? Salt orada bulunuşum zevke boğuyordu onu. Allah Baba sakalıyla Aşk tanrısı ve Oğul oldu; bir papaz gibi, ellerini başımın üstüne koyardı, avuçlarının sıcaklığını tepemde duyardım şefkatten titreyen bir sesle yavrucuğum derdi bana, gözyaşlarının buğusu sarardı donuk gözlerini. Herkes bağırışırdı: "Bu yumurcak deli etti onu!" Hayrandı bana, kuşkusuz. Seviyor muydu acaba? Böyle herkesin önünde kendini gösteren bir tutkuda, içtenlikle yapmacığı birbirinden ayırmakta güçlük çekiyorum: öteki torunlarına pek sevgi gösterdiğini sanmıyorum; onları hiç görmediği, onların da kendisine hiç gereksinimleri bulunmadığı bir gerçektir. Ben ise, her yön-

den bağlıydım ona: bende, kendi gönül yüceliğine hayrandı.

Gerçekte, yüce olanı zorluyordu: daha bir sürü insan gibi, Victor Hugo'nun kendisi gibi, kendini Victor Hugo sanan bir XIX. yüzyıl insanıydı o. İki içim arasındaki alkolik gibi, hep iki apansız değişme arasında yaşayan bu uzun sakallı güzel adamı ben, son zamanlarda bulunmuş iki tekniğin kurbanı sayıyorum: fotoğraf sanatı ile büyükbabalık sanatı. Fotoğrafa yatkın olma talihi ve talihsizliği vardı onda; fotoğrafları evi doldururdu: henüz enstantane çekilemediği için, poz vermeye ve canlı tablolara düşkündü; hareketleriniyarıda kesip bekletmesi, güzel bir duruş içinde kendini dondurması, taşlaştırması için herşey bir bahaneydi; kendi kendinin heykeli olduğu kısa ölümsüzlük anlarından delice zevk alırdı. Canlı tablolara düşkünlüğü yüzünden, belleğimde ondan *lanterne magique*'in* verdiği sert görüntüler kaldı: ormanda, bir kütüğün üstüne oturmuşum, beş yaşındayım: Charles Schweitzer bir panama şapkası, siyah çizgili krem rengi flanel bir elbise, bir saat zincirinin boydan boya kestiği beyaz pike bir yelek giymiş; sapsız gözlüğü bir kordonun ucunda sallanıyor; bana doğru eğiliyor, altın yüzüklü parmağını kaldırıyor, konuşuyor. Güneşli sakalı bir yana, herşey karanlık, herşey nemli: ermişlerin başı üstündeki ışık çemberini o, çenesinde tamakta. Ne dediğini bilmiyorum: sırf işitmek için dinlemeye daha düşkünüm o sıralar. Sanırım bu Eski İmparatorluk (Ancien Régime) cumhuriyetçisi bana, vatandaşlık ödevlerimi öğretiyor, burjuvazinin tarihini anlatıyordu; bir zamanlar, krallar, imparatorlar yaşamıştı, çok kötüydü onlar; kovmuştuk onları, herşey iyiydi şimdi. Akşam yolunu beklemeye çıktığımız zaman, fünikü-

---

* **lanterne magique**: Cam üstüne çizilmiş resimleri bir ekrana yansıtan optik aygıt; gelişip günümüzün projeksiyon aygıtlarını ortaya çıkardı.

lerden çıkan yolcular arasında, uzun boyu, dans öğretmeni yürüyüşüyle hemen tanırdık onu. Bizi ne kadar uzaktan görürse görsün, göze görünmez bir fotoğrafçının kesin buyruklarına uymak üzere, "poz" verirdi; sakalını rüzgara vermiş, gövdesi dimdik, ayakları aralanmış, göğsü ileri çıkık, kolları alabildiğine açılmış. Bu işareti alınca olduğum yerde durur, ileri doğru verirdim kendimi, yarışa başlamak üzere olan koşucu, fotoğraf makinasından çıkacak küçük kuştum ben; birkaç saniye böyle karşı karşıya, güzel bir Saksonya malı porselenler gibi kalırdık, sonra büyükbabamın meyveleri, çiçekleri, mutluluğu ile yüklü ben ileri fırlar, nefes nefese kalmış gibi dizlerine kapanırdım; o da beni yerden alır, kollarının ucunda havalara kaldırır, "Hazinem benim!" diyerek göğsüne bastırırdı. Geçenlerin iyice gözüne batan ikinci gösteri numaramızdı bu. Yüze yakın değişik skeçli uzun bir oyun oynuyorduk: flört, çabuk çabuk giderken ortaya çıkan anlaşmazlıklar, yumuşak takılmalar, ince azarlamalar, sevgi gücenmeleri, tatlı gizlemeler ve tutku; kendimize salt onlardan kurtulma zevkini tattırabilmek için, sevgimizde terslikler yaratırdık: kimi zaman buyurgandım, ama nazlanmalarım ince duyarlığımı maskeleyemezdi; büyükbabalara yaraşan yüce ve saf kendini beğenmişliği, Hugo'nun salık verdiği basiretsizlikleri gösterirdi büyükbabam da. Katıksız hapse atsalar, reçel getirirdi bana; ama büyük korkular içindeki iki kadın bunu yapmaktan titizlikle kaçınırlardı. Hem sonra uslu bir çocuktum ben: rolümü o kadar uygun buluyordum ki, hiç bırakmıyordum bu rolü. Gerçekte, babamın apansız çekip gidişi, ödül olarak, çok eksik bir Oedipe karmaşası bırakmıştı bana: Üst-ben yoktu bende, doğru, ama saldırganlık da yoktu. Annem benimdi, hiç kime ona rahatça sahip oluşta yarışamıyordu benimle: sertlik ve kin nedir bilmiyordum; zor bir çıraklıktan, kıskançlıktan uzak tutulmuştum; sivri köşelerine çarpmadığım için, gerçeği ilkin güleryüzlü ka-

rarsızlığı ile tanıdım ancak. Kime, neye başkaldıracaktım: bir başkasının geçici hevesi, benim yasam olmak savında bulunmamıştı hiçbir zaman.

Uslu uslu, ayakkabılarımın giydirilmesine, burnuma ilaç damlatılmasına, elbiselerimin fırçalanmasına ve yıkanmama, giydirilip soyundurulmama, süslenmeme, pohpohlanmama izin vermekteyim; uslu olma oyunundan daha eğlenceli birşey tanımıyorum. Hiç ağlamam, hiç gülmem, gürültü yapmam; dört yaşında reçele tuz koyarken yakaladılar beni: yaramazlıktan çok, sanırım, bilim sevgisi; her neyse, belleğimde kalan en büyük yaramazlık bu. Pazarları, bu kadınlar, iyi müzik dinlemek için, ünlü bir orgcuyu dinlemek için, kiliseye âyine giderlerdi; ikisi de âyine katılmazdı ama, başkalarının inancı onları müziğin esrimesine hazırlardı; bir "tocatta"nm zevkini tatma süresince Tanrı'ya inanmaktaydılar. Bu yüce ruhani anlar benim en büyük zevkimdir: herkes uyuyor gibidir, ne yapabileceğimi göstermenin tam sırasıdır: dua tahtası üstüne diz çöküp heykel gibi taş kesilirim; küçük ayak parmağımı bile oynatmamam gerekir; gözümü kırpmaksızın, gözyaşları yanaklarımdan süzülene dek, dimdik önüme bakarım; kuşkusuz, ayaklarıma giren karıncalanmalara karşı müthiş bir mücadele vermekteyim, ama yeneceğime kuşkum yok, öylesine bilinçliyim ki gücüm konusunda, kendi kendime yenmek zevkini verebilmek için içimde en suçlu eğilimleri uyandırmaktan çekinmiyorum: "Tanananam" diye bağırarak ayağa fırlasam mı? Takdis kabına işemek üzere, şu sütuna tırmansam mı? Bu korkunç düşünceler, az sonra, annemin kutlamalarına daha büyük bir değer verecektir. Kendi kendime yalan söylüyorum: zaferimi yüceltmek için kendimi tehlikedeymiş gibi düşünüyorum; içimi saran kötü arzular bir an bile tehlikeli olmamıştır; rezalet çıkarmaktan çok korkarım; insanları şaşırtacaksam, bunun erdemlerimle olmasını isterim. Bu kolay zaferler, iyi bir yaradılışım olduğuna inandırmakta-

dır beni; çevremdekilerin beni övgüye boğmaları için yapacağım şey, kendimi oluruna bırakmaktır yalnızca. Varsalar bile, kötü isteklerim ve düşüncelerim, hep dışardan gelmektedir; içime girdikleri an, sönüp tükenirler: kötülük için işe yaramaz bir toprağım ben. Oyun olsun diye erdemliyim, hiçbir zaman kendimi zorlamıyor, çaba harcamıyorum: icat ediyorum. İzleyicilerini soluk soluğa bırakan ve rolünü inceden inceye işleyen bir oyuncunun prenslere yaraşır özgürlüğü var elimde. Herkes bana hayran, demek ki hayran olunacak bir insanım. Dünya iyi kurulduğuna göre, bundan daha basit ne olabilir? Güzelsin diyorlar bana, ben de buna inanıyorum. Bir süredir, sağ gözümde beni ilerde tek gözlü ve şaşı kılacak bir leke var, ama daha hiçbir şey belli değil. Annemin renkli kalemlerle rötuşladığı yüzlerce fotoğrafım çekilmekte. Bunlardan elimde kalan birinde pembe, sarışın, kıvır kıvır saçlıyım, yanaklarım yuvarlacık, bakışlarımda yerleşik düzene karşı ince bir saygı var; ağzım, ikiyüzlü bir kibirlenme ile şişkin: değerimi biliyorum.

Özümün iyi olması yeterli değil; peygamberce de olması gerek: doğruyu çocuklar söyler. Doğaya pek yakın olan çocuklar, rüzgârın ve denizin yeğenleridir: anlamasını bilenlere, onların mırıl mırıl sözleri geniş ve derin dersler verir. Büyükbabam, Henri Bergson'la birlikte Cenevre gölünü geçmişti: "Coşkunluktan deliye dönmüştüm", derdi, "pırıltılı dorukları seyretmek, sudaki yankılanmaları izleyebilmeye yetmiyordu gözlerim. Ama bir valizin üstüne oturmuş olan Bergson, durmadan ayaklarının arasına baktı." Bu yolculuk olayından, şiirsel esinlenişin felsefeye yeğlenmesi gerektiği sonucunu çıkardı. Beni konu alan düşüncelere daldı: bahçede, açılır kapanır bir bez koltuğa oturur, elinin altında bir bardak bira, koşup sıçrayışıma bakar, karman çorman sözlerimde bir bilgelik arar ve bulurdu da. Sonraları, bu deliliğe güldüm; pişmanım: öiümün işiydi bu çılgın-

lık. Charles yüreğini dolduran sıkıntıya karşı esrimeyle savaşıyordu. Herşeyin, hatta zavallı sonumuzun bile iyi olduğuna kendini inandırabilmek için yeryüzünün hayranlık verici yapıtına hayran oluyordu. Kendisini geri almak üzere olan bu doğayı, tepelerde, dalgalarda, yıldızlar arasında, benim gencecik yaşamımın kaynağında aramaya çıkıyordu; çünkü bu doğayı tümüyle kucaklamak ve, kendisi için kazılan çukur da içinde olmak üzere, ondaki herşeyi kabullenmek istiyordu. Benim ağzımdan onunla konuşan Doğru değil, *kendi* ölümüydü. İlk yıllarımın yavan mutluluğu kimi zaman ölümcül bir tat kazandıysa, bunda şaşacak birşey yoktu: özgürlüğümü tam zamanında yapılmış bir göçe, önemimi ise özlemle beklenen bir ölüme borçluyum. Ne olacaktı ki: bütün kâhin kadınlar ölülerdendir, herkes bilir bunu; bütün çocuklar ölümün aynasıdır.

Hem sonra büyükbabam çocuklarının canını sıkmaya bayılır. Bu korkunç baba ömrünü onları ezmeye harcamıştı; ayaklarının ucuna basarak içeri girip babalarını küçücük bir çocuğun dizleri dibinde gördüklerini düşünün: yürek paralayacak birşey bu. Kuşaklar arasındaki çatışmada, çocuklarla yaşlılar çoğunlukla aynı amaç uğrunda birleşirler: birinciler mucizeler yaratır, ikincilerse bu mucizeleri çözümler. Doğa konuşur, görmüş geçirmişlik de çevirmenlik yapar: yetişkinlere ise, işi tamamlayıp bağlamak kalır yalnızca. Örnek diye çocuk yoksa bir köpek alın: geçen yıl, bir köpek mezarlığında, bir mezardan ötekine uzayıp giden titrek bir söz dizisinde, büyükbabamın özdeyişlerini tanıdım: köpekler sevmeyi bilir; insanlardan daha şefkatli, daha bağlıdırlar; davranış inceliğine sahiptirler, İyilik'i tanımalarına, iyilerle kötüleri birbirinden ayırmaya yarayan şaşmaz bir içgüdüleri vardır. "Polonius", diyordu acılı bir hanım, "sen benden daha iyisin: sen olsan benden sonra yaşamazdın, bense senden sonra yaşıyorum". Yanımda bir Amerikalı dost vardı: fena halde sinirlenip çimentodan

yapılma bir köpeğe bir tekme atıp kulağını kırdı. Haklıydı: çocukları ve köpekleri *çok fazla* sevdiniz miydi, insanlara karşı seversiniz onları.

Demek ki, geleceğin bir ev köpeğiyim ben; peygamber gibi sözler etmekteyim. Çocuklara özgü deyişlerim var, bunları akıllarında tutup yeniden söyletiyorlar bana: daha başka sözler bulup söylemeyi öğreniyorum. Büyüklere özgü deyişlerim var: anlamadan, "yaşımın üstünde" sözler etmeyi biliyorum. Şiir bunlar; gerçekte, bunun reçetesi çok basit: Şeytana, rastlantıya, boşluğa güvenmek, büyüklerden cümleleri tümüyle almak, ardarda sıralayıp, anlamaksızın, yeniden söylemek yetiyor. Kısacası, gerçek mucizeler yaratıyorum, herkes de bunları işine geldiği gibi anlıyor. "İyi" yüreğimin ta derininde, "Doğru" ise İdrak'ımın körpecik karanlıklarında doğmakta. Güvenle hayranım kendime: kimi zaman, davranışlarımın ve sözlerimin benim göremediğim ama büyük insanların gözüne çarpan bir niteliği olabilir; istedikleri bu olsun! Bana çok görülen ince zevki hiç kusur etmeksizin sunarım onlara. Maskaralıklarım elaçıklığı görünüşüne bürünmekte: zavallı insancıklar kendi çocukları olmadığımdan ötürü üzülmekteydiler, buna dayanan ben, bir özgecilik (elseverlik, diğerbinlik) coşkusu içinde hiçlikten çekip çıkardım kendimi ve onlara bir oğulları bulunduğu yanılsamasını vermek üzere çocukluk kılığına büründüm. Annem ve büyükannem, çoğu kez, dünyaya gelmemi sağlayan üstün iyiliği tekrarlamaya çağırmaktalar beni: Charles Schweitzer'in garip alışkanlıklarını, beklenmedik değişimlere olan düşkünlüğü pohpohlamakta, ona beklenmedik hoş şeyler hazırlamaktalar. Bir mobilyanın ardına saklarlar beni, soluğumu tutarım, kadınlar odadan çıkıp gider ya da beni unutmuş gibi yaparlar, hiçleşirim; büyükbabam, yorgun, asık suratlı, ben olmasam düşeceği durumda girer odaya; ansızın sağlandığım yerden çıkar, dünyaya gelme lûtfunda bulunurum ona, beni görür, oyuna o da katı-

lır, yüzünü değiştirir ve kollarını havaya kaldırır. Varlığımla zevke boğarım onu. Tek sözcükle kendimi veririm; her yerde ve her zaman veririm kendimi, herşeyi veririm: bir Tanrı gibi tezahür etmek için, bir kapıyı itmem yeter benim de. Tahta küplerimi birbiri üstüne koyarım, çamurları kalıplarım, avaz avaz bağırırım; herhangi biri gelip hayrete kapılır; bir kişiyi daha mutlu kılmışımdır. Yemek, uyumak ve hava değişikliklerine karşı alman önlemler, baştan başa törenli bir yaşamın belli başlı bayramları ve belli başlı zorunluklarıdır. Bir kral gibi, herkesle birlikte yemek yerim: eğer *iyi* yersem, kutlarlar beni; hatta büyükannem bile "Ah, ne akıllıca iştir acıkmak!" diye bağırır.

Kendi kendimi yaratmaktan geri durmam; hem bağışlayan hem de bağışlanmanın kendisiyim ben. Babam yaşasaydı haklarımı ve ödevlerimi tanıyacaktım; babam ölmüş, ben de bunları bilmemekteyim: her yanım sevgiyle dolu olduğuna göre hiçbir hakkım yok; sevgiyle verdiğime göre, ödevim de yok. Tek bir borç var: hoşa gitmek; herşey göstermeliktir. Ailemizde ne de büyük bir eliaçıklık vardır öyle: büyükbabam beni yaşatmakta, ben de onu mutlu kılmaktayım; annemse herkese adamış kendini. Bugün düşündüğümde, yalnız bu adayış gerçek gibi gözüküyor bana; ama biz, bunu görmezlikten gelme eğilimindeydik. Ne önemi var: yaşamımız bir törenler dizisidir ve zamanımızı birbirimizi övgüye boğmakla geçiririz. Büyükleri, eğer bana hayran olurlarsa, sayarım; içten, açık, bir kız kadar yumuşağım. İyi düşünürüm, insanlara güvenirim: herkesin neşesi yerinde olduğuna göre, herkes iyidir demek ki. Toplumu, şaşmaz bir değerlilik ve güçler sıralanması olarak görmekteyim. Sıranın en üstünde olanlar, elindekilerin tümünü aşağıdakilere verir. Bununla birlikte, en üst basamağa çıkmaya niyetim yok: bu yerin, düzeninin sürmesini sağlayan sert ve iyiniyetli kişilere ayrıldığını bilmiyor değilim. Onlardan pek uzak olmayan, sıranın dışındaki kü-

çük bir tünekte durmaktayım ben, ve ışığım, sıranın yukarsından aşağılara doğru yayılmaktadır. Kısacası, dünyasal güçten kendimi ayrı tutmaya vermekteyim olanca dikkatimi: ne aşağıda, ne yukardayım, başka yerdeyim. Bir din adamının torunu olan ben, ta çocukluğumdan beri, bir din adamıyım; kardinallerin, piskoposların dokunaklı sesi, papazsı bir neşe var bende. Kendimden aşağıdakilere eşitimmişler gibi davranırım: bu, onları mutlu kılmak için söylediğim ve onların da bir dereceye kadar kanmaları uygun düşen yalan, dindarca bir yalandır. Hizmetçime, postacıya, köpeğime, sabırlı ve yumuşak bir sesle söz söylerim. Bu düzenli dünyada yoksullar da vardır. Beş ayaklı koyunlar, Siyamlı yapışık kız kardeşler, demiryolu kazaları da vardır: bu aykırılıklardan hiç kimse suçlu değildir. İyi yoksulcuklar, görevlerinin bizim iyi yürekliliğimizi işler kılmak olduğunu bilmektedirler; duvar diplerinde dolaşan utangaç insanlardır bunlar, ellerine birkaç kuruş sıkıştırırım, hele güzel bir eşitlik gülümsemesini onlara armağan etmeyi hiç unutmam. Aptal gibi görünürler bana, onlara dokunmak istemem, ama zorlarım kendimi: bir sınamadır bu; hem sonra, beni sevmeleri gerekir: bu sevgi yaşamlarını güzelleştirecektir. En gerekli şeylerinin eksik olduğunu bilirim ve onların artık, fazlalık malı olmak hoşuma gider. Hem sonra, yoksullukları ne denli büyük olursa olsun, hiçbir zaman büyükbabam kadar acı çekmeyecektir onlar: büyükbabam küçükken, gün doğmadan kalkar, karanlıkta giyinirdi; kışın, yıkanmak için, kovadaki suyun buzunu kırması gerekirdi. Çok şükür o günden bu yana işler düzeldi: büyükbabam Gelişim'e inanır, ben de inanırım; Gelişim: bana kadar uzanan şu çetin, uzun yol.

İşte cennet buydu. Her sabah, bir sevinç şaşkınlığı içinde, beni dünyanın en birbirine bağlı ailesinde, en güzel ülkesinde dünyaya getiren çılgın talihe hayran olarak uyanırdım. Hoşnutsuzluklar şaşırttı beni; neden ya-

kınabilirlerdi ki? Dikkafalı insanlardı bunlar. Özellikle büyükannem, en derin kaygılarım ondan kaynaklanırdı: bana yeterince hayran olmadığını görmenin acısı içindeydim. Gerçekten, Louise dımdızlak ortaya çıkarmıştı beni. Kocasında suçlayamadığı oyunculuğu, bende açıkça kötülüyordu: bir soytarı, palyaço, şaklabandım ben, bu "yapmacıkları" kesmemi emrederdi hep. Büyükbabamla da alay ettiğinden kuşkulandığım için daha çok öfkelenirdim: "hep yadsıyan bir Ruh"du bu kadın. *Karşılık verirdim* büyükanneme, özür dilememi isterdi; destekleneceğimden emin olduğum için, özür dilemeyi reddederdim. Büyükbabam zayıf yönünü gösterme fırsatını hemen yakalardı: onuru son derece kırılmış olarak odasına kapanmak üzere kalkıp giden karısına karşı beni tutardı. Büyükannemin hıncından korkan annem, kaygılanır, alçak sesle konuşur, omuzlarını silkip çalışma odasına çekilen babasını haksız bulurdu alçakgönüllü bir tavırla; sonra da benden, gidip özür dilememi isterdi yalvararak. Gücümden zevk duyardım: Saint Michel'dim ben ve İblis'i yere sermiştim. İşi kapatmak için, umursamaz bir tavırla özür dilemeye giderdim. Bunun dışında, kuşkusuz hayrandım büyükanneme: *çünkü* o benim büyükannemdi. Ona Mamie, aile reisine de Alsace'lı ilk adıyla Karl demem istenmişti. Karl ile Mamie, Romeo ile Juliette'ten, Philémon ile Baucis'den daha hoş geliyordu kulağa. Annem, günde yüz kez, bana, bu dört hecenin sıkı uyumu ile kişiler arasındaki kusursuz uyuşumu ansıtarak: "Karlemami bizi bekliyor! Karlemami sevinecekler, Karlemami..." diye boşuna tekrarlatmıyordu. Yarı yarıya kanıyordum bu işe, tüm kanmış gibi görünmeye uğraşıyordum: özellikle kendi gözümde öyle görünmek için. Sözcük, nesne üzerine bırakıyordu gölgesini; Karlemami aracılığıyla, ailenin kusursuz birliğini sürdürebilir, Charles'm değerlerinden büyükçe bir bölümünü yeniden Louise'e maledebilirdim. Kuşkucu ve günahkâr bir insan olan, hep kusur işlemek

üzere bulunan büyükannem, meleklerin yardımıyla, bir sözcüğün gücüyle bundan alıkonulmaktaydı.

Gerçek kötüler vardı: elimizden Alsace-Lorraine'i almış olan Prusyalılar ile, büyükbabamın şöminesini süsleyen ve ona, üstelik bir Alman öğrenci grubu tarafından armağan edilmiş bulunan siyah mermer sarkaçlı saat bir yana, bütün duvar saatlerimiz kötüydü; öğrencilerin bu sarkaçlı saati nerden çaldıklarını merak ederdik. Hansi'nin kitaplarını alırlar, resimlerini gösterirler bana: Alsace'lı amcalarıma pek benzeyen bu pembe şekerden yapılmış şişman adamlara karşı hiçbir soğukluk duymam. 71'de Fransa'yı seçmiş bulunan büyükbabam, zaman zaman Gunsbach'a, Pfaffenhofen'e, oralarda kalmış olanları görmeye giderdi. Beni de götürürdü. Trenlerde, bir Alman biletçi kendisine bilet sorduğunda, kahvelerde bir garson ne istediğimizi sormakta geciktiğinde, Charles Schweitzer yurtsever bir öfkeyle kıpkırmızı kesilir, iki kadın kollarına yapışır: "Charles! Deli misin? Sınırdışı ederler bizi, ne yaparsın o zaman!" derlerdi. Büyükbabam sesini yükseltir: "Smırdışı etsinler göreyim! Burası evim benim!" diye karşılık verirdi. Bacaklarının arasına iterler beni, yalvarırcasına bakarım ona, yatışır: "Küçük için susuyorum, ha" diye içini çeker, kuru elleriyle başımı okşardı. Bu sahneler, işgalcilere karşı tiksinti değil, büyükbabama karşı hoşnutsuzluk yaratmaktadır bende. Öte yandan, Gunsbach'da, Charles Schweitzer yengesine kızıp köpürmeden de edemez; haftada birkaç kez, peçetesini masaya atar, kapıyı çarparak yemek odasından çıkıp gider: oysa yengesi Alman değildir. Yemekten sonra, ağlayıp sızlamaya gideriz ayağına, Charles taş gibi durur karşımızda. Büyükannemin şu yargısına katılmamak elde mi: "Alsace'ın hiçbir değeri yok onun gözünde; böyle sık gitmemeli artık oraya". Bana karşı saygısızlık eden Alsace'lıları da pek o kadar sevmem, onların elimizden alınmasına da pek o kadar kızmam. Görünüşe göre, Pfaffenhofen'deki bak-

kal M. Blumenfeld'e pek sık gidip rahatsız ediyormuşum. Teyzem Caroline, anneme "uyarıda bulunmuş"; sonra bana aktardılar bu uyarıları; ilk olarak, Louise ile ben suç ortaklığı yapıyoruz: kocasının ailesinden nefret eder çünkü. Strasbourg'da, hepimizin toplandığı bir otel odasında, aydan geliyormuş gibi garip ve ince sesler duyuyorum; askerler: Prusya'yı bu çocuksu müzik eşliğinde geçerken görmekten pek hoşnudum, ellerimi çırpıyorum. Büyükbabam sandalyesinde *kalakalmış*, homurdanıyor; annem gelip kulağıma pencereden çekilmem gerektiğini fısıldıyor. Biraz surat asarak razı oluyorum buna. Tanrı bilir ya, nefret ediyorum Almanlardan, ama inanmadan. Zaten Charles da şovenizmi kendinde ancak çok hassas bir noktada hoşgörüyor: 1911'de Paris'te, Le Goff Sokağı No. 1'e yerleşmek üzere Meudon'dan ayrıldık; emekliliğini istemek zorunda kaldı büyükbabam ve bize bakabilmek için Yaşayan Diller Enstitüsü'nü (l'Institut des Langues Vivantes) kurdu: gelip geçen yabancılara Fransızca öğretilmekte burada Dolaysız yöntemle. Öğrenciler, çoğunlukla, Almanya'dan geliyor. İyi para veriyorlar: büyükbabam hiç saymadan atıyor altın liraları ceketinin cebine; uyku-tutmaz büyükannem gece, kızına söylediği gibi, "gizlice" koridora "âşar"ını toplamaya çıkıyor: kısacası, düşman besliyor bizi; çıkacak bir Fransız - Alman savaşı Alsace'ı bize geri verip Enstitü'yü çökertecektir: Charles barışın sürmesinden yana. Hem sonra, evimize öğle yemeğine gelen iyi Almanlar da var: Louise'in kıskanç bir gülümsemeyle "Charles'ın şekeri" adını verdiği kırmızı yüzlü, çok tüylü bir kadın romancı; annemi kapılara sıkıştırıp öpmek isteyen kel bir doktor; annem bundan yakınacak olsa, büyükbabam gürlüyor: "Herkesle aramı bozuyorsunuz!" Omuzlarını silker, kestirip atar: "Kızım sen hayâl görmüşsün" ve annem suçlu olup çıkar. Bütün bu konuklar sahip olduğum değerler karşısında hayranlığa kapılmamak gerektiğini anlar, uslu uslu saçlarımı okşarlar: demek ki, kö-

kenlerine rağmen belli belirsiz bir İyilik kavramı var onlarda. Enstitü'nün kuruluş yıldönümünde, yüzden fazla konuk, dereler gibi şampanya vardır, annemle Mlle Moutet dört elle Bach çalarlar; mavi muslin elbise üstümde, saçlarımda yıldızlar, sırtımda kanatlar, elimdeki sepetten mandalina sunarak birinden öbürüne giderim konukların, "*Gerçekten* bir melek bu!" diye bağırışırlar. Eh, pek o kadar kötü kişi değil bunlar. Gene de, zavallı Alsace'ın öcünü almaktan vazgeçmiş değiliz kuşkusuz: aile arasında, alçak sesle, tıpkı Gunsbach ve Pfaffenhofen'li yeğenler gibi, gülünç kılarak öldürüyoruz Boche'ları; önce bir Fransızca sınavında: "Charlotte était percluse de douleurs sur la tombe de Werther" (Charlotte, Werther'in mezarı üzerinde acılardan kötürüm olmuştu) diye yazan genç öğrenci kıza; sonra da yemek sırasında önüne konulan kavun dilimine kuşkuyla bakıp sonunda onu, çekirdekleri ve kabuğuyla birlikte yiyen genç öğretmene, yorulmak bilmeksizin yüzlerce kez gülüyoruz. Bu yanılmalar, hoşgörüye doğru itmekte beni: Almanlar, bizimle komşu olmak talihine sahip, düşük değerde insanlardır, bizler ışık vereceğiz onlara.

O zamanlar, bıyıksız bir öpücük, tuzsuz bir yumurta gibidir, denirdi; ben şunu ekleyeceğim: Kötülük'süz İyilik gibidir, 1905 ile 1914 arasındaki yaşamım gibidir. Eğer insan kendini ancak birşeylere karşı çıkarak tanımlarsa, ben, ete kemiğe bürünmüş tanımlanmamışlıktım; eğer sevgi ve kin aynı madalyonun iki ayrı yüzüyse, ben hiç kimseyi, hiçbir şeyi sevmiyordum. Gayet iyiydi bu durum, aynı zamanda hem nefret etmeyi, hem de hoşlanmayı isteyemezsiniz bir insandan. Ne de hoşa gitmeyi ve sevmeyi.

Öyleyse bir Nergis miyim acaba? O bile değil: hoşa gitmeye o denli düşerim ki, unuturum kendimi. Hem sonra, oyun hamurlarının, baştan savma yapılmış resimlerin doğal gereksinimlerim halini alması pek o ka-

dar da eğlendirmez beni: bunların gözümde bir değeri olabilmesi için, hiç değilse büyük bir kişinin, yarattığım şeyler, ürünlerim karşısında kendinden geçmesi gerekir. Çok şükür ki hep alkışlanırım: benim gevezeliklerimi ya da Fugue sanatını dinlerken, aynı şeytanca tat alış ve suç ortaklığı gülümsemesi vardır büyüklerin yüzünde; bu, aslında, benim bir kültür eşyası olduğumu göstermektedir. Kültür, iliklerime varıncaya dek içime sızmıştır benim, ben de tıpkı geceleri gündüzün sıcaklığını geri veren gölcükler gibi, ışıma yoluyla aileme dağıtmaktayım onu.

Yaşamıma, hiç kuşkusuz bitireceğim gibi başladım: kitaplar arasında. Büyükbabamın çalışma odasında, her yan kitap doluydu; yılda bir kez, yani Ekim'de, okulların açılış zamanı bir yana, tozlarını almak yasaktı. Daha okuma bilmiyordum, ama yine de çoktan beri saygı besliyordum bu toplanmış taşlara: düz ya da yatık, kitaplığın raflarında tuğlalar gibi sımsıkı, yanyana ya da dikilitaşlar gibi soyluca aralıklı dizilmiş olsunlar, ailemizin zenginliğinin onlara bağlı olduğunu hissediyordum. Tümü de birbirine benziyordu, doğumumu görmüş, ölümümü görecek olan ve süreklilikleri bana, kesinlikle geçmiş kadar sakin bir gelecek sağlayan, bodur, eski anıtlarla çevrili küçük bir tapınakta koşuşup duruyordum. Ellerimi tozlarıyla şereflendirmek için gizlice dokunuyordum onlara, ama nasıl kullanılacağını pek bilmiyor ve her gün, anlamını kavrayamadığım birtakım törenlere katılıyordum: her zamanki gibi beceriksiz olan büyükbabam, öyle ki eldivenlerini annem iliklerdi, bu kültürel nesneleri âyin yapan bir papaz ustalığıyla karıştırıyordu. Büyükbabamın dalgın bir tavırla kalkıp, masasının çevresinde dolandığını, iki adımda odayı geçip, duralamaksızın, seçmek için vakit harcamadan bir kitap aldığını, koltuğuna giderken, baş ve işaret parmağının birleşik bir hareketiyle karıştırdığını, sonra daha yerine oturur oturmaz, bir ayakkabı gibi çatırdatarak,

sert bir hareketle "tam sayfası"nı açtığını görmüşümdür binlerce kez. Kimi zaman, midye gibi ortasından yarılan bu kutuları incelemek için yaklaşır ve iç organlarının çıplaklığını, solgun ve küflü, hafifçe kabarmış, siyah küçük damarlarla kaplı, mürekkep içip mantar kokan sayfaları bulurdum karşımda.

Büyükannemin odasındaki kitaplar yatık dururlardı, bir okuma odasından ödünç alırdı onları, hiçbir zaman iki tanesinden fazlasını bir arada görmedim. Bu değersiz süs eşyaları bana Yeni Yıl için yapılan şekerlemeleri ansıtırlardı, çünkü yumuşak ve ışığı yansıtan hâreli sayfaları parlak kâğıttan kesilmiş gibi dururdu. Canlı, beyaz, hemen hemen yeni olan bu kitaplar, hafif sırları saklamaya yararlardı. Her cuma, büyükannem dışarı çıkmak için giyinir ve: *"Onları* geri götüreceğim" derdi; dönüşünde siyah şapkasını ve tülünü çıkardıktan sonra, manşonundan çeker alırdı *onları* ve ben, aldatılmış olarak kendi kendime "Aynıları mı acaba?" diye sorardım. Özenle "kaplardı" onları; sonra, içlerinden birini seçip, pencere kenarına, berjerine yerleşir, gözlüğünü takar, mutluluk ve yorgunluktan iç çeker, sonraları da La Joconde'un dudaklarında bulduğum şehvetli ve ince bir gülümsemeyle gözkapaklarını indirirdi; annem susar, beni de susmaya zorlardı; pazar âyinini, ölümü, uykuyu düşünürdüm: kutsal bir sessizlikle dolardım. Arasıra, Louise, hafifçe gülerdi; kızını çağırır, parmağını bir satır üzerine koyar ve iki kadın suç ortağı gibi bakışırlardı. Bununla birlikte, bu pek kibar kitapları sevmezdim ben; gereksiz şeylerdi bunlar ve büyükbabam onların daha düşük değerde, tümüyle kadınsı bir tapınmanın nesneleri olduğunu saklamazdı. Pazarları, işi olmadığından büyükannemin odasına girer ve söyleyecek birşey bulamadan büyükannemin önünde dikilirdi; herkes ona bakardı, parmaklarıyla camda trampet çalar, sonra, hiçbir şey bulamayınca, Louise'e döner, romanını alırdı elinden: "Charles!" diye bağırırdı Louise

kızgınlıkla, "sayfayı kaybedeceğim!" O, kaşlarını kaldırıp okumaya koyulmuştur bile; birden işaret parmağını kitaba vururdu: "Anlamıyorum!" "Nasıl anlayasın", derdi büyükannem, "ortasından okuyorsun!" Sonunda büyükbabam kitabı masanın üstüne fırlatır, omuz silkerek çekip giderdi.

Bu işin erbabı olduğuna göre, kuşkusuz haklıydı. Biliyordum bunu: kitaplığın raflarından birinde, karton kaplı ve kahverengi bez ciltli kocaman kitaplar göstermişti bana. "Bak küçük, bunları büyükbaban yaptı". Ne büyük bir gurur: Bir org yapımcısı, bir papaz terzisi kadar saygıdeğer ve usta bir kutsal eşya yapımcısının torunuydum. İş başında görür gibiydim bu yapımcıyı: *Deutsches Lesebuch* her yıl yeniden yayımlanıyordu. Yaz tatillerinde, bütün aile sabırsızlıkla bekliyordu dizgi provalarını: Charles boş oturmaya dayanamıyor, vakit geçirmek için kızıyordu. Sonunda, postacı yumuşak kocaman paketler getiriyor, ipler makasla kesiliyordu; büyükbabam dizgi provalarını açıp, yemek masasının üzerine yayıyor, sonra da sayfaları kılıç darbeleri gibi kırmızı çizgilerle delik deşik ediyordu; her dizgi yanlışında dişleri arasından bir Allah kahretsin çekiyor, ama hizmetçinin masayı hazırlamak istemesi bir yana, bağırmıyordu artık. Herkes hoşnuttu. Bir sandalyenin üzerine çıkmış, kanlı çiziklerle dolu bu kara satırları kendimden geçmiş biçimde seyrediyordum. Charles Schweitzer bana, bir can düşmanı bulunduğunu öğretmişti: Yayıncısıydı bu. Büyükbabam para hesabından anlamazdı: kayıtsızlık yüzünden savurgan, gösteriş yüzünden eliaçıktı hep; çok sonraları kötürümlüğün ve ölmek korkusunun bir sonucu olan şu yetmiş yaş hastalığına, cimriliğe yakalandı. O günlerde, bu hastalık garip bir güvensizlikle kendini gösteriyordu: posta havalesiyle, yazarlık hakkı olan ücreti aldığında, kollarını havaya kaldırıp, kendisini boğazladıklarını söylüyor ya da büyükannemin odasına girip üzüntülü üzüntülü: "Yayımcım,

tıpkı dağ başındaymışız gibi soyuyor beni," diyordu. Şaşkınlık içinde, insanın insan tarafından sömürülmesini keşfettim. Çok şükür ki, kısıtlanmış olan bu iğrenç şey olmasa, dünya bayağı iyi olacaktı; bununla birlikte, işverenler, yeteneklerine göre işçilerin hakkını veriyorlardı. Yayıncılar, bu kan içiciler, neden zavallı büyükbabacığımın kanını içerek dünyanın tadını kaçırsınlardı? Kendini adamışlığına ödül bulamayan bu kutsal adama olan saygım arttı: yaşamımın pek erken çağlarından başlayarak, öğretmenliği bir papazlık, edebiyatı da bir tutku olarak görmeye hazırladılar beni.

Daha okuma bilmiyordum ama *kendi* kitaplarım olmasını isteyecek kadar züppeydim. Büyükbabam alçak yayımcısına gidip, Şair Maurice Bouchor'un *Masallar*'ını armağan ettirdi kendine; büyübabamın deyimiyle, dünyaya çocuk gözleriyle bakmayı unutmamış bir adam tarafından çocukların zevkine göre düzenlenmiş folklor kökenli masallardı bunlar. Hemen o anda sahip olma törenlerine başlamak istedim. İki küçük kitabı aldım, kokladım, yokladım, umursamaz bir tavırla, çatırdatarak "tam sayfasından" açtım onları. Boşuna: onlara sahip olma duygusu yoktu içimde. Onları bir bebek gibi görmeyi, beşikte sallamayı, kucaklamayı, dövmeyi denedim; aynı ölçüde başarısız kaldım bunda da. Sonunda, ağlamaklı, annemin dizlerine koydum kitapları. Gözlerini işinden ayırdı: "Sana ne okumamı istersin yavrum? Perileri mi?" İnanamayarak soruyorum: "Periler mi, *bunun içinde mi?*" Çok iyi bilirdim bu öyküyü: annem, beni yıkadığı zamanlar, kolonya ile ovalayacağı sırada, ya da elinden kayıp düşmüş olan sabunu banyonun altından almak üzere yıkamaya ara verdiğinde, sık sık anlatırdı bu öyküyü bana, ben de çok iyi bildiğim bu anlatıyı dinlerdim dalgın dalgın; gözlerim Anne-Marie'yi, bütün sabahlarımın genç kızını görürdü; kulaklarım yalnız onun kölelikten bozulmuş sesini duyardı; yarım bırakılmış cümlelerinden, hep geciken sözcükle-

rinden, çabucak bozulan ve âhengli bir çözülüş içinde eriyip giden, bir sessizlikten sonra yeniden düzenlenmek üzere bozguna uğrayan apansız kendine güveninden hoşlanırdım. Öyküyse, işin cabasıydı: kendi kendine yaptığı konuşmaların bağıydı bu. Konuştuğu sürece, ikimiz yalnız ve gizli, insanlardan uzak, Tanrı'dan ve din adamlarından uzak, öteki marallar, Periler arasında, ormandaki iki maral idik; dinden uzak yaşamımızın, sabun ve kolonya kokan bölümünü anlatmak üzere başlı başına bir kitap yazılmış olacağına inanamıyordum.

Anne-Marie karşısına, küçük sandalyeme oturttu beni; öne eğildi, gözkapaklarını indirdi, uyudu. Bu heykel gibi yüzden, donuk bir ses çıkıyordu. Aklım karıştı: Kim? Ne? Kime anlatıyordu? Annem yokolup gitmişti: ne bir gülümseme, ne bir suçortaklığı belirtisi... sürgündeydim. Hem sonra dilini de tanıyamıyordum. Nerden alıyordu bu güveni? Bir süre sonra anladım: kitaptı konuşan. Beni korkutan cümleler ondan çıkıyordu: gerçek kırkayaklardı bunlar, hece ve harfler kaynaşıyordu içlerinde, ikili-ünlülerini çekiştirip, çift ünsüzlerini çınlatıyorlardı; şarkılı, genizden, duraklar ve soluk alışlarla kesik, bilinmeyen sözcüklerle dolu, bana aldırmaksızın, kendi kendilerinden ve kendi iniş çıkışlarından büyüleniyorlardı: kimi zaman ben anlayamadan yokolup gidiyorlar, kimi zaman da daha gelişlerinden anlayıveriyordum onları; ama onlar, bana bir virgül bile bağışlamaksızın, soyluca kendi sonlarına doğru yuvarlanmaya devam ediyorlardı. Hiç kuşku yok ki, benim için değildi bu söylev. Öyküyse, bayramlıklarını giymişti: oduncu, karısı ve kızları, peri kızı, bütün bu küçük insanlar, yani benzerlerimiz, bir yücelik kazanmıştı; üstlerindeki paçavralardan görkemle sözediliyordu, sözcükler, eylemleri tören kuralı, olayları tören biçimine sokarak, nesnelere bulaşıyordu. Biri sorular sormaya koyuldu: okul kitaplarında uzmanlaşmış olan büyükbabamın yayımcısı, okurlarının genç zekâsını çalıştırmak için hiç-

bir fırsatı kaçırmıyordu. Sanki bir çocuk sorguya çekiliyormuş gibi geldi bana: oduncunun yerinde olsa ne yapardı acaba? İki kızkardeşten hangisini yeğliyordu? Niçin? Babette'in cezalandırılmasını uygun buluyor muydu? Ne var ki ben tümüyle bu çocuk değildim ve cevap vermekten korkuyordum. Gene de cevap verdim ama, zayıf sesim yitip gitti ve bir başkası halini aldığımı hissettim. Anne-Marie de, aşırı açıkgörüşlü bir körü andıran tavrıyla, bir başkasıydı; bana öyle geliyordu ki, ben bütün annelerin çocuğuydum, o da bütün çocukların annesiydi. Okumayı kestiğinde, kitapları sertçe aldım elinden ve teşekkür etmeksizin kolumun altına sıkıştırıp uzaklaştım.

Giderek, beni kendimden koparan bu tetikten hoşlanmaya başladım: Maurice Bouchor, büyük mağazaların kadın müşterileri için satış memurlarının duyduğu evrensel özenle eğiliyordu çocukluk üzerine; gururumu okşuyordu bu. Sonunda, önceden hazırlanmış anlatıları anlık anlatılara üstün tutar oldum; sözcüklerin kesin biçimde birbirini izlemesine karşı duyarlı oldum: her okuyuşta, hep aynı sözcükler, hem de hep aynı düzen içinde, geri geliyorlardı; onları bekliyordum. Anne-Marie'nin masallarında kişiler rastgele yaşıyorlardı, tıpkı kendisi gibi: oysa, şimdi bir alınyazısı kazanmışlardı. Pazar âyinindeydim: adların ve olayların sonsuz yinelenişini görüyordum.

O zaman kıskandım annemi ve rolünü üstlenmeye karar verdim. *Tribulations d'un Chinois en Chine* adındaki bir kitabı yakalayıp bir eski eşya odasına götürdüm; orada bir katlanır karyolaya tüneyerek okuyormu şgibi yaptım: bir tekini bile atlamaksızın, bütün kara satırları gözlerimle izliyor, bütün heceleri titizlikle söyleyerek yüksek sesle kendi kendime bir öykü anlatıyordum. Yakaladılar beni, ya da ben kendimi yakalattım, bağırıştılar, bana alfabe öğretme zamanının geldiğine karar verdiler. Hıristiyan dinine girmeye hazır-

lanan biri gibi acarlık gösterdim; kendi kendime özel dersler vermeye kadar götürdüm işi: Hector Malot'nun ezbere bildiğim *Sans Famille*'si ile katlanır karyolama çıktım ,yarı sökerek, yarı ezbere okuyarak, birbiri ardından bütün sayfaları çevirdim: en son sayfayı çevirdiğimde, okumayı öğrenmiştim.

Sevincimden uçuyordum: küçük koleksiyonlarda kuruyup kalmış yaprakları andıran bu sesler, büyükbabamın bir bakışıyla canlandırdığı, anladığı, benim anlamadığım bu sesler benimdi artık! Onları dinleyecek, içimi törensel konuşmalarla dolduracak, herşeyi bilecektim. Kitaplıkta dolaşmama izin verdiler, ben de insan bilgeliğine hücuma kalktım. İşte beni ben yapan şey budur. Daha sonraları, Yahudi düşmanlarının, onları doğanın derslerini ve sessizliklerini bilmemekle suçladıklarını işittim yüzlerce kez; şöyle karşılık veriyordum: "Öyleyse onlardan daha da Yahudiyim ben!" Köyde geçen çocukluğun gür anılarını, tatlı akılsızlığını kendimde aramam boşuna olur. Toprağı hiç eşelemedim, kuş yuvası aramadım, ot toplamadım, kuşlara taş atmadım ben. Ama kitaplar benim kuşlarım ve yuvalarım, evcil hayvanlarım, ahırım ve kırlarım oldu; kitaplık, aynada yansıyan dünyaydı; dünyanın sonsuz kalınlığı, çeşitliliği, önceden bilinmezliği vardı onda. İnanılmaz maceralara atıldım: beni altına alıp gömebilecek çığ tehlikelerini göze alarak, sandalyelere, masalara tırmanmak gerekiyordu. Üst raflardaki kitaplara uzun zaman erişemedim; kimileri, daha açar açmaz elimden alındı, kimileri de, sanki saklanıyordu: onları almış, okumaya başlamşıtım, yerlerine koyduğumu sanıyordum, yeniden bulabilmek için tam bir hafta gerekiyordu. Korkunç karşılaşmalar geçti başımdan: bir albümü açıyor, renkli bir resme rastlıyordum, ürkütücü böcekler kaynaşıyordu gözlerimin önünde. Halının üstüne yatıp Fontenelle, Aristophanes ya da Rabelais'de çetin yolculuklara giriştim: cümleler, nesneler gibi direniyordu karşımda;

beklemedikleri anda şaşkına çevirmek için onları gözlemek, çevrelerinde dolanmak, uzaklaşıyormuş gibi yapıp yeniden saldırmak gerekiyordu; çoğu zaman sırlarını saklamaya devam ederlerdi: La Pérouse, Magellan, Vasco de Gama idim; garip yerliler keşfediyordum: "onikili hece vezniyle yazılmış bir Térénce çevirisindeki "Héautontimorouménos" (Acı çekmekten hoşlanan kişi), karşılaştırmalı bir edebiyat yapıtındaki "idiosyncrasie" (mizaç tepkisi) bunlardandı. Apocope (sözcük sonundaki ses düşmesi), Chiasme (bakışımlı anlatım), Parangon (örnek), daha bir sürü başka anlaşılmaz ve uzaklardan gelen Güney Afrika zencisi bir sayfanın kıvrımları arasından çıkıveriyor ve yalnızca bu ortaya çıkış bile bütün bir paragrafın anlamını paramparça ediyordu. Bu sert ve kara sözcüklerin anlamlarını ben ancak on onbeş yıl sonra öğrendim ve, bugün bile, benim için hâlâ donukturlar: belleğimin "humus"udur bu.

Kitaplıkta yalnız Fransa'nın ve Almanya'nın büyük klasikleri yoktu. Dilbilgisi kitapları da vardı; birkaç ünlü roman, Maupassant'ın *Seçme Öyküler*'i, sanat kitapları, bir *Rubens*, bir *Van Dyck*, bir *Dürer*, bir *Rembrandt*, bunlar Yeni Yıl dolayısıyla büyükbabama öğrencilerinin verdikleri armağanlardı. Yoksul bir evren. Ama Büyük Larousse benim için herşeyin yerini tutuyordu: çalışma masasının arkasında, sondan bir önceki raftan, rasgele bir cilt alıyordum. A-Bella, Belloc-Ch, ya da Ci-D, Mele-Po, ya da Pr-Z (bu hece birlikleri evrensel bilginin bölümlerini gösteren özel adlar olmuştu: bir Ci-D bölümü, bir Pr-Z bölümü vardı, kendine özgü bitki örtüsü ve hayvanları, kentleri, büyük adamları ve savaşlarıyla); bu cildi güçlükle büyükbabamın yazı altlığı üstüne koyuyor, açıyor, gerçek kuşları bulup çıkarıyordum oradan, gerçek çiçekler üstüne konmuş gerçek kelebekleri kovalıyordum onun içinde. İnsanlar ve hayvanlar *canlı olarak* oradaydılar: resimler onların bedenleri, yazılar ruhları, benzersiz özleriydi; duvarların ötesinde, onla-

rın yetkinliğine ulaşmaksızın, ilk-örneklere az çok yaklaşan belli belirsiz taslaklara raslanıyordu: İklime Alıştırma Bahçesi'nde maymunlar daha az maymun, Luxembourg Bahçesi'nde insanlar daha az insandı. Durumum nedeniyle Eflâtuncu olan ben, bilgiden kalkıp bilginin nesnesine gidiyordum; fikirde, nesneden daha büyük bir gerçeklik buluyordum, çünkü ilkin o veriyordu kendini bana, hem de bir nesne gibi veriyordu. Kitaplarda rasladım ben evrene: özümlenmiş, sınıflandırılmış, etiketlenmiş, düşünülmüş ama gene de korku verici; ve kitaplardan edindiğim deneyimlerin düzensizliğini gerçek olayların rastlantılı akışı ile karıştırdım. Kendimi kurtarmak için otuz yıl harcadığım idealizm burdan geliyor işte.

Günlük yaşantı duru ve yalındı: yüksek sesle ve açık konuşan, kesinliklerini sağlıklı ilkelere, Ulusların Bilgeliği'ne dayandıran ve halktan ancak, tümüyle alışkın olduğum, bir tür ruh yapmacıklığı ile ayrılmaya razı, durmuş oturmuş kişilerle görüşüyorduk. Daha söylendikleri anda, görüşlerine billûrsu ve yalın bir açıklıkla inanıyordum; tutumlarını doğrulamak istediklerinde öyle sıkıcı nedenler gösteriyorlardı ki, bunların doğru olmaması olanaksızdı; bu kişilerin vicdan sorunları eğitmeden çok sarsıyordu beni: her zaman aynı, önceden çözümlenmiş çatışmaydı bunlar; yanıldıklarını kabul ettiklerinde ise, yanılgıları pek de ağır değildi: acelecilik, haklı ama biraz abartılmış bir sinirlilik durumu yargılarını yanıltmıştı; çok şükür, zamanında görmüşlerdi yanıldıklarını; daha ağır olan geçmiş yanılgılar da bağışlanabilirdi: bizim evde, dedikodu yapılmazdı hiç, büyük bir acı ile, bir kişiliğin kusurları saptanırdı yalnızca. Ben dinler, anlar, beğenir, güven verici bulurdum bu konuşmaları ve güven verici olmak istediklerine göre de yanılmazdım: herşeyin çaresi vardır ve aslında da değişen hiçbir şey yoktur, yüzeydeki boş kıpırtılar, yaz-

gımız olan cenaze dinginliğini gözümüzden saklamamalıdır.

Konuklarımız izin isterler, ben yalnız kalır, bu budalaca mezarlıktan kaçıp kitaplarda çılgınlığa, yaşama katılmaya giderdim. Orada, şatafatı ve karanlıkları anlayışımın dışında kalan, bir sayfa boyunca belki yüz kez bana ipin ucunu kaçırtacak kadar hızla bir fikirden ötekine atlayan ve benim de şaşkın, yitik kendi akışına bıraktığım bu insanlık-dışı, kuşkulu düşünceyi yeniden bulabilmem için, bu kitaplardan birini açmam yeterdi. Büyükbabamın hiç kuşkusuz gerçeğe aykırı olarak niteleyeceği, oysa, yazılı şeylerin göz kamaştırıcı gerçekliğine sahip bulunan olaylar yaşadım. Kişiler haber vermeksizin ortaya çıkar, birbirlerini sever, darılır, boğazlaşırdı; hayatta kalan, pişmanlık acısıyla yanar kül olur, öldürdüğü dostun, tatlı sevgilinin ardından giderdi mezara. Ne yapmak gerekirdi acaba? Tıpkı büyük insanlar gibi, kötülemeli, kutlamalı, suçunu bağışlamalı mıydım bu roman kişilerinin? Ama bu benzersiz kişiler hiç de bizim ilkelerimize göre davranıyora benzemiyorlardı ve onların davranış nedenlerini, açıklandıklarında bile, kavrayamıyordum. Brutus oğlunu öldürüyordu, Mateo Falcone de aynı şeyi yapıyordu. Öyleyse, oldukça yaygındı bu iş. Oysa, çevremde, hiç kimse bu yola başvurmamıştı. Meudon'da, büyükbabam Emile amcamla bozuşmuştu ve bahçede birbirlerine bağırdıklarını işitmiştim: bununla birlikte, onu öldürmeyi düşünmüşe benzemiyordu. Oğul katili babaları nasıl yargılıyordu acaba büyükbabam? Ben kaçınıyordum yargılamaktan: öksüz olduğuma göre yaşamım tehlikede değildi, üstelik bu şatafatlı öldürmeler biraz eğlendiriyordu beni, ama, onların anlatılışında aklımı karıştıran bir onama vardı. Horace'ı ,başında miğfer, yalın kılıç, zavallı Camille'in ardından koşarken gösteren gravürün üstüne tükürmemek için kendimi tutmam gerekiyordu. Karl kimi zaman şöyle mırıldanırdı:

On n'peut pas êt' plus proch' parents
Que frère et soeur assurément

(Hiçbir akraba, kız ve erkek kardeşten daha yakın olamaz)

Aklımı karıştırıyordu bu: bir talih sonucu, bir kızkardeşim olsa, Anne-Marie'den daha yakın mı olacaktı bana? Karlémami'den daha mı yakın olacaktı? Öyleyse sevgilim olurdu bu benim. Sevgili, Corneille'in tragedyalarında sık sık rastladığım karanlık bir sözcüktü daha. Sevgililer öpüşür ve birbirlerine aynı yatakta yatmak üzere söz verirlerdi (garip bir âdet: neden, annemle benim gibi, yan yana iki yatakta değil acaba?). Daha fazla birşey bilmiyordum, ama bu düşüncenin ışıklı dış görünümü altında, tüylü bir kütlenin varlığını hissediyordum. Her neyse, bir erkek kardeş olarak ben, akrabasıyla yatanlardan olurdum kuşkusuz. Düşünü görüyordum bunun? Bir yoldan çıkma mı? Yasak duyguların saklanması mı? Olabilir. Bir ablam vardı benim, annemdi bu, bir de küçük kızkardeş istiyordum. Bugün bile —1963— beni heyecanlandıran tek akrabalık budur[1]. Çoğu zaman, kadınlar arasında bu varolmayan kızkardeşi aramak gibi büyük bir yanılgıya düştüm: dâvam geri çevrildi, dâva masraflarını ödemeye mahkûm edildim. Yine de, bu satırları yazarken, Camille'in kati-

1 On yaşıma doğru, **"Les transatlantiques"**i okurken kendimden geçerdim: oysa pek masum olan, küçük bir Amerikalı ile kızkardeşi anlatılır burda. Kendimi oğlanın yerine koyar, onda, Biddy'yi, küçük kızı severdim. Uzun zaman, yitik ve gizlice birbirini seven iki kardeş üstüne bir öykü yazmayı kurdum. Yazdıklarımda bu düş oyununun izlerini bulursunuz: "Sinekler"de Oreste ile Electre, "Özgürlük Yolları"nda Boris ile Ivich, "Altona Mahpusları"nda Frantz ile Leni. Bu sonuncu çift, eyleme geçen tek çifttir. Bu aile bağında beni çeken nokta aşk itkisinden çok, cinsel ilişkinin yasak oluşuydu: buz ile ateş, zevk ile zevkten yoksun kalmanın karışımı olan akraba arasındaki aşk, platonik çerçevede kalırsa hoşuma gidiyordu.

line karşı duyduğum kızgınlığı yeniden yaşamaktayım; Camille öyle körpe, öyle canlıdır ki, kendi kendime anti-militarizmimin kaynağı acaba Horace'ın cinayeti mi diye sorarım: askerler kızkardeşlerini öldürürler. Gösterecektim ben o asker eskisine. Başlangıç olarak, hadi bakalım, darağacına! Sonra da, karnına oniki kurşun! Çevirirdim sayfayı; kitabın harfleri yanıldığımı gösterirdi bana: kardeş katilini *temize çıkarmak* gerekir. Bir süre, oflayıp puflar, yalancı hedefe kanmış olan boğa, ben, yerleri eşelerdim. Arkasından da, kızgınlığımı bir an yatıştırmaya uğraşırdım. Böyleydi bu işte; bundan kendime bir ders çıkarmalıydım: çok gençtim henüz. Herşeyi tersinden almıştım; Horace'ın temize çıkmasının nedeni, anlayamadığım ya da sabırsızlıkla atladığım bir sürü onikili dizede saklıydı hiç kuşkusuz. Bu belirsizliği ve öykünün her yönüyle elimden kaçıp gitmesini seviyordum: çevremden ayırıyordu bu beni. Yirmi kez okudum *Madame Bovary*'nin son sayfalarını; sonunda, zavallı dul adamın davranışını daha açıkça anlamaksızın, bir sürü paragrafı ezberlemiştim bile: bazı mektuplar buluyordu adam, sakal bırakmak için bir neden miydi bu? Rodolphe'a kötü kötü bakıyordu, demek ki kin besliyordu ona —*neden dolayı*— acaba? E, peki niçin ona: "bundan dolayı size kızmıyorum", diyordu? Niçin Rodolphe onu "gülünç ve biraz da aşağılık" buluyordu? Sonra Charles Bovary ölüyordu: acıdan mı? hastalıktan mı? Ve, herşey bittiğine göre, doktor neden otopsi yapıyordu ona? Hiçbir zaman yenemediğim bu inatçı direnişi seviyordum; aldatılmış, bitik, anlamadan anlamanın karma zevkini tadıyordum: dünyanın kalınlığıydı bu; büyükbabamın aile içinde seve seve sözünü ettiği insan kalbini, kitaplar bir yana, heryerde tatsız ve boş buluyordum. Başdöndürücü adlar ruh durumlarını değiştiriyor, nedenini kavrayamadığım korku ya da içkararmalarına düşürüyordu beni. "Charbovary" diyor ve, heryanda, duvarla çevrili bir bahçe içinde gezinen

yırtık pırtık elbiseli, uzun boylu sakallı bir adam görüyordum: dayanılır şey değildi bu. Bu sıkıntı dolu zevklerin kaynağında, çelişik iki korkunun karışımı vardı. Başaşağı bir masal dünyasına düşmekten ve orada, Le Goff sokağını, Karlemami'yi ve annemi yeniden görme umudu olmaksızın, Horace ile, Charles Bovary ile birlikte hiç durmadan dolaşmaktan korkuyordum. Ve öte yandan, bu cümle dizilerinin büyük okuyuculara, benim yakalayamadığım anlamlar verdiğini sezinliyordum. Gözlerim aracılığıyla, kafama, zehirli, bildiğimden çok daha zengin sözcükler dolduruyordum; yabancı bir güç, beni ilgilendirmeyen kızgın öyküler anlatımıyla içimde korkunç bir acı, bir yaşamın haraplığını yaratıyordu; mikrop kapıp, zehirlenerek ölmeyecek miydim acaba? Söz'ü emmiş, imge tarafından emilmiş olan ben, sonunda, ancak bu zamandaş iki tehlikenin bağdaşmazlığı yüzünden kurtarabiliyordum kendimi. Gün batarken, bir söz ormanında kendimi yitirmiş olarak, en ufak gürültüden titreyerek, döşemenin çıtırdamalarını haykırış sanarak, dili, doğal durumda, insanlar olmaksızın yakaladığımı sanıyordum. Annem odaya girip de "yavrucuğum, gözlerini kör ediyorsun ama!" diyerek ışığı yaktığında, ne alçakça bir acıdan kurtuluşla, nasıl bir düş kırıklığıyla yeniden bulurdum ailesel bayağılığı. Yabanileşmiş olarak ayağa fırlar, bağırır, koşar, palyaçoluk yapardım. Ama bu yeniden elegeçirilen çocukluğa gelene kadar bile şu soruya kafamı patlatırdım: *neden* sözediyordu kitaplar? Kim yazıyordu onları? Niçin? Büyükbabama açtım bu endişelerimi, o, düşündükten sonra, beni bunlardan kurtarma zamanının geldiğine karar verdi ve bunu öylesine yaptı ki, üzerimde iz bıraktı.

Büyükbabam uzun zaman, bacağını ileri uzatıp, "ufacık tefecik atma biner;yellenc yellene gider", diye şarkı söyleyerek zıplatmıştı beni, ben de utancımdan gülüyordum. Bir daha şarkı söylemedi artık: dizlerine oturttu ve gözlerimin içine bakarak "insanım ben", diye

tekrarladı bilinen sesiyle, "insanım ben ve insansal olan hiçbir şey yabancı değildir bana". Pek büyütüyordu işi: Eflatunun şaire yaptığı gibi, Karl da, mühendisi, tüccarı, belki de subayı kovuyordu Devlet'inden. Fabrikalar manzarasını bozuyordu onun; katıksız bilimlerin ancak katıksızlığının tadına varıyordu. Temmuz ayının son on beş gününü geçirdiğimiz Guérigny'de, Georges amcam bizi dökümevlerini gezmeye götürürdü: çok sıcak olurdu, kaba ve kötü giyimli insanlar bize çarparlardı; etraftaki büyük gürültüden aptallaşır, korku ve sıkıntıdan ölürdüm; büyükbabam, nezaket olsun diye ıslık çalarak akan demire bakardı, ama gözleri ölü gibi dururdu. Oysa Auvergne'de, ağustos ayında, köyleri araştırır, eski taş duvarlar önünde durur, bastonunun ucuyla tuğlalara vurur "Bu gördüğün, küçük", derdi bana heyecanla, "bir gal-romen duvardır". Dinsel mimariye de değer verirdi, ve, papacıları yerin dibine batırmasına rağmen, Gotik kiliselere girmek fırsatını hiç kaçırmazdı; Roma mimarisi olursa, o anki arzusuna bakardı girip girmemek. Konserlere hiç gitmezdi, ama bir zamanlar gitmişti: Beethoven'i, onun o gösterişini, büyük orkestralarını severdi; Bach'ı da severdi, o kadar coşkuyla değil ama. Kimi zaman, piyanoya yaklaşır, oturmadan, kalın parmaklarıyla, birkaç nota basardı: büyükannem, kıskıs güler, "Charles beste yapıyor" derdi. Oğulları —özellikle Georges— iyi birer icracı olmuşlardı; Beethoven'den nefret eder, oda müziğini çok severlerdi; bu görüş ayrılığı büyükbabamı rahatsız etmezdi; memnun bir tavırla: "Schweitzer'ler müzikçi doğmuşlardır" derdi. Doğumumdan sekiz gün sonra, bir kaşık sesiyle neşelenir gibi olduğumda, bende kulak olduğuna karar vermişti.

Vitraylar, payanda kemerleri, yontulmuş kapılar, dinsel koro parçaları, ağaç ya da taşa oyulmuş Çarmıha Geriliş'ler, dizeyle yazılmış Düşüncelere Dalışlar, ya da şiirsel Uyumlar: bütün bu klasik bilgiler doğruca Tan-

rısal Olan'a götürüyordu bizi. Doğal güzellikleri de buna eklemek gerekirdi. Tanrının yapıtlarıyla büyük insansal yapıtları aynı ruh biçimlendiriyordu; aynı gökkuşağı parlıyordu çağlayanların köpüğünde, aynı gökkuşağı oynaşıyordu Flaubert'in satırları arasında, Rembrandt'ın ışık - gölgelerinde: Ruh idi bu. Ruh Tanrı'ya insanlardan sözediyor, insanlara Tanrı'nın tanıklığını yapıyordu. Büyükbabam, Güzellik'te, Doğru'nun elle tutulur varlığını ve en soylu yücelişlerin kaynağını görüyordu. Kimi olağandışı durumlarda —dağda bir fırtına koptuğu, Victor Hugo esinlendiği zaman— Doğru'nun, Güzel'in, İyi'nin birbirine karıştığı en Yüce Nokta'ya erişilebilirdi.

Dinimi bulmuştum: hiçbir şey kitaptan daha önemli gözükmedi bana. Kitaplığı bir tapmak gibi görüyordum. Papaz torunu olan ben, dünyanın damında altıncı katta, Temel Ağaç'ın en yüksek dalına tünemiş, orada yaşıyordum: ağacın gövdesi, asansör boşluğuydu. Balkonda gidip geliyordum, geçenlere kuşbakışı bir göz atıyor, parmaklık arasından, benim yaşımda, benim sarı buklelerime ve körpe kadınsılığıma sahip komşum Lucette Moreau'yu selamlıyor, *cella (hücre)* ya da *pronaosà* (tapınakların ön bölümü) giriyordum yeniden, hiçbir zaman "kendim" inmiyordum bu ağaçtan: annem beni Luxembourg Bahçesine götürdüğü zaman, yani hergün, değersiz yönümü bayağı ülkelere ödünç veriyordum, ama şanlı bedenim tüneğinden ayrılmıyordu hiç, sanırım hâlâ da ordadır. Her insanın doğal bir yeri vardır; ne gurur ne de değer belirler bunun yüksekliğini: çocukluk çağı karar verir buna. Benim ki, damları gören bir altıncı kattır Paris'te. Uzun zaman vadilerde boğuldum, ovalar yedi bitirdi beni: Mars gezegeninde sürünüyordum, yerçekimi yere yapıştırıyordu beni; yeniden neşelenmem için bir tepeciğe tırmanmam yetiyordu: simgesel altıncı katıma çıkıyordum yeniden, orada yeniden Güzel - Yazın'ın seyrekleşmiş havasını alıp veriyordum. Evren, ayaklarımın ucunda katlara bölünüyor

du, herşey alçakgönüllülükle bir ad bekliyordu benden, birşeye ad vermek hem yaratmak hem de ona sahip olmaktı. Eğer bu temel yanılsama olmasaydı, hiçbir zaman yazamazdım ben.

Bugün, 22 Nisan 1963, yeni bir evin onuncu katında düzeltiyorum bu kitabı: açık pencereden, bir mezarlık görüyorum, Paris, Saint-Cloud tepelerini görüyorum, mavi. İnatçılığımı gösteriyor bu. Oysa, değişti herşey, çocukken, bu yüksek konumu haketmek istemiş olsam, güvercinliklere olan düşkünlüğümde, tutkunun, kendini beğenmişliğin, kısa boyumu ödünleme isteğinin sonucunu görmek gerekirdi. Ama böyle değil; kutsal ağacıma tırmanmak sözkonusu değildi, üstündeydim zaten, inmek istemiyordum; kendimi insanların üstüne çıkarmak değildi söz konusu olan: Nesnelerin havasal benzerleri arasında havanın tam içinde yaşamak istiyordum. Daha sonraları, balonlara asılmak bir yana, tüm ustalığımı aşağılara inmek için kullandım: kurşun tabanlı ayakkabılar giymek gerekti. Talihin de yardımıyla, kimi zaman, çıplak kumlar üzerinde, bir ad bulmak zorunda olduğum denizaltı yaratıklarına dokundum geçerken. Başka zamanlarda ise hiçbir çare yoktu: karşı konmaz bir hafiflik suyun yüzünde tutuyordu beni. Sonunda, yükseklik göstergem bozuldu, kimi zaman suya batmış cisimlerin çeşitli durumlarını ölçmeye yarıyan bir alet, kimi zaman da dalgıçım, çoğu zaman da bizim yakada uygun düştüğü üzere ikisi birdenim: alışkanlıkla havadayım ve pek de umuda kapılmadan alt katları aramaktayım.

Gene de bana yazarlardan sözedilmesi gerekti. Büyükbabam incelikle, heyecana kapılmadan yaptı bu işi. Bu tanınmış insanların adlarını öğretti bana; yalnız kalınca, Hesiodos'tan başlayıp Hugo'ya kadar, tek bir yanlış yapmadan, bütün listeyi okuyordum kendi kendime: Ermiş'ler ve Peygamber'lerdi bunlar. Kendi dediğine bakılırsa Charles Schweitzer bir tapınma adamıştı onlara.

Yine de rahatsız ediyorlardı onu: onların tedirgin edici varlığı, İnsan'ın yapıtlarının doğrudan doğruya Kutsal-Ruh'a maletmesine engel oluyordu. Bu yüzden, adsızlar için, yani kendi yaptıkları katedraller önünde silinip gitme alçakgönüllülüğünü göstermiş mimarlar için, halk türkülerinin sayısız yazarları için gizli bir saygı beslerdi büyükbabam. Kimliği saptanmamış Shakespeare'den nefret etmezdi. Aynı nedenle, Homeros'tan da nefret etmezdi. Yaşayıp yaşamadıkları kesinlikle bilinmeyen daha başka birkaç yazardan da nefret etmezdi. Yaşamlarının izlerini silmeyi bilememiş ya da istememiş olanlara, ölmüş olmaları koşuluyla, özürler bulurdu. Ama, okurken çok eğlendiği Courteline ile Anatole France bir yana, çağdaşlarını topluca mahkum ederdi. Charles Schweitzer ileri yaşına, kültürüne, güzelliğine, erdemlerine gösterilen saygıdan gururlu bir zevk alırdı; bu Lutherci İncil'e son derece bağlı biçimde Ölümsüz'ün kendi Evi'ni takdis ettiğini düşünmekten geri durmazdı. Masada, kimi zaman, yaşamına şöyle yüksekten bakmak ve "Çocuklarım, insanın kendi kendisine yükleyecek hiçbir suçu olmaması ne güzel!" diyebilmek için toparlanırdı. Coşkunlukları, yüce tavırları, gururu ve yüce şeylere düşkünlüğü, dininden, yaşadığı yüzyıldan ve çevresi olan Üniversiteden gelen düşünsel bir utangaçlığı örterdi. Bu yüzden, kitaplığındaki kutsal canavarlara karşı, yapıtlarını görgü kurallarına aykırılık olarak kabul ettiği ipten kazıktan kurtulma heriflere karşı, yüreğinin derinliklerinde gizli bir tiksinti duyardı. Yanılıyordum bu konuda: yapmacıklı bir coşkunluk altında beliren sakınımı, bir yargıç sertliği gibi görürdüm ben; kendi kutsallığı onu, onların üstüne yükseltiyordu. Aslında, diye fısıldıyordu tapınma yöneticisi kulağıma, dehâ ödünç verilmiş birşeydir: büyük acılarla, alçakgönüllüce, yiğitçe katlanılan sınamalarla lâyık olmak gerekir ona; insan, böyle yaparsa sonunda sesler duyar ve o seslerin buyruğu altında yazar. İlk Rus Devrimi ile

dünya çatışması arasında, Mallarmé'nin ölümünden onbeş yıl sonra, Daniel de Fontanin'in *Les Nourritures terrestres*'i (Dünya Nimetleri) keşfettiği günlerde, bir XIX. yüzyıl adamı, torununa Louis-Phillipe zamanında yürürlükte bulunan düşünceleri benimsetiyordu zorla. Köylülerin görenekleri, dediklerine göre, işte böyle açıklanır: babalar, çocuklarını dedelerinin, nenelerinin eline bırakarak tarlaya giderler. Seksen yıllık bir gecikme ile yola çıkıyordum. Bundan yakınmalı mıyım? Bilmiyorum: hareket halindeki toplumlarımızda, gecikmeler kimi zaman ilerilik sağlamaktadır. Ne olursa olsun, kemireyim diye bu kemiği attılar önüme, ben de onu öylesine işledim ki, artık dünyayı onun içinden görüyorum. Büyükbabam, yazarlardan, bu aracılardan sinsice tiksinmemi istemişti. Ters bir sonuç elde etti: yetenek ile değerliliği karıştırdım. Bu yiğit insanlar bana benziyorlardı: çok uslu olduğum, uflarıma yiğitçe katlandığım zamanlar, defne dallarına, bir ödüle hak kazanıyordum: çocukluk buydu işte. Karl Schweitzer bana, tıpkı benim gibi gözlenen, sınanan, ödüllendirilen, bütün ömürlerince benim yaşımda kalmayı başarmış çocuklar gösteriyordu. Ne erkek ne de kızkardeşi bulunan, arkadaşsız da olan ben, ilk onları dost edindim. Onlar, tıpkı romanlarındaki kahramanlar gibi, sevmişler, çok acı çekmişler, en önemlisi de iyi bitirmişlerdi ömürlerini hafif neşeli biracıma ile anımsıyordum çektikleri acıları: kendilerini pek mutsuz hissettikleri zaman, kimbilir ne kadar memnun olmuşlardı herhalde şöyle derlerdi içlerinden: "Ne iyi talih! Güzel bir dize çıkacak ortaya!"

Benim gözümde, ölmemişti onlar, hiç değilse tümüyle ölmemişlerdi: kitap biçimini almışlardı. Corneille, deri sırtlı, kola kokan, kocaman kırmızı yüzlü, pürtüklü biriydi. Rahatsız eden ve sert zor dilli bu kişinin, kucağımda taşıdığım zaman karnıma batıp acıtan köşeleri vardı. Ama, daha açar açmaz, bir sır gibi karanlık ve yumuşak olan gravürlerini sererdi önüme. Flaubert bez

kaplı, kokusuz, çilli, küçük biriydi. Sayılara sığmayan koca Victor Hugo bütün rafları birden dolduruyordu. İşte böyleydi bedenleri; ruhlar ise, yapıtları zorluyorlardı: sayfalar pencere idi, dışardan bir yüz yapışıyordu cama, biri gözlüyordu beni; hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi yapıyor, merhum Chateaubriand'nın kıpırtısız bakışı altında, gözlerim sözcüklere çakılı okumaya devam ediyordum. Çok sürmüyordu bu tedirginlikler; öbür zamanlarda, oyun arkadaşlarıma bayılıyordum. Herşeyin üstünde tuttum onları ve Beşinci Charles'ın Titien'in fırçasını yerden alıp verdiğini anlattıklarında hiç şaşmadım: aferin! bir prens zaten bunun için yaratılmıştır. Ne var ki, bu arkadaşlara saygı duymuyordum: niçin övmeliydim ki onları büyük oldular diye? Ödevlerini yapıyorlardı yalnızca. Küçük oldukları için ötekileri ayıplıyordum. Kısacası, ters anlamıştım herşeyi, kuraldışı olanı kural haline sokuyordum: insan soyu, sevgi dolu hayvanların çevrelediği dar sınırlı bir kurul olup çıktı. Tümüyle ciddiye alamıyordum onları, çünkü özellikle büyükbabam onlara pek kötü davranıyordu. Victor Hugo'nun ölümünden beri, okumayı kesmişti; yapacak birşeyi kalmayınca, eskileri yeniden okuyordu. Ama asıl görevi, çevirmekti. *Deutsches Lesebuch*'un yazarı, yüreğinin derininde, evrensel edebiyatı kendi gereçleri gibi görüyordu. Bir çırpıda, yazarları değerlilik sırasına göre sınıflandırıyordu, ama bu yüzeysel sıralama, yararcı yeğlemelerini iyice saklayamıyordu: Maupassant, Alman öğrencilerine en iyi çeviri parçalarını veriyordu; Gottfried Keller'i bir atbaşı geçen Goethe, Almancadan Fransızcaya yapılacak aktarmalar için eşsizdi. Hümanist olan büyükbabam, romanlara büyük saygı beslemezdi; öğretmen olaraksa, dil zenginliği yüzünden çok değer veriyordu. Sonunda, ancak seçme parçalara katlanır oldu ve, birkaç yıl sonra da, Flaubert yirmi yıldır bütün yapıtlarıyla onun keyiflenmesini bekleyip dururken, Mironneau'nun *Lectures*'ü için *Madame Bo-*

vary'den yaptığı bir alıntıdan zevk alırken gördüm onu. Büyükbabamın ölülerden yararlanarak yaşadığını hissediyordum, bu da benim o ölülerle aramdaki ilişkileri güçleştiriyordu: onları, tapma bahanesiyle, zincir altında tutuyor ve bir dilden ötekine daha kolay aktarabilmek için dilimlere ayırmaktan geri kalmıyordu. Aynı zamanda, onların hem büyüklüklerini, hem de küçüklüklerini keşfettim. Mérimée orta öğrenime uygun düşüyordu; bunun sonucunda da, iki yaşamı vardı: Colomba, kitaplığın dördüncü katında, yüz kanatlı, donmuş, önümüze getirilen, sonra sistemli bir biçimde unutulan körpe bir kumruydu; hiçbir göz bâkireliğini bozmadı onun. Ama, alt rafta, aynı bâkire kahverengi ve kirli küçük bir kitabın içine hapsedilmişti; ne dil, ne de öykü değişmişti, ama ek olarak, Almanca notlar birde sözlük vardı; ayrıca, Alsace-Lorraine saldırısından bu yana en büyük rezalet şu ki, Berlin'de basıldığını öğrendim onun. Bu kitabı, büyükbabam haftada iki kez elçantasına koyuyordu, lekeler, kırmızı çizgiler, lekelerle doldurmuştu her yanını ve ben nefret ediyordum ondan: aşağılanmış bir Mérimée'ydi bu. Daha açar açmaz sıkıntıdan patlıyordum: her gece, tıpkı enstitüde, büyükbabamın ağzında olduğu gibi, gözlerimin önünde kopup ayrılıyordu, Almanya'da Almanlar tarafından okunmak üzere basılmış olan bu tanıdık, ama tanınmaz hale gelmiş işaretler, zaten Fransızca sözcüklerin düzmecesinden başka neydi ki? Gene bir casusluk işiydi bu: Gal dilinin aldatıcı kılığı altında, tetikte bekleyen Cermen dilinin sözcüklerini bulup ortaya çıkarmak için, tırnakla kazımamız yeterli olacaktı. Sonunda, tıpkı iki Yseut olduğu gibi, biri ürkek ve doğru, öteki sahte ve öğretici, iki Colomba bulunup bulunmadığını düşünmeye başladım.

Küçük arkadaşlarımın içinde bulundukları sıkıntılar, onların benzeri olduğuma inandırdı beni. Ne onlardaki yetiler, ne de değerler vardı bende, gerçi henüz yazmaya da hazırlanmıyordum ama, bir papaz torunu

olarak doğuştan üstündüm onlardan; hiç kuşkusuz, adanmıştım ben: onların, hep biraz utandırıcı olan şehitliklerine değil de bir tür papazlığa adanmıştım. Tıpkı Charles Schweitzer gibi kültürün bekçisi olacaktım. Hem sonra, canlıydım ben, hem de çok hareketli: daha ölüleri kesip parçalamayı bilmiyordum ama, geçici heveslerimi onlara zorla benimsetiyordum: kollarıma alıyor, taşıyor, döşemenin üstüne koyuyor, açıyor, kapatıyor, yeniden geri göndermek için hiçlikten çekip çıkarıyordum onları: bebeklerim, insan-parçacıklarımdı bunlar benim, ve onların ölümsüzlüğü denilen o zavallı kötürüm ölümsüzlüğe acıyordum. Büyükbabam bu teklifsiz davranışlarımı destekliyordu: bütün çocuklar esinli idi, çocukların gerçekte çocuktan başka birşey olmayan şairlerin hiçbir şeylerini imrenmeleri gerekmezdi. Courteline'e bayılıyordum, *Théodore cherche des allumettes*'i yüksek sesle okumak üzere, ta mutfağa kadar peşinden gidiyordum aşçı kadının. Bu tutkunluğumla eğlendiler; sonra da, özenle üstünde çalışıp herkesin bildiği bir tutku haline soktular. Günün birinde, büyükbabam özensizce: "İyi biri olmalı şu Courteline. Madem ki bu kadar seviyorsun, neden bir mektup yazmıyorsun ona?" dedi. Charles Schweitzer kalemime kılavuzluk etti, mektubumda birkaç imlâ yanlışı bırakmaya karar verdi. Birkaç yıl önce, gazetelerde yayımlandı bu mektup, sıkıntı duydum okurken. Bana pek doğal gelen "gelecekteki dostunuz" sözcükleriyle bitiriyordum: Voltaire ve Corneille yakınlarımdı benim; nasıl olur da *yaşayan* bir yazar dostluğumu geri çevirirdi? Courteline geri çevirdi, iyi de etti: toruna cevap yazsa, karşısında büyükbabayı bulacaktı. O günler, cevap vermemesini pek sert yargıladık: "Çok işi olduğunu kabul ediyorum" dedi Charles, "ama insanın iki eli kanda bile olsa, yine de bir çocuğa cevap verilir".

Bugün bile, aynı küçük kusur var bende: teklifsizlik. Okul arkadaşları gibi davranıyorum bu ünlü ölüle-

re; Baudelaire'den, Flaubert'den teklifsizce sözediyorum ve bundan dolayı beni ayıpladıkları zaman, içimden hep: "Karışmayın bizim işimize. Sizin dahileriniz zamanında benim malım oldu, elimde tuttum onları, saygısızca, tutkuyla sevdim. Şimdi onlarla arama mesafe mi koyayım?" demek geliyor. Ama Karl'ın hümanizminden, bu din adamı hümanizminden, bir insanın, insanın tümü olduğunu anladığım gün kurtardım kendimi. Ne hüzünlüdür hastalık sonrası iyileşmeler: dil sihrini yitirmiştir; kalem kahramanları, eski benzerlerim, ayrıcalıklarından sıyrılıp herkesle aynı sıraya girmişlerdir; iki kez yasını tutuyorum onların.

Bu yazdığım doğru değil. Doğru. Çılgınlık üzerine, insanlar üzerine yazılan herşey gibi ne doğru, ne de yanlış. Belleğimin olanak verdiği ölçüde doğrulukla anlattım olayları. Ama ne dereceye kadar inanıyordum acaba sayıklayışıma, taşkınlığıma? Temel sorun bu, ama gene de karar veremiyorum bir türlü. Sonraları, güçleri, yani içtenlikleri bir yana, duygulanımlarımıza ilişkin herşeyin bilinebileceğini gördüm. Gösteriş olmadıkları kanıtlanmadıkça (ki bu da pek öyle kolay değildir herzaman), edimler bile mihenk taşı olarak kullanılamaz bu konuda. Daha iyisi şöyle alın bunu: büyükler arasında yalnız oluşumla, küçücük bir büyük örneğiydim ben ve büyükler gibi okuyordum; yok, bu da değil, çünkü aynı zamanda da bir çocuk olarak kalıyordum. Suçlu olduğumu ileri sürmüyordum: durum böyleydi, hepsi bu; gene de araştırma ve kovalamacalarım Ailesel Oyun'un bir parçasıydı, herkes bundan büyük bir zevk alıyordu, ben de bunu biliyordum: evet, biliyordum, hergün bir harika çocuk, büyükbabasının artık okumadığı yüce kitaplarını yeniden ortaya çıkarıyordu. Tıpkı bazı kimselerin olanakları üstünde yaşayışı gibi, ben de yaşımın üstünde yaşıyordum: büyük bir didinmeyle, yorgunlukla, pek pahalıya, gösteriş için yaşıyordum. daha kitaplığın kapısını iter itmez, kıpırtısız bir ihti-

yarın göbeğinde buluyordum kendimi: büyük çalışma masası, yazı altlığı, pempe kurutma kağıdının üzerindeki kırmızı ve siyah mürekkep lekeleri, cetvel, kola çanağı, çürümüş tütün kokusu ve, kışın, Salamandra sobasının kızarması, mika çatırtıları... eşyalaşmış Karl'ın ta kendisiydi bu; günahlarımın bağışlanması için daha fazla birşey gerekmiyordu, kitaplara koşuyordum. İçtenlikle mi? Ne anlamı var bunun? Özellikle bu kadar yıl sonra, içtenlikle oyunculuğu birbirinden ayıran ele geçmez ve hareketli sınırı nasıl saptayabilirdim? Yüzüm pencereye doğru, önümde açık bir kitap, sağımda biraz şarap katılmış bir bardak su, solumda bir tabak içinde, reçel sürülmüş bir dilim ekmek, yüzü koyun yere uzanıyordum. Yalnızken bile gösterideydim: Anne-Marie, Karlemami ben doğmadan çok önce çevirmişlerdi aynı sayfaları, gözlerimin önünde serili duran onların bilgisiydi; akşam, sorguya çekiyorlardı beni: "Ne okudun? Ne anladın?", biliyordum bunu, gebeydim ben, çocukça bir söz doğuracaktım; büyüklerden kaçıp okumaya sığınmak, onlarla birlik olmanın en güzel yoluydu, yanımda olmadıkları zaman gelecekteki bakışları ensemden girip gözbebeklerimden çıkar, benim ilk kez okuduğum bu yüzlerce kez okunmuş cümleleri yere mıhlardı. Görülen ben, kendimi görüyordum: insanın kendi konuşmasını dinlediği gibi, okurken görüyordum kendimi. Alfabeyi öğrenmeden önce "Çin'de bir Çinli"yi çözmeye uğraşıyormuş gibi yaptığım günden bu yana pek değişmişmiydim acaba? Hayır: oyun devam ediyordu. Ardımda, kapı açılır, "ne yaptığımı" görmeye gelirlerdi: göz boyardım, bir anda yerimden fırlar, Musset'yi yerine koyar, hemen ayaklarımın ucunda yükselip, kollarımı uzatarak, ağır Corneille'i almaya çalışırdım; çabalarıma bakarak, tutkumun ne denli güçlü olduğunu ölçerlerdi; arkamda, kendinden geçmiş bir sesin şöyle fısıldadığını duyardım: "Aman ne de çok *seviyor* Corneille'i!" Sevmezdim onu: Onikili dizeler yıldırırdı be-

ni. Neyse ki yayıncı ancak en ünlü tragedyaları yayımlamıştı tümüyle; ötekilerin adını ve çözümlemeli özetini veriyordu, beni de ilgilendiren buydu zaten: "Lombard'ların kralı olan ve Grimoald tarafından yenilmiş bulunan Pertharite'in karısı, Rodelinde, Unulphe tarafından bir yabancı ile evlenmeye zorlanmaktadır..." Cid'den, Cinna'dan önce tanıdım Rodogune'ü, Théodore'u, Agélias'ı; ağzımı çınlayan adlarla, yüreğimi yüce duygularla dolduruyordum ve akrabalık bağları arasında kendimi yitirmemeye dikkat ediyordum. Ayrıca: "Bu küçük öğrenmeye susamış, Larousse'u yutuyor!" diyorlardı, ben de, varsın söylesinler diyordum. Hiçbir şey de öğrenmiyordum: sözlükte, oyun ve romanların özetleri bulunduğunu keşfetmiştim, bunların tadını çıkarıyordum yalnızca.

Hoşa gitmeyi seviyordum ve kültür banyoları yapmak istiyordum: kendimi hergün kutsallıkla dolduruyordum yeniden. Kimi zaman dalgın dalgın yapıyordum bunu: yerlere kapanıp sayfaları çevirmem yetiyordu; küçük dostlarımın kitapları sıksık dua etmemi sağlıyorlardı bana. Bu arada, *gerçek* korku ve zevkleri de tattım; rolümü unuttuğum ve, dünyanın kendisi olan çılgın bir balinanın sırtında, ölümü davet ettiğim de oluyordu. Varın hesaplayın artık! Her ne olursa olsun, bakışlarım sözcükleri işliyordu: onları denemek, anlamlarına karar vermek gerekiyordu; kültür Oyun'u zamanla eğitiyordu beni.

Bununla birlikte, *sahici* okumalar da yapıyordum: tapınağın dışında, odamızda ya da yemek odasındaki masanın altında; bu okumalarımdan hiçkimseye sözetmezdim, annem bir yana, hiçkimse de bana sözünü etmezdi onların? Anne-Marie benim yapmacıklı coşkunluklarımı ciddiye almıştı. Mamie'ye açtı kaygılarını. büyükannem güvenilir bir bağlaşık oldu: "Charles çok düşüncesiz", dedi. "O kışkırtıyor küçüğü, gördüm. Bu çocuk duygusuzlaşınca göreceğiz günümüzü". İki kadın

ayrıca aşırı zihin yorgunluğunu ve menenjiti anımsadılar. Büyükbabama önden saldırmak tehlikeli olurdu: yandan saldırdılar. Gezintilerimizden biri sırasında, Anne-Marie, sanki rastlantı sonucuymuş gibi, bugün de hâlâ Saint-Michel Bulvarı ile Soufflot Sokağının kesiştiği yerde bulunan gazetecinin önünde durdu: çok güzel resimler gördüm, gözalıcı renkleri büyüledi beni, istedim, elde ettim onları; oyun oynanmıştı: her hafta, perşembeleri, fasikül biçiminde çıkan Jean de la Hire'in *Cri Cri, L'Epatant, Les Vacances, Les Trois Boyscouts'* sunu ve Arnold Galopin'in *Le Tour du Monde en Aéroplane*'ını istedim. Perşembeden perşembeye, dostlarım Rabelais ile Vigny'den çok, Ande Adaları Kartalı'nı, demir yumruklu boksör Marcel Dunot'yu, havacı Christian'ı düşünüyordum. Annem beni yeniden çocukluğa döndürebilecek kitaplar aramaya koyuldu: önce, aylık peri masalı demetleri olan "küçük pembe" kitaplar, sonra, yavaş yavaş, *Les Enfants du Capitaine Grant (Kaptan Grant'ın Çocukları), Le Dernier des Mohicans (Son Mohikan), Nicolas Nickelby, Les Cinq Sous de Lavarède* geldi. Pek dengeli olan Jules Verne'e üstün tutuyordum Paul d'Ivoi'nın zırvalıklarını. Ama, yazarı kim olursa olsun, Hetzel dizisinin kitaplarına, altın sarısı püsküllü kırmızı kapağı sahne perdesini andıran bu tiyatrolara bayılıyordum: kitapların kenarlarında yaldız, sahne kenarı ışıklarıydı. Chateaubriand'ın dengeli cümlelerine değil, işte bu sihirli kutulara borçluyum Güzellik'le ilk karşılaşmalarımı. Onları açtığım zaman herşeyi unutuyordum: okumak mıydı bu? Hayır, zevkten ölmekti: benim ölmemle birlikte, mızraklı yerliler, vahşi ormanlar, başına beyaz bir şapka koymuş bir kâşif doğuyordu hemencecik. Tepeden tırnağa *hayâl* (vision) idim, Aouda'nın solgun güzel yanaklarını, Philéas Fogg'un favorilerini ışıkla dolduruyordum. Sonunda kendi kendisinden kurtulan harika kız, katıksız hayvan oluş olup çıkıyordu. Döşemeden elli santim yükseklikte, efendisiz, tas-

masız, yetkin bir mutluluk doğuyordu. Yeni Dünya, ilk başta eskisinden daha kaygı vericiye benziyordu: çalıp çırpıyorlar insanları öldürüyorlardı; dereler gibi akıyordu kan. Kızılderililer, Hintliler, Mohikanlar, Hotantolar genç kızı kapıp kaçırıyor, yaşlı babasını kıskıvrak bağlıyor ve onu en korkunç işkencelerle öldürmeye ahdediyorlardı. Katıksız Kötülük'tü bu. Ama Kötülük, sonunda İyilik'in önünde yerlere kapanmak üzere çıkıyordu ortaya: bir sonraki bölümde herşey düzelecekti. Yiğit beyazlar vahşileri kırıp geçecekler, baba'nın iplerini kesecekler, o da kızının kollarına atılacaktı. Yalnız kötüler ölüyordu, bir de ölümleri, tarihin beklenmedik harcamalarına katılan pek ikinci derecede iyiler. Öte yandan, ölümün kendisi de acısızlaştırılmıştı: insanlar kollarını yana açarak, sol memelerinin altında bir delikle düşüyorlardı yere, ya da, eğer tüfek daha bulunmamışsa, suçlular "kılıçtan geçirilmiş" oluyordu. Bu güzel deyişi beğeniyordum; hayâlimde canlandırıyordum bu dümdüz ve beyaz parıltıyı, kılıcı: tereyağına girer gibi saplanıyor ve, bir damla kan yitirmeksizin yere yığılan, yasadışı adamın sırtından çıkıyordu. Kimi zaman ölüm gülünçtü hatta: sanırım *La Filleule de Roland*'daki Arap savaşçının ölümü böyleydi; atını bir Haçlının üstüne sürüyordu Arap; şövalye, onun başına bir kılıç darbesi indirip, boydan boya ikiye biçiyordu adamı - bu heyecanlı olayı Gustave Doré'nin bir gravürü canlandırıyordu. Nasıl da hoştu; Bedenin iki parçası, herbiri bir üzenginin çevresinde bir yarımdaire çizerek, ayrı ayrı yere düşüyordu; şaşkına dönen at, şaha kalkıyordu. Yıllarca, gözümden yaş gelene dek gülmeden bakamadım bu gravüre. Herneyse, bana gerekeni tutuyordum aklımda: nefret çekici, ama tasarıları gerçekleşmediğine göre, üstelik bütün çabalarına ve şeytansı kurnazlığına rağmen zararsız olan Düşman, İyilik davasına hizmet ediyordu; gerçekten de, düzene dönüşün herzaman bir ilerleyişin eşliğinde olduğunu görüyordum: kahraman-

lar ödüllerini alıyorlardı, karşılama törenleri, hayranlık gösterileri, para onların oluyordu; onların gözüpekliği sayesinde, bir toprak parçası elegeçirilmiş, bir sanat yapıtı yerlilerin ellerinden kurtarılıp müzelerimize getirilmişti; genç kız, yaşamını kurtaran kâşife tutuluyor, herşey de evlenmeyle sona eriyordu. Bu dergi ve kitaplardan, yüreğimin en derinlerinde yatan hayalciliğimi, yani iyimserliği aldım ben.

Bu okumalar uzun süre gizli kaldı; Anne-Marie beni uyarmak gereğini bile duymadı: değersizliklerini bildiğim için bu okuduklarıma ilişkin hiçbir şey söylemiyordum büyükbabama. Kötü kişilerle düşüp kalkıyor, hafiflikler yapıyor, genelevlerde vakit geçiriyordum, ne var ki, gerçeğimin tapınakta kaldığını aklımdan çıkarmıyordum. Yoldan çıkışlarımı anlatıp papazı kızdırmak neye yarardı? Kari sonunda yakaladı beni; iki kadına çıkıştı, onlar da soluk almak için ara verdiği bir anı yakalayıp, herşeyi benim üstüme attılar: macera dergilerini, kitaplarım görmüş, gözdikmiş, istemiştim, hayır diyebilirler miydi? Bu ustaca yalan kıskıvrak yakaladı büyükbabamı: Colomba'yı bu allanıp pullanmış yosmalarla aldatan bendim, bir başıma ben. Ben, peygambersi çocuk, Pythonisse, Güzel-Yazın'ın Eliacin'i, düşüklüğe çılgınca bir eğilim gösteriyordum. Bir seçme yapmalıydı büyükbabam: ya ben peygamberce sözler etmiyordum, ya da anlamaya çalışmaksızın saygı duymak gerekiyordu beğenilerime. Baba olsaydı, herşeyi yakardı Charles Schweitzer büyükbaba olduğu için, kırgın hoşgörüyü seçti. Ben de bundan daha fazlasını istemiyordum zaten, ikili yaşamıma devam ettim sakin sakin. Hiç durmadı bu ikili yaşayış: bugün bile, Wittgenstein'dan daha istekle, okurum "Kara Dizi"yi.

Havadaki odamda birinci, kimseyle kıyaslanmaz idim: herkese uygulanan kurallara bağlandığım zaman en son sıraya düştüm.

Büyükbabam beni Montaigne Lisesi'ne yazdırmaya karar verdi. Bir sabah lise yönetmeninin yanına götürdü beni ve değerlerimi övdü ona: tek kusurum, yaşıma göre *çok* ileri oluşumdu. Müdür herşeyi kabul etti: sekizinci sınıfa koydular beni, yaşıtlarımla düşüp kalkacağımı sandım. Ama böyle olmadı: ilk imlâ dersinden sonra, büyükbabam yönetmenlik tarafından acele okula çağırıldı; küplere binmiş olarak döndü eve, çantasından kargacık burgacık yazılarla, lekelerle dolu kötü bir kağıt çıkarıp masanın üstüne attı: benim öğretmene verdiğim kağıttı bu. Büyükbabamın dikkatini çekmişlerdi imlâya —"le lapen çovache ême l ten"[2]— ve benim yerimin onuncu hazırlık sınıfı olduğuna onu inandırmaya çalışmışlardı. "Lapen Çocvache" karşısında annem deli gibi gülmeye başlamıştı; büyükbabam korkunç bir bakış atarak durdurdu onu: Beni kötü niyetli olmakla suçlamaya ve ömrümde ilk olarak azarlamaya başladı, sonra değerimi anlamadıklarını ileri sürdü; hemen ertesi gün beni liseden çekip aldı ve müdürle bozuştu.

Bu işten hiçbir şey anlamamıştım, başarısızlığım da hiç dokunmamıştı bana: ben, imlâ bilmeyen bir hârika çocuktum, işte hepsi bu. Hem sonra, hiç sıkıntı duymadım yalnızlığıma dönmekten: hastalığımı seviyordum. Farkına bile varmadan, gerçeğe dönüşme fırsatını yitirmiştim: Paris'li bir öğretmeni, M. Liévin'i bana özel dersler vermekle görevlendirdiler, hemen hergün geliyordu. Büyükbabam bana, bir sırası bir de yazı yeri bulunan, beyaz tahtadan yapılma, özel bir masa almıştı. Ben sıraya oturuyordum, M. Liévin de bana yazı yazdırarak odada dolaşıyordu. Vincent Auriol'a benziyordu, büyükbabam onun Üç-Noktalı Kardeş olduğunu ileri sürüyordu; bir eşcinselin çağrılarıyla karşılaşmış namuslu bir adamın korkulu tiksintisiyle bize: "Ona günaydın dediğim zaman, başparmağıyla elimin ayası-

2 Le Lapin sauvage aime le thym (Vahşi tavşan kekik sever).

na masonların üçgenini çiziyor" derdi. Beni pohpohlamayı unuttuğu için nefret ediyordum. M. Liévin'den: sanırım gerikalmış bir çocuk olarak görüyordu beni; pek de haksız değildi. Bilmiyorum neden, yok oldu ortadan: belki de birine, kalkıp benim için ne düşündüğünü açıklamıştır.

Arcachon'da kaldık bir süre ve ben bucak okuluna gittim: büyükbabamın demokratik ilkeleri bunu zorunlu kılıyordu. Ama ayrıca, sıradan öğrencilerden uzak tutulmamı da istiyordu. Öğretmene, beni şu sözlerle tanıttı: "Sevgili meslektaşım, en değerli şeyimi bırakıyorum ellerinize" M. Barrault'un çenesinde bir sivri sakal, burnunun üzerinde sapsız bir gözlük vardı: villamıza misket şarabı içmeye geldi ve bir orta öğretim üyesinin kendisine gösterdiği güvenden büyük bir kıvanç duyduğunu söyledi. Beni kürsünün yanındaki özel bir sıraya oturtuyor, ders aralarında yanından ayırmıyordu. Bu özel ayrıcalıklı davranış haklı görünüyordu bana; "halk çocukları"nın, eşitlerimin bu konuda ne düşündüğünü bilmiyorum: onlara vızgeliyordu bu sanırım. Gürültücülükleri yoruyordu beni ve onlar esir almaca oynarken, ben M. Marrault'un yanında sıkılmayı üstünlük olarak görüyorum.

Öğretmenimi saymak için iki nedenim vardı: iyiliğimi istiyordu, soluğu kokuyordu. Büyükler çirkin, kırışık yüzlü, sıkıcı olmalıydı; beni kucaklarına aldıklarında, hafif bir tiksintiyi aşmak zorunda kalmak hoşuma gitmiyor değildi: erdemin kolay olmadığının kanıtıydı bu. Basit, pek bayağı zevkler vardı: koşmak, sıçramak, pasta yemek, annemin yumuşak ve güzel kokulu tenini öpmek; ama ben, olgun insanların yanında duyduğum yararlı ve karışık zevklere daha büyük bir değer veriyordum: bende uyandırdıkları tiksinti, büyüleyici etkilerinin bir bölümüydü; tiksinti ile ciddiliği birbirine karıştırıyordum. Züppeydim. B. Barrault üzerime doğru eğildiğinde, soluğu nefis sıkıntılar veriyordu bana, erdem-

lerinin sevimsiz kokusunu güçlükle soluyordum. Birgün, Okul'un duvarında daha yeni yazılmış bir yazı gördüm, yaklaşıp okudum: "Barrault baba bir a. cıktır". Kalbim duracakmış gibi çarptı, şaşkınlıktan olduğum yere çakılıp kaldım, korkuyordum. "A. cık", sözlüğün alt köşelerinde kaynaşan ve iyi yetişmiş bir çocuğun hiçbir zaman rastlamadığı şu "bayağı sözcükler"den biri olabilirdi ancak; kısa ve kaba olan bu sözcükte, ilkel hayvanların iğrenç basitliği vardı. Okumuş olmam bile fazlaydı: alçak sesle de olsa, o sözcüğü söylemeyi yasak ettim kendime. Duvara asılı bu hamamböceğinin, gırtlağımda kara bir boru sesine dönüşmek üzere ağzıma sıçramasını istemiyordum. Eğer onu görmemiş gibi davranırsam, duvardaki bir deliğe girerdi belki de. Ama gözlerimi çevirmem, o rezil adlandırmayı yeniden bulmama yetiyordu: "Barrault baba", bu da beni daha çok korkutuyordu; "a. cık" sözcüğünün anlamını, ancak şöyle böyle sezinliyordum o sıralar, ama bizim ailede kimleri "Bilmem-ne baba" diye çağırdığımızı çok iyi biliyordum: bahçıvanları, postacıları, hizmetçinin babasını, kısacası yaşlı yoksul kişileri. Bir insan, M. Barrault'yu, büyük babamın meslekdaşını, öğretmeni yoksul bir ihtiyar gibi görüyordu. Bir yerde, bir kafada, bu hasta ve câni düşünce dolaşıp duruyordu. Hangi kafada acaba? Belki de benimkinde. Kutsallara yapılan bir saldırıda suçortağı olmak için bu küfürlü yazıyı okumuş bulunmak yetmiyor muydu? Aynı zamanda, bana öyle geliyordu ki, bir deli, benim nezaketimle, saygımla, çabamla, her sabah "Günaydın Sayın öğretmenim", derken kasketimi çıkarmaktan aldığım zevkle alay ediyordu ve bu deli bendim, bayağı sözcükler ve bayağı düşünceler benim yüreğimde üreyip çoğalıyordu. Örneğin kim engel oluyordu "Bu yaşlı maymun bir domuz gibi kokuyor" diye avazım çıktığı kadar bağırmama? Mırıldandım: "Barrault baba kokuyor" ve birden herşey dönmeye başladı: ağlayarak kaçtım. Ama hemen ertesi gün, M. Bar-

rault'ya karşı, naylon yakasına ve papyon kravatına karşı duyduğum saygıyı yeniden buldum. Ama defterime doğru eğildiği zaman, soluğumu tutup başımı çeviriyordum.

Ertesi sonbaharda annem beni İnstitut Poupon'a götürmeyi uygun buldu. Tahta bir merdivenden çıkmak, birinci kattaki bir sınıfa girmek gerekiyordu; çocuklar, sessizce, yarım daire biçiminde toplanmışlardı, odanın arka tarafında, dimdik ve sırtlarını duvara dayıyarak oturmuş bulunan anneler öğretmeni gözlüyordu. Bize ders veren zavallı kızların ilk görevi, övgüleri ve iyi notları hârika çocuklar akademisinde eşit olarak paylaştırmaktı. Eğer öğretmenlerden biri sabırsızlık gösterir ya da iyi bir cevaptan pek hoşnut kalmış görünürse, Pouyon Hanımlar bir öğrenciden, öğretmen hanım da işinden oluyordu. Biz birbirimizle konuşma fırsatını hiç bulamayan otuz kadar akademiliydik. Ders sona erince, annelerin herbiri kendi akademilisini vahşice yakalayıp, selâm bile vermeksizin, kışa koşa çekip götürüyordu. İlk yarıyıl sonunda annem çıkardı beni okuldan: artık hiç çalışılmıyordu, hem sonra annem kutlanma sırası bana geldiği zaman yanındaki hanımların bakışlarını üstünde duymaktan sıkılmıştı. Sarışın, kelebek gözlüklü bir genç kız olup karın tokluğuna Poupon Okulu'nda günde sekiz saat çalışan Mlle Marie-Louise, okul yöneticilerinden gizli, bana evde özel dersler vermeyi kabul etti. Derin iç çekişleriyle yüreğini sıkıntıdan kurtarmak, için zaman zaman, imlâ çalışmalarına ara verirdi: ölecek kadar yorgun olduğunu, korkunç bir yalnızlık içinde yaşadığını, bir koca, nasıl olursa olsun bir koca bulabilmek için herşeyi verebileceğini söylerdi bana. Sonunda, o da yokoldu: bana hiçbir şey öğretmediğini söylüyorlardı, ama bence özellikle büyükbabam pek musibet buluyordu onu. Bu doğru adam zavallı kimselerin acısını dindirmemezlik etmezdi, ama onları çatısı altına çağırmaktan tiksinirdi. Zamanı gelmişti artık: Mlle

Marie-Louise ahlâkımı bozuyordu. İnsanların aldıkları ücretlerin, değerlerine uygun olduğuna inanırdım, Mlle Marie-Louise'in de değerli bir kimse olduğu söylenirdi bana: öyleyse neden ona bu kadar az para veriyorlardı? İnsanın bir uğraşı olunca, saygın ve güvenli, çalışmaktan dolayı mutlu olurdu: günde sekiz saat çalışma talihine sahip bulunduğuna göre, neden yaşamını sanki onulmaz bir yaradan söz edermişçesine anlatırdı? Sızlanmalarını aktardığım zaman gülmeye başlardı büyükbabam: bir erkeğin katlanamayacağı kadar çirkindi Mlle Marie-Louise. Ben gülmezdim: insan hükümlü doğabilir miydi? Öyleyse yalan söylemişlerdi bana: dünyanın düzeni altında dayanılmaz düzensizlikler vardı. Mlle Louise uzaklaştırılır uzaklaştırılmaz sıkıntım yok oldu. Charles Schweitzer bana daha ağırbaşlı (aklıbaşında) öğretmenler buldu. Öyle aklıbaşında ki, tümünü unuttum onların. On yaşıma dek, bir ihtiyar ile iki kadın arasında yalnız kaldım.

Gerçeğim, kişiliğim ve adım büyüklerin elindeydi; kendimi onların gözüyle görmeyi öğrenmiştim; bir çocuktum ben, yani pişmanlıklarıyla yarattıkları şu canavardım ben. Yanımda olmadıkları zaman, arkalarında, ışığa karışmış olan bakışlarını bırakıyorlardı; bendeki örnek torun niteliğini koruyan, bana oyuncaklarımı ve evreni vermeye devam eden bu bakışların altında koşar, sıçrardım. Benim güzel kavanozumun içinde, ruhumda, düşüncelerim döner dururdu, onların herbiri kendi yolunu izleyebilirdi: tek bir gölge bile yoktu. Bununla birlikte, sözsüz, biçimsiz, sağlamlıktan yoksun, bu lekesiz saydamlık içinde erimiş bulunan saydam bir kesinlik herşeyi berbat ediyordu: bir düzenbazdım ben. Oynadığını bilmeden oyun oynayabilir mi insan? Kişiliğimi oluşturan aydınlık duru görünümler kendi kendilerini ele veriyorlardı: ne tüm anlayabildiğim, ne de duymaktan geri durabildiğim bir varlık kusuru ile kendilerini ele veriyorlardı. Büyüklere doğru dönüp, sahip ol-

duğum değerlere kefil olmalarını istiyordum: düzmecilik içine gömülmekti bu. Hoşa gitmeye mahkûm edilmiş oluşumla, hemen o anda solup giden çekicilikler veriyordum kendi kendime; yeni bir talihi dört gözle kollayarak, yalancı yürek temizliğimi, işe yaramaz önemimi dolaştırıyordum heryerde: bu talihi yakaladığımı sanıyor, kendimi bir davranış içine atıyor ve orada kaçmak istediğim kararsızlığı yeniden buluyordum. Yün battaniyesine sarmalanmış olan büyükbabam uyuklardı; fırçayı andıran bıyığının altından dudaklarının pembe çıplaklığını farkederdim, dayanılmaz birşeydi bu: çok şükür ki gözlüğü yere doğru kayar, ben de yerden toplamak için atılırdım. O, uyanır, beni kollarına alırdı, büyük sevgi gösterimizi sererdik ortaya: istediğim şey bu değildi ama. Ne istemiştim? Herşeyi unutur, sakalının gür çalılıkları arasında yuvamı yapardım. Mutfağa girer, salatayı karıştırmak istediğimi söylerdim; bir bağırış, bir gülmedir kopardı: "Hayır, yavrucuğum, öyle değil! Sık iyice ufacık elini: hah, tamaam! Marie, yardım edin ona! Aman, ne güzel yapıyor bu işi bu çocuk!" Düzmece bir çocuktum ben, elimde düzmece bir salata tabağı vardı; edimlerimin davranış biçimini aldığını hissediyordum. Oynadığım oyun dünyayı ve insanları saklıyordu gözümden: roller ve yardımcı gereçler görüyordum yalnızca; soytarılıkla büyüklerin girişimlerine hizmet ediyordum, nasıl olur da onların bana karşı duydukları kaygıları ciddiye alırdım? Onların amaçlarına, beni onların ereklerini paylaşmaktan alıkoyan erdemli bir acemilikle, adıyordum kendimi. İnsan türünün gereksinimlerine, umutlarına, zevklerine yabancıydım, bu insanların hoşuna gitmek uğruna, soğukça kendimi har vurup harman savuruyordum; izleyicimdi bu insan türü, sahne ışıkları beni ondan ayırıyor, hemencecik sıkıntı biçimine dönüşen gururlu bir sürgüne salıyordu.

İşin en kötüsü, büyüklerin şarlatanlık ettiğinden

kuşkulanıyordum. Benimle konuşurken pek hoş sözler kullanıyorlardı, kendi aralarındaysa, başka bir tarzda konuşuyorlardı. Hem sonra, kutsal anlaşmaları bozdukları da oluyordu: en beğenilen, en güvendiğim dudak büküşümle yaklaşıyordum ve bana kesin bir sesle "Git, ötede oyna, yavrum, konuşuyoruz" deniyordu. Kimi zaman, benden yararlandıkları duygusuna kapılıyordum. Annem beni Luxembourg Bahçesi'ne götürüyor, bütün aile ile dargın olan Emile dayım birdenbire ortaya çıkıyordu; asık bir suratla kızkardeşine bakıyor ve soğuk bir biçimde: "Senin için gelmedim buraya, küçüğü görmeye geldim", diyordu. O zaman dayım, benim ailenin tek masum insanı olduğumu açıklamaya koyuluyordu. Gücümden ve bu karanlık adamın yüreğinde alevlendirdiğim sevgiden sıkılarak gülümserdim. Ama iki kardeş çoktan işlerini tartışmaya, karşılıklı yakınmaları sıralamaya koyulmuşlardır bile; Emile Charles'a kızıp köpürür, Anne-Marie onu savunur gerileyerek; sonunda Louise'den sözetmeye dökerler işi, ben de, onların demir sandalyeleri arasında, unutulmuş, kalırdım. İhtiyar bir solcunun davranışlarıyla bana öğrettiği bütün sağcı özdeyişleri kabullenmek üzere yetiştirilmiştim (ne var ki, bunları anlayabilecek yaşta olmam gerekirdi): Doğru (Hakikat) ile Masal aynı şeydir, tutkuyu duyabilmek için tutkuyu oynamak gerekir, insan bir tören yaratığıdır. Kendi kendimize oyun oynamak üzere yaratıldığımıza inandırmışlardı beni; oyunu kabulleniyordum. ama bu oyunun en önemli kişisi olmak istiyordum: oysa beni yıkıp bitiren yıldırım gibi gelip geçici anlarda farkına varıyordum ki, konuşması bol, sahnede bulunma süresi uzun, ama bana ilişkin sahneleri az olan "düzmece-bir-güzel-rol"üm vardı: tek sözcükle, büyüklerin konuşmalarına karşılık veriyordum ben. Charles, ölüm korkusunu ona unutturduğum için koltukluyordu beni; Louise, taşkınlıklarımda kendi somurtmalarının gerekçesini buluyordu; Anne-Marie de aşağılanışının

gerekçesini. Oysa, ben ölmasaydım, ana-babası yeniden bağrına basacaktı annemi, nezaketi Mamie'nin karşısında onu savunmasız bırakacaktı; ben olmasam, Louise surat asacak, Charles ise Cervin dağı, göktaşları ya da başkalarının çocukları karşısında hayranlığa kapılacaktı. Ben, onların anlaşmazlıklarının ve barışmalarının rastlantısal nedeniydim; temel nedenler ise başka yerlerdeydi: Mâcon'da, Gunsbach'da, Thiviers'de, yağ bağlayan yıpranmış bir yürekte, doğumumdan pek önceki bir geçmişteydi. Ben onların gözünde ailenin birliğini ve eski çatışmalarını yansıtıyordum; kutsal çocukluğumdan, şu anda oldukları kişiler olmakta yararlanıyorlardı. Tedirginlik içinde yaşadım: onların törenleri beni hiçbir şeyin nedensiz varolamayacağına ve, en küçüğünden en büyüğüne kadar, herşeyin Evren'de belirli bir yeri bulunduğuna inandırdığı anda, kendi varoluş nedenim elimden kaçmaktaydı, hiçbir önemim olmadığını görmekte ve şu düzenli dünyaya aykırı varlığımdan utanç duymaktaydım.

Bir baba, kalıcı birkaç dikkafalılık aşılayarak ağırlık verebilirdi bana; mizaç değişikliklerinden ilkelerimi, bilgisizliğinden bilgimi, garip meraklarından yasamı çıkararak benim içimde yaşardı; bu saygıdeğer kiracı kendime karşı saygı uyandırırdı bende. Yaşama hakkımı bu saygı üstüne kurardım. Beni doğurtan kişi kararlaştırırdı geleceğimi: doğuştan Polytechnique öğrencisi olarak, sonsuza dek güvenliğim sağlanmış olurdum. Ne var ki, Jean-Baptiste Sartre gideceğim yeri düşünmüş bile olsa, bunun sırrını da kendisiyle birlikte alıp götürmüştü; annem onun yalnızca: "Benim oğlum Denizci olmayacak", dediğini ansıyordu. Bundan daha kesin başka hiçbir bilgi olmadığından, başta ben olmak üzere, hiç kimse şu dünyaya ne halt etmeye geldiğimi bilmiyordu. Babam bana mal mülk bıraksaydı, çocukluğum değişirdi; başka biri olacağım için, yazmayacaktım. Tarlalar ve ev, genç mirasçıya kalıcı bir imge sağlar; "ken-

di" çakıllı kumu üzerinde "kendi" verandasının baklava biçimli camlarında kendi varlığına dokunur ve onların hareketsizliğinden kendi ruhunun ölümsüz tözünü yaratır. Birkaç gün önce, lokantada, patronun oğlu, yedi yaşında bir oğlan şöyle bağırıyordu kasadaki kıza: "Babam burada yokken Patron benim". Alın işte, tam bir erkek! Onun yaşındayken ben, hiçkimsenin efendisi değildim, hiçbirşeyim de yoktu. Ender haylazlık anlarımda, annem kulağıma şöyle fısıldardı: "Dikkat et! Kendi evimizde değiliz!" Hiçbir zaman kendi evimizde olamadık: ne Le Goff sokağında, ne de daha sonra, annem ikinci kez evlendiği zaman. Herşeyi bana ödünç verdiklerine göre, bundan dolayı acı duymuyordum, ama soyut kalıyordum. Mal sahibine kendisinin ne olduğunu anlatır dünya malları; bana ne olmadığımı anlatıyorlardı: dayanıklı da sürekli de *değildim ben;* babadan kalma bir yapıtın gelecekteki sürdürücüsü *değildim,* çelik üretimi için gerekli *değildim:* kısacası ruhsuzdum.

Bedenimle aram iyi olsa, hiçbir sorun olmazdı. Ama onunla ben, garip bir çift koyuyorduk ortaya. Yoksulluk içindeyken, çocuk kendi kendini sorguya çekmez: gereksinimler ve hastalıklarla *bedensel yönden* sınandığı için, doğrulanmaz durumu doğrular varoluşunu, açlık, sürekli ölüm tehlikesi temellendirir yaşama hakkını: ölmemek için yaşar. Ben ne kendimi önceden yazgılı görecek kadar zengin, ne de isteklerimi zorunluluk olarak duyacak kadar yoksuldum. Yemek konusundaki ödevlerimi yerine getiriyordum ve Tanrı kimi zaman —pek ender olarak— bana, iğrenmeden yemek yemeye izin veren bağışı, yani iştahı gönderiyordu. Tembelce soluk alıp vererek, öğüterek, süzerek, yaşamaya başlamış olduğum için yaşıyordum. Bedenimin, besiye çekilmiş bu arkadaşın yamanlığını ve vahşi isteklerini tanımıyordum hiç: büyüklerin pek aradığı ürkek bir rahatsızlıklar dizisiyle kendini belli ediyordu bedenim. O çağlarda, soylu bir ailede hiç değilse bir tane narin yapılı

çocuk bulunması gerekliydi. Doğumum sırasında ölmeyi düşündüğüme göre doğru kişi bendim. Gözlüyorlar, nabzımı, ateşimi ölçüyorlar, dilimi çıkarmaya zorluyorlardı beni: "Biraz solgun bulmuyor musun onu?" "Işıktandır". "İnan ki, zayıfladı!" "Ama, baba, daha dün tarttık". Bu araştırıcı bakışlar altında bir nesneye, saksı içindeki bir çiçeğe döndüğümü duyuyordum. Sonunda, yatağa tıkıyorlardı beni. Sıcaktan bunalmış, yorganlar altında yavaş yavaş pişerek, bedenimle hastalığını birbirine karıştırıyordum: ikisinden hangisinin istenmez olduğunu bilmiyordum.

Büyükbabamın çalışma arkadaşı olan M. Simonnot, perşembeleri öğle yemeğini bizde yerdi. Sakalına yağ, perçemine boya süren bu kız yanaklı ellilik adamı kıskanırdım: Anne-Marie ona, konuşmayı sürdürmek için, Bach'ı sevip sevmediğini, denizden, dağdan hoşlanıp hoşlanmadığını, doğduğu kentin kendisinde tatlı anılar bırakıp bırakmadığını sorduğunda, şöyle bir süre düşünür ve iç bakışını beğenilerinin granitimsi kütlesine çevirirdi. İstenen bilgiyi elde edince, onu, nesnel bir sesle, başını sallayarak anneme bildirirdi. Mutlu adam! her sabah sevinç içinde uyanıyor, diye düşünürdüm. Yüce bir Nokta'dan, yüksek dağlarının, doruklarının, ve vadilerinin dökümünü yapar, sonra da şehvetle "Tamam, bu ben'im işte, tümüyle M. Simonnot" diyerek gerinir olmalı. Kuşkusuz, bana sorulduğunda, beğenilerimi söyleyebilir, hatta olumlayabilirdim de; ama, yalnız başımayken, bir türlü ele geçiremiyordum onları: *saptamak* şöyle dursun, tutmak ve yetiştirmek, içlerine canlılık katmak gerekirdi bu beğenilerin; artık bonfileyi kızartma dana etine üstün tutup tutmadığımdan bile emin değildim. İçime, sarp bir yüzeybiçimini, sarp yalıyarları andıran dik direnmeler yerleştirilmesi için neler vermezdim ki? Mme Picard, o günlerin modası sözcüklerden incelikle yararlanarak, büyükbabam için "Charles çok tatlı bir insandır" ya da "İnsanları tanımıyoruz"

dediği zaman, onulmaz bir biçimde hüküm giydiğimi hissederdim. Luxembourg Bahçesi'nin çakıl taşları, M. Simonnot, kestane ağaçları, Karlemami, bütün bunlar varlıktı hep. Bense değildim: bir varlığın ne kıpırdamazlığı, ne derinliği, ne de anlamına girilmezliği vardı bende. *Hiç*tim ben: silinmez bir saydamlık. M. Simonnot'nun, bu heykelin, bu yekpâre taş yığınının, hele evren için vazgeçilmez olduğunu söyledikleri zaman, kıskançlığım sınır tanımaz oldu.

Bayramdı. Yaşayan Diller Enstitüsü'nde toplanan kişiler, bir Auer gaz lambasının titrek alevi altında, el çırpıyor, annem Chopin çalıyor, büyükbabamın buyruğu gereğince herkes Fransızca konuşuyordu: ağır, gırtlaktan, bir oratoryonun solgun güzellikleri ve şatafatı ile konuşulan bir Fransızca. Ayağım yere değmeksizin, bir elden ötekine uçuyordum; tam bir Alman kadın romancının göğsünde boğulmaktaydım ki, büyükbabam, şanının yüce doruklarından, beni yüreğimden yaralayan bir yargı saldı aşağılara: "Biri eksik burada: M. Simonnot". Romancı kadının kollarından kaçıp bir köşeye saklandım, konuklar ortadan kayboldular; gürültülü bir halkanın ortasında, bir sütûn gördüm: beden olarak orda bulunmayan M. Simonnot'nun ta kendisiydi bu. Bu olağanüstü yokluk, onun biçimini değiştirdi. Enstitü'nün tamam olabilmesi için daha pek çok kişi gerekiyordu: öğrencilerin kimi hastaydı, kimisi ise, gelemeyeceğini bildirip özür dilemişti; ne var ki, bunlar rastlansal ve önemsenmeyebilecek olaylardı. Yalnız, M. Simonnot *eksik*ti. Boşluğun bu dopdolu salona bıçak gibi saplanması için adını anmak yetmişti. Bir insanın hazır bir yeri olması karşısında hayretler içinde kalmıştım. Kendi yeri: evrensel bekleyişle oyulmuş bir hiçlik, ansızın, insanın yeniden doğabileceği bir karın. Oysa, M. Simonnot, candan alkışlar arasında yerden çıkıverseydi, hatta kadınlar, öpmek üzere eline doğru atılsalardı bile, aklım başıma gelecekti: tensel varoluş herzaman fazlası-

dır varlığın. Eldeğmemiş, olumsuz bir özün arılığına indirgenmiş olarak M. Simonnot, elmasın sıkıştırılamaz saydamlığını saklıyordu kendinde. Benim talihim, her an kimi kişiler arasında, yeryüzünün belli bir yerinde bulunmak ve kendimi orda gereksiz olarak görmekti, bütün öteki yerlerdeki bütün öteki insanlara su gibi, hava gibi, ekmek gibi gerekli olmayı istedim.

Bu istek hergün yeniden geldi dudaklarıma. Charles Schweitzer, yaşadığı sürece hiç gözüme çarpmayan ve ancak şimdilerde keşfetmeye başladığım bir sıkıntıyı örtmek için heryana gereklilik dağıtıyordu. Kendisinin bütün çalışma arkadaşları, sırtlarında gökyüzünü taşıyorlardı. Gramerciler, filologlar, dilbilimciler, M. Lyon-Caen ve *Revue Pédagogique*'in yöneticisi işte bu Atlas'lar arasındaydı. Değerlerini bize gösterebilmek için, bir hikmet yumurtluyormuşçasına sözediyordu onlardan: "Lyon-Caen işini bilir. Yeri Enstitü'dür", ya da, "Shurer yaşlanıyor; allah vere de, budalalık edip onu emekliye ayırmasalar, Fakülte onunla birlikte neler yitireceğini bilmiyor". Yaklaşan ölümleri Avrupa'ya yasa, belki de barbarlığa boğacak, yeri doldurulmaz ihtiyarlarla çevrili olan ben, masalsı bir sesin: "Şu küçük Sartre işini bilir; bir göçüp giderse, Fransa onunla neler yitireceğini bilmiyor!" yargısını yüreğime işlediğini duymak için neler vermezdim. Burjuva çocukluk, anın sonsuzluğunda, yani eylemsizlikte yaşar: hemencecik, sonsuza dek ve ezelden beri, Atlas olmak istiyordum, olabilmek için çalışılabileceğini aklım almıyordu; bir Yüce Yargı Kurulu, haklarımı bana geri veren bir kararnâme gerekliydi bana. İyi ama yargıçlar nerdeydi? Doğal yargıçlarım soytarılıklarıyla saygı uyandırmaz kılmışlardı kendilerini; reddetmiştim onları, ama başkalarını da bulamıyordum.

İnançsız, yasasız, ereksiz ve nedensiz bir şaşkın böcek olarak, düzmecelikten düzmeceliğe dönerek, koşarak, uçarak ailesel oyuna sığınıyordum. Doğrulanmaz

bedenimden ve onun gevşekçe sır açışlarından kaçıyordum: topaç, bir engele raslayıp durdumuydu, küçük yabani oyuncu hayvansal bir şaşkınlık içine düşüyordu yeniden. Annemin yakın dostları ona, kederli olduğumu, beni düş kurarken yakaladıklarını söylediler. Annem gülerek bağrına bastı beni: "Hep neşeli olan, hep şarkılar söyleyen sen ha! İyi ama, derdin ne? Her istediğin elinde". Haklıydı: şımarık çocuk, kederli değildir; tıpkı bir kral gibi sıkılır o. Tıpkı bir köpek gibi.

Ben bir köpeğim: esnerim, gözyaşları süzülür yanaklarımdan, süzüldüklerini hissederim. Bir ağacım, rüzgâr dallarıma asılır, belli belirsiz sallar onları. Bir sineğim ben, cam boyunca yukarı doğru tırmanırım, aşağı yuvarlanır, sonra yeniden tırmanmaya koyulurum. Kimi zaman, akıp giden zamanın okşayışını duyarım üstümde, kimi zaman da —çoklukla— bir türlü geçmediğini hissederim. Titreşen dakikalar yere çöker, beni yutup süpürür ve sonu gelmezcesine can çekişirler; çürümüş ama hâlâ canlı olarak süpürürsünüz onları, başkaları gelir yerlerine, tıpkı onlar kadar boş, ama daha tazedir bunlar; mutluluktur bu sıkıntıların adı; annem hiç durmadan, küçük çocukların en mutlusu olduğumu söyler hep. *Doğru olduğuna* göre, nasıl inanmayabilirdim ona? Yüzüstü bırakılışımı hiç aklıma getirmiyorum; ilkin ona verilecek bir ad yok; hem sonra görmüyorum bu bırakılmışlığı: hep çevremdeler benim. Yaşamımın örgüsü, zevklerimin dokusu, düşüncelerimin etli yanı bu.

Ölümü gördüm. Beş yaşındaydım: ölüm gözlüyordu beni; akşam, balkonda dolaşıyor, hayvansı burnunu cama dayıyordu, görüyordum onu, ama birşey söylemeye cesaret edemiyordum. Voltaire Rıhtımı'nda bir kez rastladık ona, karalar giymiş, kocaman, deli bir yaşlı kadındı bu, ben geçerken şöyle mırıldandı: "Bu çocuğu, alıp cebime sokacağım ben"? Bir başka kez, bir çukur biçiminde çıktı karşıma: Arcachon'da oldu bu iş; Karlemami ve annem Mme Dupont ile oğlu besteci Gab-

riel'i görmeye gitmişlerdi. Villanın bahçesinde oynuyordum, korkmuştum, çünkü Gabriel'in hasta ve ölmek üzere olduğu söylenmişti bana. Atçılık oynuyordum, neşesizce evin çevresinde koşuşup duruyordum. Birden, karanlık bir çukur gördüm: mahzeni açmışlardı; pek iyi kestiremediğim bir yalnızlık ve korku apaçıklığı gözlerimi kararttı: geri döndüm ve, avazım çıktığı kadar yüksek sesle şarkı söyleyerek, kaçtım. O çağlarda, yatağımda, her gece ölümle buluşuyordum. Bir âyindi bu: burnumu yola doğru çevirip, sol yanıma yatmam gerekiyordu; titreye titreyi beklerdim, ve o, törelere pek düşkün iskelet, elinde bir tırpanla görünürdü bana: o zaman sağ yanıma dönmeme izin çıkardı, o da çekip giderdi, artık rahatça uyuyabilirdim. Gündüz, çeşitli kılıklar altında görür tanırdım onu: eğer annem *Le Roi des Aulnes* şarkısını Fransızca söylerse, kulaklarımı tıkardım; *L'Ivrogne et sa femme*'ı okuduğumdan altı ay boyunca La Fontaine'in masallarını açamadım. Vızgeliyordu bunlar dolandırıcıya: Mérimée'nin bir masalına, *La Vénus d'Ille*'e saklanmış, boğazıma atılmak için onu okumamı bekliyordu. Ne cenaze törenleri ne de mezarlar rahatsız ediyordu beni; o sıralar büyükannem Sartre hastalandı ve öldü; annemle ben, telgrafla çağırılıp Thiviers'ye geldiğimizde hâlâ yaşıyordu. Bu uzun mutsuz ömrün çürüyüşünü tamamladığı yerlerden beni uzak tutmayı yeğlediler; dostlar beni yanlarına aldılar, evlerine götürdüler, beni oyalamak için, tümü de tıpkı yas gibi sıkıntı veren, eğitici oyunlar gösterdiler. Oynadım, okudum, örnek bir düşüncelere dalış gösterisine harcadım tüm çabamı, ama hiçbir şey duymadım. Cenaze arabasını mezarlığa kadar izlediğimizde de birşey duymadım. Ölüm, yokluğuyla parıldıyordu: göçüp gitmek, ölmek değildi, bu yaşlı kadının mezar taşı biçimine dönüşümü hoşnutsuzluk uyandırmıyordu bende; tözdeğişimi, varlığa ulaşma vardı ortada, herşey, sanki ben, şatafatlı bir biçimde, M. Simonnot'ya dönüşmüşüm gibi

oluşuyordu. Bu yüzden, hep sevdim, hâlâ da severim İtalyan mezarlıklarını: taş zorlanmıştır, tümüyle Barok çağ insanıdır bu, ölmüş kişiyi ilk durumunda gösteren bir resmi çevreleyen bir madalyon kakılmıştır taşa. Yedi yaşındayken, gerçek Ölüm'e, bu Yoldaşa, mezarlık dışında, heryerde rastlıyordum. Neydi bu? Bir kişi ve bir gözdağı. Kişi deliydi; gözdağı ise: karanlık ağızlar, heryerde, güpegündüz, en parlak güneş ışığında, açılabilir ve beni hap diye yutabilirdi. Nesnelerin bir ters yüzü vardı, insan aklını kaçırdığı zaman işte bunu görürdü, ölmek çılgınlığı en ileri derecesine götürmek ve bunun içinde boğulmaktı. Korku içinde yaşadım, gerçek bir nevrozdu bu. Nedenini aradığımda, ortaya şu çıkıyor: şımarık bir çocuk, bir tanrı armağanı olduğum için, köklü yararsızlığım, aile-içi törenlerinin hep uydurma bir gereklilik üstüne oturtulmuş gibi göründüğü oranda gözüme batıyordu. Kendimi fazlalık sayıyordum, öyleyse yokolup gitmek gerekiyordu. Sürekli olarak yokedilme cezasına çarptırılmak üzere yargıç önünde bulunan tatsız bir neşelenmeydim ben. Başka deyişle, hükümlüydüm, her an cezam yerine getirilebilirdi. Bununla birlikte, bütün gücümle karşı koyuyordum bu hükme, varoluşumun benim için değerli olduğundan değil, tersine, ona hiç değer vermediğimden karşı koyuyordum: yaşam ne denli saçma ise, ölüm de o denli dayanılmazdır.

Tanrı beni acılardan kurtarabilirdi: imzalı bir başyapıt olabilirdim; evrensel konserde kendi bölümümü çalacağıma gücenerek, Tanrı'nın kendi tasarılarını ve gerekliliğimi bana açıklaması için sabırla beklemeliydim. Dini sezinliyor, umuyordum, ilaç oydu. Dini benden esirgemiş olsalardı, kendim yaratırdım. Esirgemiyorlardı onu benden: Katolik inancıyla yetiştirilmiştim, Herşeye-Kaadir'in beni kendi şânı için yarattığını öğrendim: düşleyemeyeceğim birşeydi bu. Ama, sonraları, bana öğretilen bu modaya uygun Tanrı'da, ruhumun beklediği Tanrı'yı bulamadım: bana bir Yaradan gerek-

liydi, oysa bana bir Büyük Patron veriyorlardı; her ikisi de birdi gerçi, ama ben bunu bilmiyordum; bu erdem gösterisi Put'a isteksizce hizmet ediyordum ve resmî öğreti kendi inancımı aramaktan tiksindiriyordu beni. Ne talih! Güven ve mutsuzluk, Tanrı'nın yeşereceği en uygun toprak durumuna getiriyordu ruhumu: bu yanılma olmasaydı, keşiş olacaktım. Ama ailem, Voltaire çağı yüksek burjuvazisinden doğan ve Toplumun tüm katmanlarına yayılmak için bir yüzyıl harcayan "Hıristiyanlıktan Uzaklaştırma" hareketinin etkisinde kalmıştı: eğer inançlardaki bu genel gevşeme olmasaydı, taşralı katolik bir kız olan Louise Guillemin bir Lutherci ile evlenmek için daha epey nazlanırdı. Doğaldır ki, bizim evde herkes inançlıydı: ölçülülük yüzünden. Combes'un bakanlığından yedi sekiz yıl sonra, açık inançsızlık, tutkunun şiddet ve açık-saçıklığını gizlemekteydi: dinsiz insan, "bir çıkış yapmasından" korkularak akşam yemeklerine çağrılmayan bir garip kişi, kiliselerde diz çökmekten, kiliselerde kızlarını evlendirmekten ve tatlı tatlı ağlamaktan kaçman, öğretisinin doğruluğunu törelerinin temizliği ile kanıtlamayı kendine görev edinen, avunmuş olarak ölme gerekçesini kendi elinden alacak kadar benliğine ve mutluluğuna karşı çıkan tabulara boğulmuş bir bağnaz, heryanda O'nun yokluğunu gören, ama gene de O'nun adını anmaksızın tek söz etmeyen bir Tanrı manyağı, kısacası dinsel inancı olan bir Mösyö idi. İnanan insanın ise hiçbir dinsel inancı yoktu: ikibin yıldır Hıristiyan gerçekleri kendilerini kanıtlamışlardı, artık herkesin malıydılar, bir rahibin bakışında, bir kilisenin yarı-aydınlığında parıldamaları ve ruhları aydınlatmaları isteniyordu onlardan, ama hiç kimse onları üstlenmek istemiyordu; ortak bir mirastı bu. Seçkinler, sözünü etmemek için inanıyordu Tanrı'ya. Din ne de hoşgörülüydü! Ne de rahattı: Hıristiyan kişi Pazar Ayininden kaçar, gene de çocuklarını dindarca evlendirebilir, Saint-Sulpice Kilisesi'ndeki tapın-

ma aşırılıklarına gülüp *Lohengrin Operası Düğün Marşı*'m dinlerken gözyaşı dökebilirdi; onun örnek bir yaşam sürmesine, umutsuzluk içinde ölüp gitmesine, hatta kendini yaktırmasına hiçbir şey engel olamazdı. Bizim çevrede, ailemde, din, tatlı bir Fransız özgürlüğü için kullanılan şatafatlı bir sözcükten başka birşey değildi; birçokları gibi, beni de özgürlüğümü korumak için vaftiz ettirmişlerdi: bunu benden esirgemekle, ruhuma acı vermekten korkmuşlardı; sicilli bir Katolik olarak, özgürdüm, normaldim. "Daha sonra", diyorlardı, "ne isterse onu yapar". O sıralar, inanç sahibi olmayı, inancını yitirmekten daha güç sanıyorlardı.

Charles Schweitzer, bir Büyük İzleyici'siz edemeyecek bir oyuncuydu, ama Tanrı'yı gene de zor anlarda düşünüyordu ancak; ölüm saati gelip çattığında O'nu nasıl olsa yeniden bulacağından emin, yaşamından uzak tutuyordu Tanrı'yı. Özel konuşmalarında, elden çıkmış illerimize, Papa-sevmeyen kardeşlerinin kaba neşesine duyduğu bağlılık yüzünden, Katolikliği gülünç etmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu: yemek masasındaki konuşmaları, Luther'inkilere benziyordu. Lourdes üstüne anlattığı öyküler bitmek tükenmek bilmiyordu: Bernadette, "deri değiştiren bir kadın" görmüştü; felçli birini havuza daldırmışlardı, çekip çıkardıklarında "iki gözü birden görmeye başlamıştı". Her yanı bit dolu aziz Labre'ın, hastaların dışkılarını diliyle toplayan ermiş Marie Alocque'un yaşamını anlatırdı bize. Bu martavalların yararı oldu bana: hiçbir şeyim olmadığından, kendimi dünya mallarının üstüne çıkarma eğilimindeydim, anıklığımı, hiç zorluk çekmeden, bu rahat yoksunluk içinde bulabilirdim; gizemcilik, yerini bulamamış kişilere, kadro dışı kalmış çocuklara pek uygun düşer: beni gizemciliğe hızla itelemek için, şu din işini bana tersinden göstermek yetecekti; azizlik uğruna kurban olma tehlikesiyle karşı karşıyaydım. Büyükbabam tümüyle tiksindirdi azizlikten beni: büyükbabamın gözleriyle

gördüm azizliği; bu acımasız çılgınlık coşkunlukları yavanlıkları ile tiksindirdi beni, bedeni sadikçe horgörüşüyle korkuttu beni; Aziz garipliklerinin, denize smokinle giren İngiliz'in garipliklerinden daha büyük bir anlamı kalmadı sonunda. Bunları dinlerken büyükannem tiksiniyormuş gibi yapar, kocasına "imansız" ve "dinsiz" der, eline eline vururdu, ama gülüşündeki hoşgörü tiksindiğini sanmakta yanıldığımı gösterirdi bana; hiçbir şeye inanmazdı büyükannem; tanrıtanımaz olmasını kuşkuculuğu engellerdi yalnızca. Annem işe karışmaktan titizlikle kaçınırdı; onun "kendi Tanrı'sı" vardı ve O'na gizli gizli, kendisini avutmasını yalvarırdı yalnızca. Tartışma, daha hafiflemiş olarak, kafamın içinde sürerdi: bir başka ben, benim kara kardeşim, tembel tembel yadsırdı inanca ilişkin herşeyi; Katolik ve Protestan idim, eleştiri düşüncesiyle boyuneğme düşüncesini birleştiriyordum. Gerçekte, bütün bunlar çok canımı sıkıyordu: ben inançsızlığa, dogmaların çatışması sonunda değil, büyükbabamla büyükannemin ilgisizlikleri yüzünden vardım. Bununla birlikte, inanıyordum: gecelikle, yatağımın kenarına diz çöküp, ellerimi birleştirip, her gün dua ediyordum, ama gittikçe daha seyrek düşünüyordum Tanrı'yı. Annem perşembeleri beni Rahip Dibildos Okulu'na götürüyordu: orada, tanımadığım çocuklar arasında, din dersini izliyordum. Büyükbabam işi öylesine tutmuştu ki, papazları ilgi çekici hayvanlar gibi görüyordum; günah çıkarırken *bana* elçilik yapmalarına rağmen, elbiseleri ve bekârlıkları yüzünden, rahiplerden daha yabancıydılar bana. Charles Schweitzer, kişisel olarak tanıdığı Rahip Dibildos'u sayardı, "namuslu bir adam!" derdi, ama dinadamlarını sevmediği öylesine açıktı ki, kilise kapısını, sanki düşman toprağına giriyormuşum duygusuyla geçerdim. Bana gelince, din adamlarından nefret etmezdim ben: onlar benimle konuşurken, yumuşak, ruhanilik dolu bir surat takınır, kendinden geçmiş iyi dileklilik havasına girer, özellikle

Mme Picard'da ve annemin öteki müzikçi yaşlı dostlarında pek beğendiğim derin bir bakışla bakarlardı insana; büyükbabam, benim aracılığımla nefret ediyordu onlardan. Beni rahip dostunun ellerine teslim etmeyi ilk o düşünmüştü, ama perşembe akşamları kendisine geri getirilen küçük Katoliği saygıyla süzer, gözlerimde Papa-severliğin gelişimini arar ve benimle bol bol alay ederdi. Bu yanlış durum altı aydan çok sürmedi. Bir gün, öğretmene, Tutku üstüne yazılmış Fransızca bir kompozisyon verdim; yazı, ailemi zevke boğmuş, bir örneğini de annem kendi eliyle yeniden yazmıştı. Yazım, ancak gümüş madalya kazanabildi. Bu düş kırıklığı inançsızlığa gömdü beni. Bir hastalık, sonra yaz tatili derken, Dibildos Okulu'na bir süre gitmedim; okullar açıldığındaysa, artık hiç gitmek istemiyordum oraya. Daha birkaç yıl boyunca, Herşeye-Kaadir ile açık ilişkilerimi sürdürdüm; kendi başıma kalınca, artık aramaz oldum onu. Yalnızca bir kez, O'nun varolduğu duygusuna kapıldım. Kibritlerle oynamış, küçük bir halıyı yakmıştım; Tanrı beni gördüğünde, müthiş suçumu örtbas etmeye uğraşıyordum, kafamın içinde ve ellerimin üstünde hissettim Bakış'ını; korkunç biçimde ortada olan, canlı bir hedef gibi dönüp duruyordum banyo odasında. Kızgınlık kurtardı beni: böyle büyük bir dikkatsizlik karşısında köpürdüm, küfrettim, büyükbabam gibi "Hay Allahım Ya Rabbim, Hay Allahım Ya Rabbim" diye mırıldandım. Bundan sonra, artık hiç bakmadı bana.

Başarısızlığa uğramış bir istidatın öyküsünü anlattım sizlere: Tanrı'ya gereksinimim vardı, verdiler, kendisini aradığımı bilmeden aldım O'nu. Yüreğimde kök salmadığı için bir süre sıkıntıyla yaşadı, sürüngü içimde, sonra öldü. Bugün bana O'ndan söz edildiğinde, eski bir güzele raslayan yaşlı bir yakışıklının üzüntüsüz gönül hoşluğuyla: "Elli yıl önce, o anlaşmazlık, o yanılma, bizi ayıran o olay olmasaydı, aramızda birşeyler olabilirdi" diyorum.

Hiçbir şey olmadı. Oysa işlerim de günden güne kötüye gidiyordu. Büyükbabam uzun saçlarıma takmıştı: "Bu bir oğlan", diyordu anneme, "sen kız yapacaksın onu; torunumun korkağın biri olmasını istemem!" Anne-Marie dayanamıyordu sanırım, gerçekten kız olmamı istemişti; kimbilir nasıl seve seve iyiliklere boğardı yeniden canlanan hüzünlü çocukluğunu. Tanrı dileğini yerine getirmediği için, kendi işini kendisi düzene koydu: ben, meleklerle aynı cinsiyete sahip olacaktım, belirsiz ama hafiften kadınsı. Şefkâtli olduğundan, şefkâti öğretti bana; yalnızlığım halletti gerisini ve şiddetli oyunlardan uzak tuttu beni. Yedi yaşındayken, bir gün büyükbabam dayanamadı artık: gezmeye götüreceğini söyleyerek, elimden yakaladı. Ama, daha köşeyi döner dönmez, "Annene bir sürpriz yapalım" diyerek beni bir berbere yoktu. Sürprizlere bayılırdım: Bizim evde hep bir sürpriz olurdu. Eğlenceli ya da öğretici saklayışlar, kucaklaşmalarla sona eren ansızın ortaya çıkışlar: yaşamımız böyleydi işte. Apandisitimi aldıkları zaman, annem, gerçekte duymayacağı sıkıntılardan büyükbabamı kurtarmak için, ona tek bir söz bile etmemişti. Parayı amcam Auguste vermişti; Arcachon'dan gizlice gelip bir Courbevoie kliniğine gizlenmiştik. Ameliyatın ertesi günü, Auguste büyükbabamı görmeye gitmişti: "Sana", demişti, "iyi bir haber vereceğim". Karl bu sesteki gönül okşayıcı ağırbaşlılığa aldanmıştı: "Yeniden evleniyorsun herhalde!" "Hayır", diye cevap vermişti amcam gülerek, "ama herşey yolunda gitti". "Hangi herşey?", vb. Kısacası bu tür tiyatro sahneleri pek olağan şeylerdi benim için, lülelerimin boynumdaki beyaz örtü üzerine yuvarlanıp, anlaşılmaz bir biçimde donuklaşarak döşemeye düşüşlerini hoşnutlukla izledim; şanlı ve kırkılmış olarak döndüm eve.

Bağrışmalar oldu, ama sonra kimse kucaklaşmadı, annem ağlamak üzere odasına kapandı: küçük kızını bir oğlancıkla değiş tokuş etmişlerdi. Daha da kötüsü: ku-

laklarımın çevresinde sallandıkları zaman, uzun lülelerim annemin, pek açık olan çirkinliğimi yadsımasına yardım ediyorlardı. Oysa, sağ gözüm, daha çok önceden, karanlıklara karışmaktaydı. Gerçeği olduğu gibi görmesi gerekiyordu annemin. Büyükbabam da iyice şaşkına dönmüştü: sokağa çıkarken, eline küçük harikasını vermişler, o ise dönüşte bir kurbağa getirmişti geriye; gelecekteki hayranlıklarını temelinden yıkmaktı bu. Mamie, zevklenmiş, ona bakıyordu. "Karl bugün pek kurumlu değil; omuzları düşük" dedi yalnızca.

Anne-Marie iyilik edip üzüntüsünün nedenini benden sakladı. Ancak oniki yaşımda, pek hoyratça öğrendim bunu. Ama gene de bir sıkıntı vardı içimde. Aile dostlarımız bana apansız yakaladığım kaygılı ya da şaşkın bakışlarla bakıyorlardı çoğu kez. İzleyicilerim günden güne daha zor beğenir oluyordu; kendimi harcamam gerekti; başkaları üstündeki etkilerimi arttırdım ve sonunda kötü oynamaya vardırdım işi. Yaşlanan bir kadın oyuncunun boğucu sıkıntılarını yaşadım: başkalarının da hoşa gidebileceğini öğrendim. Zaman sırası bakımından bu sözünü ettiğim çağdan biraz sonra olmakla birlikte, iki anı kaldı belleğimde.

Dokuz yaşındaydım, yağmur yağıyordu; Noirétable Oteli'nde on çocuk, aynı torbadaki on kediydik; büyükbabam, bizleri oyalamak için, on kişilik yurtsever bir oyun yazıp sahneye koymaya razı oldu. Çetenin en büyüğü olan Bernard, iyiliksever asık suratlı bir adam, Struthoff rolünü oynadı. Ben, genç bir Alsace'lı oldum: babam Fransa'yı seçmişti; ben, onun yanma gitmek için, gizlice sınırı geçiyordum. Büyükbabam yiğitçe konuşmalar düzenlemişti benim için: sağ kolumu ileri doğru uzatıyor, başımı eğiyor ve yüce papaz yanağımı kolumla örterek mırıldanıyordum: "Elvedâ, Elvedâ, sevgili Alsace'ımız". Çalışmalar sırasında benim çok güzel oynadığım söyleniyordu; hiç şaşmıyordum buna. Oyun, bahçede oynandı; sahneyi, iki kalın iğ ağacı ile otelin duvarı sınır-

lıyordu; ana-babaları hurma dalından yapılmış sandalyelere oturtmuşlardı. Benim dışımda, bütün çocuklar çılgınca eğleniyorlardı. Oyunun yazgısının elimde olduğuna inandığımdan, ortak davâmıza kendimi adamış, hoşa gitmeye uğraşıyordum; bütün bakışların benim üzerimde olduğunu sanıyordum. Çok ileri götürdüm işi, oylar, daha az yapmacıklı olan Bernard'a gitti. Anladım mı acaba bunu? Oyunun sonunda Bernard yardım parası topluyordu: arkasından süzüldüm ve sakalına asıldım; elimde kaldı. Sırf gülmek için yapılmış iğneli bir şakaydı bu; pek ince buluyordum kendimi, ganimetimi elimde sallayarak sıçrayıp duruyordum. Kimse buna gülmedi. Annem elimden yakaladı ve sertçe uzaklaştırdı beni: "Ne oldu sana?" diye sordu sinirli sinirli. "Sakal o kadar güzeldi ki! Herkes şaşkınlığından Ah! çekti". Az sonra büyükannem yeni haberlerle yanımıza geldi: Bernard'ın annesi kıskançlıktan sözetmişti. "İleri çıkmakla insanın eline ne geçer görüyor musun!" Yanlarından kaçtım, odamıza koştum, aynalı dolabın karşısına dikilip uzun süre somurttum.

Mme Picard, bir çocuğun herşeyi okuyabileceği kanısındaydı: "Eğer iyi yazılmışsa bir kitap hiçbir kötülük etmez". Bir gün, onun önünde, annemden *Madame Bovary*'yi okumak için izin istemiştim, annem en âhenkli sesini takınıp şöyle demişti: "Ama benim sevgili yavrum bu yaşta bu tür kitapları okursa, büyüyünce ne yapacak acaba?" "Onları yaşayacağım!" Bu karşılık bana en içten ve en kalıcı başarıyı sağlamıştı. Bize her gelişinde, Mme Picard bunu anımsatır, annem de yarı azarlar yarı hoşlanır bir tavırla "Blanche! Susun lütfen, şımartıyorsunuz onu!" diye bağırırdı. Bu solgun ve yağlı yaşlı kadını, benim en iyi izleyicimi, seviyor ve horgörüyordum; onun geldiğini haber verdiklerinde, bir dâhi gibi hissediyordum kendimi: eteklerinin havaya kalktığım ve kıçını gördüğümü düşündüm, dindarlığına karşı bir tür saygı gösterisiydi bu. Kasım 1915'de bana, yanları altın

yaldızlı, kırmızı deri kaplı küçük bir kitap armağan etti. Büyükbabam olmadığı için, hepimiz çalışma odasında oturmuştuk; kadınlar 1914'tekinden daha alçak bir tonda, heyecanlı heyecanlı konuşuyorlardı, savaş vardı çünkü, kirli sarı bir sis camlara yapışıyor, her yan sönmüş tütün kokuyordu. Kitabı açtım ve ilkin düşkırıklığına uğradım: ben, bir roman ya da masal kitabı bekliyordum; binbir renkli yaprakçıklar üzerinde yirmi kez aynı soruları okudum. "Doldur onu", dedi bana, "küçük dostlarına da doldurt: böylece güzel anılar hazırlamış olursun kendine". Bana, harika olma fırsatını sunduklarını anladım: hemen o anda cevap vermeye karar verdim, büyükbabamın çalışma masasına oturdum, küçük defteri onun yazı-altlığının üstüne koydum, galalit saplı yazı kalemini alıp kırmızı mürekkep hokkasına daldırdım ve büyükler birbirlerine neşeli neşeli bakarken, yazmaya koyuldum. "Yaşımdan büyük karşılıklar" avına çıkmak üzere kendimi bir anda ruhumdan daha yükseğe oturtmuştum. Yazık ki, sorular bana yardımcı olmuyordu; beğendiğim ve beğenmediğim şeyler üzerine sorguya çekiliyordum: en çok sevdiğim renk, en gözde kokum hangisiydi? Parlama fırsatı önüme çıkınca, ben de yeğlemeler uydurdum: "En büyük isteğiniz nedir?" Hiç duraklamadan karşılık verdim: "Bir asker olmak ve ölmüşlerin öcünü almak". Sonra, devam edemeyecek kadar heyecanlandığım için, yere atlayıp büyüklere götürdüm yapıtımı. Bakışlar keskinleşti, Mme Picard gözlüğünü düzeltti, annem omuzumun üzerinden eğildi; her ikisi de şeytanca uzatıyorlardı dudaklarını. Başların ikisi birden doğruldu: annem kızarmıştı, Mme Picard defteri bana uzattı: "Bak, küçük dostum, bu iş ancak içtenlikle karşılık verilirse ilgi çekicidir". Öleceğimi sandım. Yanılgım, kör parmağım gözüne ortadaydı: herkes harika çocuk beklemiş, bense üstün çocuk örneği vermiştim. Felâketimi daha da arttıran şey şu ki, bu hanımların cephede kimseleri yoktu: yüce asker, onların

orta halli ruhları üzerinde etkisiz kalıyordu. Ortadan kayboldum, bir aynanın önüne surat asmaya gittim. Bugün, bu somurtmaları yeniden ansıdığımda, beni koruduklarını anlıyorum: utanmanın, amansız yaylım ateşine karşı, kaslarımı gerip hareketsizleştirerek koruyordum kendimi. Hem sonra, talihsizliğimi son kertelere dek götürmekle, beni utançtan koruyordu bu surat asmalar: aşağılanmayı savuşturmak için alçakgönüllülüğe atılıyordum; elde edişimi ve kötüye kullanışımı unutmak için, hoşagitme olanaklarımı yokediyordum; ayna, benim için büyük bir kurtarıcıydı: ona, bana bir canavar olduğumu öğretme görevini yüklüyordum; bu görevi yerine getirirse, keskin yürek acılarım acımaya dönüşüyordu .Ama, özellikle, başarısızlık köle ruhluluğumu ortaya çıkardığından, bu köleliği olanaksız kılmak, insanları yadsımak, onların da beni yadsımalarını sağlamak için kendimi iğrençleştiriyordum. İyi'nin Oyununa karşı oynanıyordu Kötü'nün Oyunu; Eliacin, Quasimodo'nun rolünü alıyordu. Bileşik germe ve kırıştırmalarla yüzümü bozuyordum; geçmiş gülümsemelerimi silmek için zaç yağı sürüyordum suratıma.

İlaç, hastalıktan da berbattı: ün ve onursuzlaşma karşısında, kimsesiz doğruma (hakikatime) sığınmayı denemiştim; oysa, doğrum yoktu benim: içimde şaşkın bir yavanlık buluyordum yalnızca. Bakışlarım altında, bir meduza gelip akvaryumun camına yapışıyor, geniş ve işlemeli bir yakalığa benzer ağzını gevşek gevşek kırıştırıyor, sonra karanlıklarda eriyip gidiyordu. Akşam oldu, mürekkep bulutları en son bedenlenmemi de kendileriyle birlikte gömerek, aynada eriyip gittiler. Suçsuzluğumun kanıtından yoksun, kendi üzerime çöktüm. Karanlıkta, belirsiz bir kararsızlık, bir sürtünme, çırpınmalar, tastamam canlı bir hayvan sezinliyordum, en korkunç ve korkmayabileceğim biricik hayvanı. Kaçtım, tazeliğini yitirmiş meleksi çocuk rolümü aydınlıkta yeniden oynamaya gittim. Boşuna. Ayna ta ne zamandan

beri bildiğim şeyi öğretmişti bana: korkunç derecede doğaldım. Bir daha hiç toparlayamadım kendimi.

Herkesin putlaştırdığı, davâsını herkesin reddettiği ben, satılmayıp dükkânda kalmış bir maldım ve, yedi yaşımda, doğan yüzyılın içinde kendi can sıkıntısını yansıttığı aynadan yapılma ıssız bir saray olan ve daha varolmayan kendimden yardım isteyebilirdim ancak. Kendi kendime duyduğum büyük gereksinimi doyurabilmek için doğdum ben; o güne dek, bir salon köpeğinin boş kendini beğenmişliğini tanımıştım yalnızca; gurur tarafından kıstırıldığım için, Gururlu olup çıktım. Üzerimde hiç kimse ciddî olarak hak ileri sürmediğine göre, ben de, Evren için gerekli olduğumu ileri sürdüm. Bundan daha anlı şanlı birşey olabilir mi? Bundan daha budalaca bir şey olabilir mi? Gerçekte, seçme yapamazdım. Ben, gizli yolcu, sıranın üzerinde uyuyup kalmıştım, biletçi beni sarsalıyordu: "Biletiniz!" Biletim olmadığını kabullenmem gerekiyordu. Üstelik o anda ücretini ödeyecek param da yoktu. Suçluyu savunmakla işe başlıyordum: kimlik belgelerimi evde unutmuştum, kapıdaki bilet kontrolörünü nasıl aldattığımı bile ansımıyordum, ama vagona kaçak bindiğimi kabulleniyordum. Biletçinin yetkisini yadsımak şöyle dursun, yaptığı işe saygımı belirtiyordum açıktan açığa ve daha başlangıçtan onun kararına boyun eğiyordum. Alçakgönüllülüğün bu en uç noktasında, kendimi ancak durumu tersine çevirmekle kurtarabilirdim: Fransa'yı, belki de tüm insanlığı ilgilendiren, önemli ve gizli nedenlerin Dijon'a gitmemi gerektirdiğini açıklıyordum böylece. İşi bu açıdan ele alınca, bütün katarda, bir yer tutmaya benden daha çok hakkı olacak hiç kimse bulunamazdı. Kuşkusuz, yönetmeliğe ters düşen yüce bir yasa sözkonusuydu, ama yolculuğumu yarıda kesmeyi üstlenmekle, biletçi, sonuçları kendi başını derde sokacak büyük karışıklıklara yol açacaktı; düşünmesi için yalvarıyordum kendisine: bir trende düzeni sağlayacağım diye, bütün

insanlığı düzensizliğe sürüklemek akla sığar mıydı? Gurur budur işte: zavallıların savunması, Alçakgönüllü olma hakkına yalnızca biletli yolcular sahiptir. Kazanıp kazanmadığımı hiçbir zaman anlayamıyordum: biletçi hep susuyordu; yeniden açıklamaya başlıyordum; konuştuğum sürece beni inmeye zorlamayacağından emindim. Birimiz suskun, birimiz susmak bilmez, bizi Dijon'a götüren trende karşıkarşıyaydık. Tren, biletçi ve suçlu, yani ben. Ayrıca, ben dördüncü bir kişiydim de; bu dördüncü kişinin, yani düzenleyicinin, tek bir isteği vardı: bir an için bile olsa, kendini aldatmak, herşeyi kendisinin düzenlediğini unutmak, Ailesel oyun işime yaradı: Tanrı armağanı diyorlardı bana, bundaki amaç eğlenmekti yalnızca, ben de bunu biliyordum; acınmalarla şımartılmıştım, sulu gözlü, katı yürekliydim: kimlere gönderildiğini arayan yararlı bir armağan olmak istedim; Fransa'ya, dünyaya armağan ettim kendimi. İnsanlar hiç umurumda değildi, ama, yolumun onlardan geçmesi gerektiğine göre, onların sevinç gözyaşları, dünyanın beni minnetle karşıladığını gösterecekti bana. Belki kendimi pek fazla bir şey sandığımı düşüneceksiniz; ne var ki, doğru değil bu: babam yoktu benim. Hiç kimsenin oğlu olmadığım için, gurur ve zavallılıkla dolu, kendi kendimin nedeni oldum; beni, iyiye doğru götüren atılım tarafından getirilmiştim dünyaya. Bağlantı açıkça görülüyor: anne şefkatiyle kadınlaştırılmış, beni doğurtan sert Musa'nın yokluğuyla yavanlaşmış, büyükbabamın hayranlığıyla gülünç biçimde kendime hayran kalmıştım, bir de ailesel oyuna inanabilseydim, mazoşizme pek yatkın, tam bu işe uygun biri olacaktım. Böyle değildi ama: ailesel oyun ancak yüzeyde kıpırdatıyordu beni, yüzeyin altı soğuk, doğrulanmamış olarak kalıyordu; sistemden ürktüm, mutlu kendinden geçmelere, kendini bırakışa, bu epeyi okşanmış epeyi tımar edilmiş bedene karşı tiksinti duydum, kendime karşı çıkarak buldum kendimi, gurur ve sadizme, başka deyişle

eliaçıklığa atıldım. Tıpkı cimrilik ya da ırkçılık gibi, eliaçıklık da iç yaralarımızı iyileştirmek için salgılanan, sonunda bizi zehirleyen bir merhemdir yalnızca: yaratığın bırakılmışlığından kurtulmak için, kendime en onulmaz burjuva yalnızlığını, yaratıcının yalnızlığını hazırlıyordum. Gerçek bir başkaldırı ile karıştırılmamalı bu: insan bir cellâta karşı başkaldırır, benimse iyilikçilerim vardı yalnızca. Uzun zaman onların suçortağı olarak kaldım. Hem, onlardı beni bir Tanrı armağanı diye kutsayanlar: benim bütün yaptığım, elimdeki âletleri başka amaçlar için kullanmak oldu.

Kafamda oluştu herşey; hayâlci bir çocuktum, hayalcilikle korudum kendimi. Altı yaşıyla dokuz yaşı arasındaki yaşamımı gözden geçirdiğimde, zihinsel çalışmalarımın sürekliliği karşısında şaşırırım. Çoğu kez konusu değişti bu zihinsel çalışmaların, ama program hep aynı kaldı; yanlış bir giriş yapmıştım, bir paravanın ardına çekiliyor ve sıra tam doğumuma geldiğinde, bütün evrenin sessizlikle beklediği anda, yeniden başlıyordum.

İlk öykülerim Mavi Kuş'un, Çizmeli Kedi'nin, Maurice Bouchor'un masallarının yinelenmesiydi yalnızca. Alnımın gerisinde, kaşlarımın kemerleri altında, kendi kendilerine konuşuyordu bu öyküler. Daha sonraları, onları yeniden düzenlemek, orada kendime bir yer ayırmak cesaretini gösterdim. Doğaları değişti; perileri sevmiyordum. Çevremde çok vardı; peri oyunlarının yerini yiğitlikler aldı. Bir kahraman oldum; çekicilikleri attım üzerimden, artık hoşa gitmek değil, kendimi zorla kabul ettirmekti sözkonusu olan. Ailemi terkettim: Karlemami, Anne-Marie düşlerimden çıkarıldılar. Parlak davranışlardan ve gösterişli tavırlardan bıktığı için, gerçek edimleri düş haline soktum. Zorlu ve ölümlü bir evren, Cri-Cri'nin, Epatant'ın, Paul d'Ivoi'nın evrenini yarattım kafamda; hiç tanımadığım gereksinim ve çalışmanın yerine tehlikeyi koydum. Yerleşik düzeni tartışmaktan hiç bu denli uzak olmadım: dünyaların en iyisinde oturdu-

ğuma inanarak kendime,bu dünyayı canavarlardan temizleme görevini yükledim; hem aynasızın teki hem de linç edici olarak, her akşam bir haydut çetesini kurban ediyordum. Ne savunma savaşlarına, ne de cezalandırıcı seferlere kalkıştım; genç kızları ölümden kurtarmak için, zevk de öfke de duymadan öldürüyordum. Pek gerekliydi bana bu ince yapılı yaratıklar: beni istiyorlardı. Beni tanımadıklarına göre, yardımıma güvenemeyeceklerini söylemek boşuna olur. Ama onları öyle büyük tehlikelere atıyordum ki, bir tek ben kurtarabilirdim. Yeniçeriler palalarını çektiklerinde, bir inilti dolaşıyordu çölün üstünde, kayalar şunu söylüyordu kumlara: "Biri eksik burda: Sartre". İşte tam o anda, paravanayı kaldırıp atıyor, kelleleri uçuruyordum kılıç sallayarak, bir kan ırmağı içinde doğuyordum. Çelik gibi bir mutluluk! Yerimi bulmuştum.

Ölmek için doğuyordum: kurtulur kurtulmaz, genç kız, Alman sınır beyinin, babasının, kollarına atılıyordu; ben ordan uzaklaşıyordum, yeniden gereksiz olmak ya da yeni katiller aramak gerekiyordu. Buluyordum da. Kurulu düzenin en başta gelen savunucusu olan ben, sürüp giden bir düzensizlikte buluyordum varoluş nedenimi. Kötülüğü kollarımın arasında boğuyor, ölümüyle ölüyor ve yeniden dirilişiyle diriliyordum; sağcı bir anarşisttim. Hiçbir şey çıkmadı bu iyi zorbalıklardan; hep köle ruhlu ve acar kalıyordum: insan o kadar kolay yitirmez erdem alışkanlığını; ama, her akşam, günlük soytarılığın sona ermesini sabırsızlıkla bekliyor, yatağıma koşuyor, duamı ağzımda yuvarlıyor, yorganımın altına kayıveriyordum; çılgın gözüpekliğime kavuşmak için sabırsızlanıyordum. Karanlıkta yaşlanıyor, anasız babasız, yersiz yurtsuz, hemen hemen adsız bir yalnız insan olup çıkıyordum. Kollarımda baygın bir kadını taşıyarak, alevler içindeki bir damda yürüyordum; altımda, kalabalık bağırışıyordu: binanın yıkılmak üzere olduğu açıktı. Tam bu sırada, alınyazısını haber veren

sözleri duyuyordum: "Arkası gelecek sayıda". "Ne diyorsun?" diye soruyordu annem. İhtiyatla: "Kendimi askıya alıyorum" diye karşılık veriyordum. Şurası gerçek ki, tehlikeler ortasında, tatlı bir güvensizlik içinde uyuyordum. Ertesi akşam, verdiğim söze bağlı kalarak, damını, alevleri, kaçınılmaz bir ölümü bıraktığım yerde buluyordum. Birden bir gün önce göremediğim bir su borusunu farkediyordum: kurtulmuştuk, ulu Tanrım! Ama değerli yükümü bırakmaksızın nasıl tutunabilirdim bu boruya? Neyseki genç kadın kendine geliyordu, onu sırtıma alıyordum, kollarını boynuma doluyordu. Yok, düşünce, yeniden bayıltıyordum onu: kurtarılışına azıcık bile yardım etmesi, değerimi azaltırdı. Bereket versin ki, ayağımın altında şu ip vardı: kurbanı sıkıca bağlıyordum kurtarıcısına, gerisi artık oyun oynamak kadar basitti. Sayın Beyler —Belediye başkanı, polis müdürü, itfaiye şefi— bana sarılıyor, öpücüklere boğuyor, bir de madalya takıyorlardı; kendime güvenimi yitiriyor, ne yapacağımı şaşırıyordum: bu önemli kişilerin öpüşleri büyükbabamın öpüşlerine son derece benziyordu. Herşeyi silip yeni baştan başlıyordum: geceydi, bir genç kız imdat istiyor, ben de göğüs göğüse savaşa atılıyordum. *Arkası gelecek sayıda.* Rasgele bir hayvanı Tanrı'nın gönderdiği bir kişi biçimine sokacak olan yüce an için canımı tehlikeye atıyordum, ne var ki zaferimden sonra yaşamayacağımı biliyordum ve bu zaferi ertesi güne bırakıyordum.

Kendini din adamlığına adamış bu yazar taslağında, herşeyin tehlikeye atıldığı bu düşlerle karşılaşmak sizi şaşırtmayacaktır; çocukluk çağının kaygıları metafiziktir; bu kaygıları gidermek için hiç de kan dökmeye gerek yoktur. Öyleyse, kahraman bir doktor olup hemşirelerimi hıyarcıklı vebadan ya da koleradan kurtarmayı acaba hiç dilemedim mi? İtiraf edeyim ki, hiç dilemedim. Oysa ne yırtıcıyım, ne de savaşçı ve eğer doğmakta olan bu yüzyıl beni destansı kıldıysa, suç benim de-

ğil: Yenik Fransa'da, Fransa'nın gurur yaralarını saran düşsel kahramanlar karınca gibi boldu. Doğumumdan sekiz yıl önce, Cyrano de Bergerac, "bir kırmızı pantolonlu bando gibi" patlamıştı. Bir süre sonra Fachoda'nın[3] izlerini silmek için, gururlu ve hırpalanmış I'Aiglon'un[4] görünüvermesi yetmişti. 1912'de bütün bu yüce kişileri tanımıyordum, ama onların torunlarıyla sürekli ilişki içindeydim: Herkülümsü gücünü, alaycı cesaretini, tam Fransızlara yaraşır zekâsını, 1870 bozgununa borçlu olduğunu bilmeksizin, serseri takımının Cyrano'suna yani Arsène Lupin'e hayrandım. Ulusal saldırganlık ve öcalma ruhu, bütün çocukları intikamcı yapıyordu. Herkes gibi ben de intikamcı oldum: yenilmişlerin kaçınılmaz kusuru olan alaycılığa ve süs düşkünlüğüne kapılmıştım, karınlarını deşmeden önce alay ediyordum serserilerle. Ama canımı sıkıyordu savaşlar, büyükbabama gelip giden tatlı Almanları seviyordum ve yalnızca özel haksızlıklarla ilgileniyordum; kinsiz yüreğimde, kollektif güçler biçim değiştirdi: kendi kişisel kahramanlığımı beslemeye kullandım onları. Her neyse; alnında nişan taşıyan biriyim ben; bir demir çağında, yaşamı bir efsane gibi görme çılgınlığına düştüysem, bir bozgunun torunu oluşumdandır bu. İnanmış maddeci olan benim destansı idealizmim ölümüme dek, uğradığım bir yenilgiyi, acı duymadığım bir utancı, nicedir yeniden bizim olmuş iki ilin yitirilmesini ödünleyecektir.

Geçen yüzyılın burjuvaları, tiyatroya gittikleri ilk geceyi hiçbir zaman unutmadılar, yazarları da bu ilk gecenin özelliklerini anlatma ödevini yüklendiler. Perde açıldığında, çocuklar kendilerini avluda sandılar. Sırma-

---

3 Fachoda: Sudan'ın Nil üstünde, Bahr-el Gazel yakınlarında bulunan bir kenti; günümüzdeki adı Kodok. 1898 yılında Fransızların eline geçmiş, ama sonra bu bölgenin tümünü ele geçiren Kitchener'e bırakılmıştır.

4 l'Aiglon: Edmond Rostand'ın yazdığı 6 perdelik dram. Oyunun kahramanı, ün düşkünü bir genç olan Reichstadt düküdür.

lar, erguvanî renkler, ışıklar, yüz boyaları, tumturaklı ve yapmacık sözler, herşeye, hatta cinayete bile bir kutsallık katıyordu; sahnede, büyükbabalarının öldürdüğü soyluluğun yeniden canlandığını gördüler. Perde aralarında, galerinin katmanlaşması onlara toplumun görüntüsünü sunuyordu; localarda çıplak omuzlar ve canlı canlı soylular gösterildi kendilerine. Şaşkın, gevşemiş, görkemli yazgılara gizliden gizliye hazırlanmış olarak, evlerine, Jules Favre, Jules Ferry, Jules Grévy olmaya döndüler. Çağdaşlarımı, sinemayla ilk karşılaştıkları tarihi bana bildirmeye çağırırım. Biz, kendini geçmiş yüzyıllardan kötü tavırlarıyla ayıracak olan geleneksiz bir yüzyıla gözü kapalı giriyorduk ve bu yeni, soylu olmayan sanat bizim barbalığımızı canlandırıyordu. Bir haydut yatağında doğmuş, yöneticiler tarafından yabancı eğlenceler arasına konulmuş bulunan bu sanatın, ciddi kişileri havalara fırlatan halkımsı tavırları vardı; kadınların ve çocukların eğlencesiydi bu; annemle ikimiz sinemaya bayılıyor ama hiç düşünmüyor ve sözünü etmiyorduk: elinde olduğunda, insan, ekmekten sözeder mi hiç? Varolduğunun farkına vardığımızda, çoktan belli başlı gereksinmemiz olmuştu bile.

Yağmurlu günlerde, Anne-Marie bana ne yapmak istediği mi sorardı; uzun süre, sirk, Châtelet, Elektrik Evi ve Grévin Müzesi arasında kararsız kalırdık; son anda, hesaplı bir umursamazlıkla, bir sinema salonuna gitmeye karar verirdik. Tam evin kapısmdan çıkacağımız sırada, büyükbabam da çalışma odasının kapısında görünür ve sorardı: "Nereye gidiyorsunuz, çocuklar?" "Sinemaya", derdi annem. Büyükbabam kaşlarını çatar, annem de çabuk çabuk şunları eklerdi: "Panthéon Sinemasına, hemen yanımızda, Soufflot Sokağını geçince". Büyükbabam, omuz silkerek gitmemize gözyumardı; ama ertesi perşembe M. Simonnot'ya şunları söyleyecektir: "Şu işe bakın, Simonnot, ciddi bir insansınız, buna aklınız eriyor mu sizin? Kızım, torunumu sinemaya gö-

türüyor!", M. Simonnot da yatıştırıcı bir sesle: "Ben hiç gitmedim, ama karım arasıra gidiyor" diyecektir.

Film başlamış olurdu. Yer gösteren kızı tökezleyerek izlerdik, gizlenmiş hissederdim kendimi; başımızın üzerinde beyaz bir ışık demeti salonun bir ucundan öteki ucuna uzanır, tozların ve dumanların bu demet içinde kaynaştığı görülürdü; ilerde bir piyano kişnemekte, armut biçimindeki morumsu lambalar duvarlarda ışıldamakta, bir temizleme tozunun keskin kokusu boğazımı yakmaktaydı. Bu insanlı karanlığın kokusu ve meyvaları birbirine karışırdı içimde: çıkış kapılarındaki lambaları yer, içimi onların asitli tadıyla doldururdum. Sırtımı birtakım dizlere çarpar, gıcırdayan bir koltuğa otururdum, annem beni yükseltmek için katlanmış bir örtü koyardı altıma; en sonunda, perdeye bakardım. ışıldayan bir tebeşir, göz kırpan ışık sağanaklarıyla kesilmiş görüntüler bulurdum orda; hep yağmur yağardı, pırıl pırıl güneşte, evlerin içinde bile yağmur yağardı; kimi zaman alev alev yanan bir yıldız bir baronesin salonunun tam ortasından geçer, barones hiç de şaşırmışa benzemezdi. Bu yağmuru, duvarın içine işleyen bu aralıksız tedirginliği severdim. Piyanist *Fingal Mağarası* uvertürüne saldırır, herkes de câninin ortaya çıkacağını anlardı: barones korkudan deliye dönerdi. Ama baronesin kömür karası güzel yüzü, açık menekşe rengi bir pankarta bırakırdı yerini: "Birinci bölümün sonu". Birdenbire zehirin etkisinden kurtulmaktı bu, ışık. Nerdeydim? Bir okulda mı? devlet binasında mı? En ufak bir süs yok: altlarının yayları gözüken, açılır kapanır koltuk dizileri, aşıboyası duvarlar, izmarit ve tükürüğe boğulmuş bir döşeme. Salonu boğuk mırıltılar doldurur, dil yeniden keşfedilirdi, yer gösteren kız bağırarak İngiliz şekeri satar, annem bana bunlardan alırdı, ağzımı doldurur, çıkış lambalarım emerdim. İnsan gözlerini oğuşturur, herkes yanındakini keşfederdi. Askerler, mahallenin hizmetçi kızları; kemikli bir ihtiyar tütün çiğ-

nerdi, başları açık işçi kadınlar yüksek sesle gülerlerdi: bizim dünyamızdan değildi bütün bu insanlar; çok şükür ki, parterdeki bu kafalar üstünde, şuraya buraya serpiştirilmiş, kıpırdayan büyük şapkalar güven verirdi insana.

İkinci balkonun gediklilerinden olan büyükbabamla rahmetli babama, tiyatrodaki toplumsal aşamalanma, törenlere düşkünlük duygusu aşılamıştı: çok sayıda insan biraraya geldiğinde, onları tören usûlleriyle ayırmak gerekirdi, yoksa bunlar birbirlerinin boğazına sarılırlardı. Sinemaysa bunun tersini kanıtlıyordu: böylesine karışık bir izleyici kitlesi, bir bayramdan çok, görünüşe göre bir felâket nedeniyle biraraya toplanmıştı; ölmüş bulunan teşrifât en sonunda insanlar arasındaki gerçek bağı, karşılıklı bağlılığı gözler önüne seriyordu. Törenlerden tiksindim, yığınlara hayran oldum; her türlüsünü gördüm insan yığınlarının, ama o çıplaklığı, her bireyin bütün ötekiler karşısında duyduğu o duvar dibine kıstırılmış yüzyüzeliği, o uyanık görülen düşü, insan olma tehlikesinin o karanlık bilincini yalnız 1940'da, Stalag XII D'de buldum yeniden.

Annem beni bulvar sinemalarına götürecek kadar yüreklilik gösterdi: Kinérama'ya, Folies Dramatiques'e, Vaudville'e, o zamanlar Hippodrome adı verilen Gaumont Palace'a götürdü beni. *Zigomar ile Fantoma*'yı, *Maciste'in Maceraları*'nı, *New York Esrarı*'nı gördüm: yaldızlar zevkimi bozuyordu. Gözden düşmüş olan Vaudville Tiyatrosu, eski büyüklüğünden vazgeçmek istemiyordu: sarı palamut püsküllü kırmızı bir perde son dakikaya dek sinema perdesini örtüyordu; filmin başlayacağını bildirmek için üç kez gonga vuruluyor, orkestra bir açılış müziği çalıyor, kırmızı perde kalkıyor, ışıklar sönüyordu. Perdedeki kişileri uzaklaştırmaktan başka birşeye yaramayan bu aykırı törenler, bu tozlu gösteriler canımı sıkıyordu; balkonda ya da galeride oturan, avizelerle, tavandaki resimlerle gözleri kamaşan

babalarımız, tiyatronun kendimalları olduğuna ne inanabiliyor, ne de inanmak istiyorlardı :oraya kabul edilmişti onlar. Bense, filmi *en yakından* görmek istiyordum. Mahalle sinemalarının eşitleyici rahatsızlığında, bu yeni sanatın, herkes gibi benim de malım olduğunu öğrenmiştim. Aynı akıl yaşındaydık: ben yedi yaşındaydım ve okumayı biliyordum, onun (sinema sanatının) yaşıysa onikiydi ve konuşmayı bilmiyordu. Daha işin başında olduğu, ilerde çok gelişeceği söyleniyordu; birlikte büyüyeceğimizi düşünüyordum. Onunla birlikte geçirdiğimiz çocukluğu unutmadım: bana bir İngiliz şekeri verildiğinde, bir kadın yanımda tırnaklarına cilâ sürdüğünde, bir taşra otelinin tuvaletinde temizlik ilacı kokusu duyduğumda, bir gece treninde tavandaki morumsu gece lambasına baktığımda, gözlerimde, burun deliklerimde, dilimde bu yokolup gitmiş salonların ışıklarını ve kokularını buluyorum yeniden; dört yıl önce Fingal Mağarası açıklarında, kasırgalı bir havada, bir piyano duyuyordum rüzgârda.

Kutsala erişemiyor, ama büyüye bayılıyordum: sinema, aykırı bir biçimde, kendisinde bulunmayan şeyler için sevdiğim, kuşkulu bir görünüştü. Bu su akışı, herşeydi, hiçbir şey değildi, hiçe indirgenmiş herşeydi: bir duvarın taşkınlıklarını izliyordum; cisimlerini, bedenime varıncaya dek her yanıma dolduran kütleselliği temizlenip atılmıştı ve benim körpe idealizmim, bu sonsuz kasılıp büzülmeden son derece büyük bir zevk alıyordu; daha sonraları, üçgenlerin dönelim ve ötelenmesinde, biçimlerin sinema perdesinden akıp gidişini anımsadım, düzlem geometriye varana dek herşeyde sevdim sinemayı. Siyahla beyazı, kendilerinde bütün öteki renkleri özetleyen ve bunları ancak bu işten anlayanlara gösteren üstün renkler diye sayıyordum; görülmezi görmekle büyüleniyordum. Herşeyden çok da, kahramanlarımın onulmaz dilsizliğini seviyordum. Daha doğrusu, şöyle, kendilerini anlatabildiklerine göre, dilsiz değiller-

di. Müzik aracılığıyla anlaşıyorduk, iç yaşamlarının gürültüsüydü bu. Canı yanan suçsuzluk, acısını dile getirmek ya da göstermekten daha iyisini yapıyordu, kendisinden çıkan bu melodiyle her yanımı bu acıyla doldurıuyordu; konuşmaları okuyordum, ama umudu ve hüznü işitiyor, kendini açığa vurmayan gururlu sızıyı kulağımla yakalıyordum. Saygınlığım sarsılmıştı; perdede ağlayan genç dul kadın *ben değildim*, ama gene de onunla ben tek bir ruha sahiptik: Chopin'in ölüm marşı; bu da, onun gözyaşlarının benim gözlerimi ıslatması için yeterliydi zaten. Hiçbir kehanette bulunmadığım halde, peygamber olduğumu hissediyordum: hain daha ihanet etmeden önce, korkunç suçu içime işliyordu; şatoda herşey sakin görünürken, uğursuz ezgiler katilin varlığını açığa vuruyordu. Ne kadar da mutluydu şu kovboylar, şu silahşörler, şu polisler: gelecekleri şu haberci müzikteydi, gelecekleri şimdiki zamanı yönetiyordu. Kesiksiz bir şarkı, kendi sonuna doğru ilerlerken, onların yaşamlarıyla karışıyor, onları zafere ya da ölüme doğru sürüklüyordu. Bekleniyorlardı: tehlikedeki genç kız, general, ormanda pusuya düşürülmüş hain, barut fıçısının yanında kıskıvrak bağlı yatan, alevin fitil boyunca ilerleyişine kaygıyla bakan arkadaş onları bekliyordu. Bu alevin ilerleyişi, bâkirenin saldırgana karşı giriştiği umutsuz mücadele, kahramanın bozkırda atını dörtnala sürmesi, bu görüntülerin, bütün bu hızların birbiri içine girişi ve hepsinin ardından, *Damnation de Faust*'dan alınıp piyanoya uyarlanmış bulunan "Course à l'Abime" adlı parçanın cehennemî hareketi, bütün bunlar bir bütündü işte: Alınyazısıydı bu. Kahraman atından atlıyor, fitili söndürüyor, hain onun üstüne atılıyor, bıçaklı bir kavga başlıyordu: ne var ki, bu kavganın rastlantıları da müziğin gelişimindeki sertlikle çakışıyordu; evrensel düzeni pek iyi saklayamayan yalancı rastlantılardı bunlar. Son bıçak darbesinin en son nota ile raslaşması ne de büyük bir zevkti! Kendimden geç-

miş, yaşamak istediğim dünyayı bulmuştum, mutlak'a dokunuyordum. Ve ne büyük bir felâketti ışıkların yanması: bu kişiler için kendimi sevgiyle paralamıştım, oysa onlar, dünyalarını da birlikte alarak, gidip yokolmuşlardı; zaferlerini ta iliklerimde duymuştum, oysa bu onların zaferiydi, benim değil: sokağa çıktığımda, kadro dışı kalmış gibi hissediyordum kendimi.

Sözlerin peşini bırakıp müzikte yaşamaya karar verdim. Her akşam saat beşe doğru bunu yapmak fırsatı elime geçiyordu. Büyükbabam "Yaşayan Diller Enstitüsü"nde ders verir, büyükannem odasına çekilip Gyp (Guy de Maupassant) okurdu; annem bana ikindi kahvaltımı ettirmiş, akşam yemeğini yoluna koymuş, hizmetçiye son öğütleri vermiş olurdu; piyanonun başına geçip Chopin'in Ballade'larını, Schumann'ın bir sonatını, Franck'ın senfonik çeşitlemelerini, kimi zaman da, ben istediğim için, *Fingal Mağarası* uvertürünü çalardı. Ben çalışma odasına süzülürdüm, oda çoktan kararmış olur, piyanonun üstünde iki şamdan yanardı. Odanın yarı-karanlık oluşu işime yarardı, büyükbabamın cetvelini alırdım elime, düello kılıcımdı bu benim, kâğıt keseceği de ikinci kılıcımdı; hemencecik bir şövalyenin perdedeki yamyassı görüntüsü oluverirdim. Kimi zaman hemen ilham gelmezdi: zaman kazanmak için, çok önemli bir olayın ünlü kılıç ustasını bir süre kendini belli etmemek zorunda bıraktığına karar verirdim. Karşılık vermeden kılıç darbeleri yemeli ve gözüpekliğimi korkaklık oyunu altında saklamalıydım. Ters ters bakarak, başım öne eğik, ayaklarımı sürüyerek dolanırdım odada, arasıra, bir sıçrayışla bana bir tokat atıldığı ya da kıçıma bir tekme savrulduğunu gösteriyor, ama karşılık vermemeye dikkat ediyordum: bana hakaret edenin adını yazıyordum bir kenara. Yeter dozda alındığında, müzik etkisini gösteriyordu sonunda. Tıpkı bir Afrika tamtamı gibi, piyano beni kendi ritmine uyduruyordu. Fantaisie-Impromptu ruhumun yerini alıyor, içi-

me yerleşiyor, bana bilinmeyen bir geçmiş, şimşek hızlı ve ölümlü bir gelecek veriyordu; cin çarpmış gibiydim, iblis beni yakalamış, tıpkı bir erik ağacı gibi sallıyordu. Haydi atlara! Hem at, hem de biniciydim; dörtnala süren ve sürülen ben, son hızla tarlalardan, fundalıklardan, çalışma odasını bir boydan bir boya, kapıdan başlayıp pencereye doğru geçip gidiyordum. Annem, piyano çalmaya ara vermeden, "Çok gürültü ediyorsun, komşular şikâyet edecekler" diyordu. Dilsiz olduğum için cevap vermiyordum ona. Dükün karşısına dikiliyor, attan atlayıp dudaklarımın sessiz kıpırtılarıyla ona kendisini piçin teki olarak gördüğümü anlatıyordum. Atlılarını üzerime salıyordu; yeldeğirmeninin küçük çarkları çelik gibi bir savunma aracı oluyordu bana, arasıra kılıcımla birinin göğsünü deliyordum. Birdenbire rolümü değiştirip, kafası ikiye yarılan serserinin teki oluyor, yere düşüyor, halının üstünde can veriyordum. Sonra, sessizce kendimi cesetten çekip alıyor, ayağa kalkıyor, gezginci şövalye rolüne giriyordum yeniden. Bütün kişileri ben canlandırıyordum: şövalye iken, düke bir şamar aşkediyordum; hemen kişilik değiştiriyor, dük olup bu şamarı yiyordum. Hep en büyük baş role, kendi kendime dönebilme sabırsızlığı içinde, kötü kişileri uzun süre canlandırmıyordum. Yenilmezliğimle herkesin hakkından geliyordum. Ama tıpkı gece anlatılarımda olduğu gibi, ardından işsiz güçsüz kalmaktan korktuğum için, zaferimi hep çıkmaz ayın son çarşambasına bırakıyordum.

Genç bir kontesi, kralın öz kardeşine karşı koruyorum. Aman ne büyük kasaplık olacak! Ama annem sayfayı çevirir, yumuşak bir adagio alır allegronun yerini; kesip biçmeyi çabucak bitirir, kılıcımın gölgesindeki güzele gülümserim. O da beni sever; müzik böyle diyor. Belki ben de onu severim: âşık ve ağırkanlı bir yürek yerleşir içime. İnsan sevince ne yapar? Ben de elinden tutup çayırlıkta gezdiririm onu: herhalde bu

yetmez. Acele çağırılan serserilerle atlılar beni sıkıntıdan kurtarır: bire karşı yüz, atılırlar üstümüze, doksanını öldürürüm, geri kalan on tanesi kontesi kaçırır.

Karanlık yıllarıma giriş anıdır bu: beni seven kadın hep tutsaktır; krallığın bütün polisi peşimdedir, yasadışı, av hayvanı gibi bir köşeye kıstırılmış, zavallıyımdır, elimde vicdanımla kılıcım vardır yalnızca. Yılgın bir tavırla çalışma odasını arşınlar, içimi Chopin'in tutkulu hüznüyle doldururdum. Kimi zaman, yaşamımın sayfalarını karıştırıp, herşeyin iyiye varacağına, ünvanlarımın, topraklarımın, hemen hemen eldeğmemiş bir nişanlının geri verileceğine ve Kralın benden afdileyeceğine kendimi inandırmak için, iki-üç yıl ileri atladığım olurdu. Ama hemen koşup geri döner, kendimi gene iki üç yıl öncesinin mutsuzluğu içine yerleştirirdim. İşte bu an büyülerdi beni: yapıntı ile gerçek birbirine karışırdı; adalet peşinde koşan, gönlü kırık, serseri, işsiz güçsüz kendi kendini dert edinmiş, kendine bir yaşama nedeni arayan, müziğe uyarak büyükbabamın çalışma odasında dolanan çocuğa tıpatıp benziyordum. Rolümü elden bırakmaksızın, alınyazılarımızı birbiri içinde eritmekte yararlanıyordum bu benzerlikten: en sonunda zafere ulaşacağımdan emindim, sıkıntılarımı bu zafere ulaşmanın en güvenilir yolu kabul ediyordum; aşağılanmışlığımda, bu aşağılanışın gerçek nedeni olan gelecekteki ünümü görüyordum. Schumann'ın sonatı inancımı bütünlemeye yetiyordu: umutsuzluğa düşen yaratık ve dünyanın kurulduğu günden beri onu kurtarmış olan Tanrı'ydım ben. Ne büyük zevktir beti benzi solana dek üzülmek; bütün dünyaya surat asmak benim hakkımdı. Çok kolaylıkla erişilen başarılardan bıkmış, iç kararmasının derin zevkini, hıncın keskin tadını çıkarıyordum. En tatlı özenlerin yöneldiği, besiye çekilmiş, isteksiz bir insandım, düşsel bir yoksunluk içine atılmakta acele ediyordum: sekiz yıllık mutluluk bende yalnızca büyük bir ıstırap düşkünlüğü uyandırmıştı.

Daha yargılama öncesinde tümü de benim yanımı tutan herzaman ki yargıçlarımın yerine, beni, dinlemeden mahkûm etmeye hazır, asık suretlı bir yargıçlar kurulu koydum: bu kuruldan, temize çıkma, kutlanma ve görülmedik bir tazminat koparacaktım. Grisélidis'in öyküsünü, tutkuyla, yirmi kez okumuştum; oysa acı çekmeyi sevmiyordum, ilk isteklerim zâlimce oldu: bunca prensesin koruyucusu, hayâlinde, kapı komşusu küçük kızın kaba etini pişirmekte bir sakınca görmüyordu. Pek öyle kolayca salık verilemeyecek bu öyküde en hoşuma giden şey, kurbanın sadizmi ve sonunda zâlim kocayı ayaklarına kapandıran o şaşmaz erdemdi. Benim de istediğim buydu işte: yargıçlara zorla diz çöktürmek, önyargılı olmalarından dolayı cezalandırmak, kendimi onlara zorla saydırmak. Ama hergün, aklanmayı bir ertesi güne bırakıyordum; hep gelecekteki bir kahramandım, hiç durmadan geri çevirdiğim bir takdis için yanıp tutuşuyordum.

Hem duyulan, hem oynanan bu iki yönlü iç kararmasının bendeki umut kırıklığını dile getirdiğini sanıyorum: yiğitliklerim, uçuca konulduğunda, bir rastlantılar dizisinden başka birşey değildi; annem, Fantaisie-Impromptu'nun son notalarını bastığında, babasız yetim çocukların, yetim çocuklarsız gezginci şövalyelerin anısız zamanı içine düşüyordum yeniden; ister kahraman ister öğrenci olayım, aynı yazı ödevlerini, aynı yiğitlikleri tekrar tekrar yapıyor ve bir hücreye kapatılmış olarak kalıyordum: yineleme. Ama gene de, gelecek vardı, onu bana sinema buldurmuştu; bir alınyazım olduğunu hayâl ediyordum. Sonunda Grisélidis'in surat asmalarından bıktım: tarihsel üne kavuşma anımı istediğim kadar geri iteyim, bu anı gerçek bir gelecek kılamıyordum: ertelenmiş bir şimdiki zamandı bu yalnızca.

İşte tam bu sırada, 1912 ya da 1913'de okudum *Michel Strogoff*'u. Zevkten gözlerim yaşardı: ne örnek bir

yaşamdı bu! Bu yiğit subay, kendi değerini ortaya koymak için haydutların keyfini beklemek zorunda değildi: yukardan gelen bir buyruk onu gölgeden çekip çıkarmıştı; o bu buyruğa uymak için yaşıyor, ve kendi zaferi yüzünden ölüp gidiyordu, çünkü bir ölümdü bu ün: kitabın son yaprağı çevrildiğinde, Michel kendini canlı canlı, yanları altın yaldızlı küçük tabutu içine kapıyordu. Hiçbir kaygı yoktu: daha ilk ortaya çıkışından beri doğrulanmıştı Michel. Hiçbir rastlantı da yoktu: hiç durmadan yer değiştiriyordu, doğru, ama büyük çıkarlar, yürekliliği, düşmanın uyanıklılığı, arazinin durumu, ulaşım yolları, tümü de önceden belli olan daha bir sürü etken konumunu her an harita üstünde belirlemeye yarıyordu. Yinelenme de yoktu: herşey değişiyordu, onun da hiç durmadan değişmesi gerekiyordu; kendi geleceği kendisini aydınlatıyordu, bir yıldız yol gösteriyordu ona. Üç ay sonra, bu romanı aynı coşkunlukla okudum; oysa sevmiyordum Michel'i, onu çok bilge buluyordum, kıskandığım şey, alınyazısıydı. Onda, olmamı engelledikleri gizli Hıristiyana hayrandım. Onun için, Allah Babaydı Çarlar Çarı; hiçlikten, benzeri bulunmayan bir kararnâme ile çekip çıkarılmış olan Michel, bütün yaratıklar gibi, tek ve önemli bir görevle yükümlü, kötü arzuları biryana itip, engelleri aşarak gözyaşı vadimizden geçip gidiyor, şehit olmanın tadına varıyor, doğaüstü bir yardım alıyor[5] Yaradan'ın şanını arttırıyor, görevinin bitiminde de ölümsüzlüğe erişiyordu. Benim için bir zehir oldu bu kitap: seçilmiş kişiler vardı öyleyse, değil mi? Öyleyse en büyük zorunluluklar çiziyordu bu kişilerin yolunu, değil mi? Azizlik beni tiksindirdi: Michel Strogoff'da azizlik kahramanlık görünüşüne büründüğü için büyüledi beni.

Böyle olsa bile, pandomimlerimde bir değişiklik

5 Bir gözyaşının yarattığı mucize ile kurtuluyordu Michel Strogoff.

yapmadım ve dinsel görev düşüncesi, bir biçime giremeyen ve kendisinden kurtulamadığım bir hayalet gibi, havada kaldı. Doğaldır ki, oyun arkadaşlarım, yani Fransa Kralları buyruğumdaydılar ve kendi görevlerini bana vermek yalnız bir işaretime bakıyorlardı. Onlardan hiç istemiyordum bunu. Eğer insan yaşamını bir boyun eğişle tehlikeye atarsa, eliaçıklığa ne olurdu o zaman? Çelik yumruklu boksör Marcel Dunot, her hafta, karşılık beklemeksizin, ödevinden fazlasını yaparak şaşırtıyordu beni; yara bere içinde kalan, gözleri kör olan Michel Strogoff ise zorlukla söyleyebiliyordu kendi ödevini yerine getirdiğini. Yiğitliğine hayrandım, alçakgönüllülüğünü kınıyordum: bu yiğit adamın başının üstünde yalnız Tanrı vardı; neden o başı Çar'ın önünde eğiyordu, oysa Çar'a düşmez miydi onun ayaklarını öpmek? Ama, bel kırmazsak da nerden bulabilirdik yaşama hakkını? Bu çelişki büyük bir kararsızlık içine düşürdü beni. Birkaç kez güçlüğü savuşturmayı denedim: ben, adı duyulmadık bir çocuk, tehlikeli bir görevden sözedildiğini duyuyordum, gidip kralın ayaklarına kapanıyor, bu görevi bana vermesi için yalvarıyordum. Kral hayır diyordu: çok gençtim, görevse çok ciddiydi. Ayağa kalkıyor, meydan okuyor, güvendiği bütün silahşörleri bir çırpıda yeniyordum. Kralın gözleri açılıyor, gerçeği görüyordu: "Madem istiyorsun, git öyleyse!" Ama yaptığım kurnazlığa aldanmıyordum, kendimi zorla kabul ettirdiğimi biliyordum. Hem sonra, bütün o maymun suratlı adamlar tiksindiriyordu beni: 93 Devrimini yapanlardan, XVI. Louis'nin ölümü için oy verenlerden biriydim; büyükbabam, adları ister XVI. Louis isterse Badinguet olsun, bütün zorba hükümdarlara karşı uyarmıştı beni. Bundan başka bir de, hergün *Le Matin* gazetesinde, Michel Zévaco'nun günlük romanını okuyordum: bu dâhi yazar, Hugo'nun etkisiyle, cumhuriyetçi pelerin ve kılıç romanını yaratmıştı. Kahramanlar halkı temsil ediyorlardı; imparatorluklar kurup, im-

paratorluklar yıkıyor, daha XIV. yüzyıldan Fransız Devrimi'ni müjdeliyor, iyi yüreklilikle, çocuk ya da deli kralları kendi bakanlarına karşı koruyor, kötü kralları tokatlatıyorlardı. En büyükleri olan Pardayan benim ustamdı: onu taklit etmek için, yüz kez, çırpı bacaklarımın üstünde dikilip III. Henri'yi, XIII. Louis'yi tokatladım. Bütün bunlardan sonra, onların buyruğuna mı girecektim? Kısacası, ne kendi içimden şu yeryüzünde bulunmamı doğrulayacak kesin izin belgesini çıkarabiliyor, ne de bir kimseye bunu bana verebilme hakkını tanıyordum. Doludizgin at sürüşlerime, istekli isteksiz, yeniden başladım, karışıklıklar içinde tükenip bittim; dalgın bir kandökücü, tasasız bir şehittim; bir çar, bir Tanrı ya da yalnızca bir baba bulamadığım için Grisélidis olarak kaldım.

İkisi de düzmece olan, iki yaşamım vardı; herkesin içindeyken bir düzmeciydim: ünlü Charles Schweitzer'in ünlü torunu; yalnızken, düşsel bir somurtkanlık içine gömüyordum kendimi. Yalancı ünümü yalancı bir ünsüzlükle düzeltiyordum. Rolün birinden ötekine geçmede hiç zorluk çekmiyordum: gizli çizmemi tam ayağıma çekeceğim sırada, anahtar yuvasında dönüyor, annemin ansızın felç inen elleri piyanonun tuşları üstünde hareketsiz kalıyordu; cetveli kitaplığa koyup, büyükbabamın kollarına atılmaya koşuyordum, kürklü terliklerini götürüyor, öğrencilerinin adlarını sayarak gününün nasıl geçtiğini soruyordum. Düşüm ne denli derin olursa olsun, hiçbir zaman içinde kendimi yitirmek tehlikesine düşmedim. Ama gene de tehdit ediliyordum: doğrum, ta sonuna dek, yalanlarımın birbirini kovalaması tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Bir başka doğru daha vardı. Luxembourg Bahçesi'nin setlerinde çocuklar oynardı, onlara yaklaşırdım, beni görmeden sürtünerek geçerlerdi yanımdan, yoksul yoksul bakardım onlara: ne kadar güçlü ve hızlıydılar!

Ne kadar güzeldiler! Bu kanlı canlı kahramanlar karşısında, olağanüstü zekâmı, evrensel bilgimi, atletik yapımı, savaşçı ustalığımı yitiriyordum; bir ağaca yaslanıp bekliyordum. Çete başkanının sert bir sözüyle: "Haydi, Pardayan sen tutsak olacaksın" demesiyle ayrıcalıklarımdan vazgeçebilirdim. Sessiz bir rol bile beni zevke boğabilirdi; sedyeye yatırılmış bir yaralı, bir ölü olmayı seve seve kabullenebilirdim. Bu fırsatı vermediler bana: gerçek yargıçlarıma, yani çağdaşlarıma, benzerlerime raslamıştım ve onların kayıtsızlığı beni mahkûm ediyordu. Onların aracılığıyla kendimi bulup ortaya çıkarışıma şaşıp kalmıştım: ne bir harikâ çocuk, ne de bir meduzaydım, hiç kimseyi ilgilendirmeyen çelimsizin tekiydim yalnızca. Annem bana olan küçümsemesini zorlukla saklıyordu: bu uzun boylu ve güzel kadın, ne de uyuşuyordu benim kısacık boyumla; çok doğal birşeydi bu: Schweitzer'ler uzun boylu, Sartre'ler ise kısaydı, babama çekmiştim, o kadar. Sekiz yaşımda, taşınabilir ve çekip çevrilebilir oluşumdan hoşnuttu: ufak kalıbım, gözüne hala süren bir küçüklük gibi görünüyordu. Ama, beni hiç kimsenin oynamaya çağırmadığını görünce, sevgisini, kendimi cüce sayabileceğimi —ki pek de öyle cüce değildim hani— bundan üzüleceğimi sezmeye kadar vardırıyordu. Beni umutsuzluktan kurtarmak için, sabırsızlık numarası yapıyordu: "Ne bekliyorsun, koca budala? Sor bakalım, seninle oynamak istiyorlar mı?" Başımı sallıyordum; en küçük işleri kabullenebilirdim, ama gidip o işleri istememekte buluyordum bütün gururumu. Demir sıralar üstünde örgü ören hanımları gösteriyordu annem: "anneleriyle konuşmamı istermisin?" Böyle birşey yapmaması için yalvarıyordum anneme; elimden tutuyor, hep çağırılmayı bekleyerek, hep oyun dışı bırakılarak, ağaçtan ağaca, gruptan gruba dolaşıyorduk. Karanlık basarken, ağaçtaki tüneğime, ruhumun ve düşlerimin estiği yüce tepelere dönüyordum yeniden: beş altı çocukça söz ederek, yüz Alman

atlısını kırıp geçerek öcünü alıyordum umduğumu bulamayışımın. Neye yarar: hiç iyi gitmiyordu bu iş.

Büyükbabam kurtardı beni: bilmeden, beni, yaşamımı değiştiren yeni bir düzmecilik içine attı.

II

YAZMAK

Charles Schweitzer kendini hiçbir zaman bir yazar olarak görmemişti ama, yetmiş yaşındayken bile Fransızca hâlâ gözünü alıyordu, çünkü güçlükle öğrenmişti Fransızcayı ve daha pek de avucunun içine alamamıştı bu dili: onunla oynuyor, sözcüklerinden hoşlanıyordu, sözcükleri söylemeyi seviyor ve acımasız diksiyonuyla tek bir hece bile atlamıyordu; vakti olursa, kalemiyle sözcükleri birbirine uydurup demetler yapıyordu. Daha çok, ailemize ve Üniversiteye ilişkin olayları konu alan yapıtlar veriyordu: yeni yıl dilekleri, yıldönümü kutlamaları, düğün yemeklerindeki gönül okşayıcı sözler, Saint-Charlemagne için söylediği ölçülü uyaklı söylevler, üç kişilik kısa güldürüler, hece bilmeceleri, uyaklı parçacıklar ve tatlı saçmalıklardı bu yapıtlar; kurultaylarda, hemen o anda, Almanca ve Fransızca dörtlükler yaratırdı.

Yaz başlarında, büyükbabam derslerini bitirmeden önce, iki kadınla ben, Arcachon'a gidiyorduk. Bize haftada üç kez mektup yazıyordu: iki sayfa Louise'e, Anne-Marie'ye mektubun sonuna eklediği bir not, bana da başlı başına ölçülü uyaklı bir mektup gönderiyordu. Mutluluğumu daha iyi tatmam için annem şiirin ölçü kurallarını öğrendi, sonra da bana öğretti. Bir defasında ölçülü uyaklı bir cevap karalamaya çalışırken yakalandım, bitirmem için sıkıştırdılar, bitirmeme yardım ettiler. İki kadın mektubu gönderdiklerinde, alacak olanın şaşkınlığını düşünerek gözlerinden yaşlar gelinceye dek güldüler. Karşılık olarak, beni öven bir şiir aldım; buna bir şiirle karşılık verdim. Alışkanlık yerleşmiş, büyükbaba ile torun birbirlerine yeni bir bağ ile bağlanmışlardı; Kızılderililer gibi, Montmartre pezevenkleri gibi, kadınlara yasak bir dille anlaşıyorlardı aralarında. Bana bir uyak sözlüğü hediye ettiler, manzûmeci olup çıktım: koltuğundan kalkamayan, birkaç yıl sonra da ölecek olan sarışın küçük bir kız için, Vévé için madrigaller yazıyordum. Küçük kız hiç aldırmıyordu buna: bir melekti o; böyle olsa bile, büyük bir okur topluluğunun hayranlığı bu ilgisizlikten duyduğum acıyı dindiriyordu. Bu şiirlerden kimini buldum sonraları. 1955'de Cocteau, Minou Drouet dışında, bütün çocuklarda dêha vardır, dedi. 1912'de benim dışımda hepsinde vardı: taklit etmek için, gösteriş yapmak için, kendimi büyük adam yerine koyabilmek için yazıyordum ben; özellikle de Charles Schweitzer'in torunu olduğum için yazıyordum. La Fontaine'in Masallarını verdiler elime; hoşlanmadım: yazar, kendi keyfine göre yazmıştı bunları; onikili dizelerle onları yeniden yazmaya karar verdim. Giriştiğim iş, gücümün üstündeydi ve herkesin bana güldüğünü farkeder gibi oldum: son şiir denemem oldu bu. Ne var ki artık yola çıkmış bulunuyordum: şiirden düzyazıya geçtim ve *Cri-Cri*'de okuduğum heyecanlı serüvenleri yeniden uydurmakta hiç güçlük çek-

medim. Tam sırasıydı: düşlerimin boşluğunu görmek üzereydim. Atımı düşlerde koştururken erişmek istediğim şey, "gerçek" idi. Annem gözlerini notasından ayırmaksızın bana "Poulou, ne yapıyorsun?", diye sorduğunda, kimi zaman, ses çıkarmamaktan vazgeçip "Sinemacılık oynuyorum" dediğim oluyordu. Gerçekten de, görüntüleri kafamdan çekip çıkarmak, kendi dışımda, gerçek mobilyalar ve gerçek duvarlar arasında, sinema perdesinde akıp geçen görüntüler kadar parlak ve görülebilir olarak "canlandırmak" istiyordum. Boşuna; iki yönlü düzmeciliğimi görmezlikten gelemezdim artık: kahraman rolüne çıkan bir oyuncuyu oynuyordum.

Yazmaya daha yeni başlamıştım ki, bayram etmek üzere kalemimi bir yana bıraktım. Düzmecilik yine aynı düzmecilikti, ne var ki, sözcükleri nesnelerin derin özü olarak gördüğümü daha önce söylemiştim. Beni hiçbir şey, çelimsiz sinek ayaklarımın, yavaş yavaş, delişmen alev pırıltılarını bırakıp maddenin donuk dayanıklığını almalarından daha çok sarsmıyordu: düşsel olanın gerçekleşmesiydi bu. Adlandırılma tuzağına düşen bir aslan, bir İkinci İmparatorluk yüzbaşısı, bir bedevî yemek odasına giriyorlardı; orada hiç kurtulmamacasına tutsak edilmiş, göstergelerle biçimlendirilmiş olarak kalıyorlardı; çelik bir yazı ucunun çiziktirmeleriyle düşlerimi dünyaya çivilediğimi sandım. Bir defter, bir şişe de mor mürekkep edindim kendime, defterin kapağına "Roman Defteri" diye yazdım. Bitirdiğim ilk öyküye "Bir Kelebek Uğruna" adını verdim. Bir bilgin, kızı ve atlet yapılı genç bir araştırıcı, değerli bir kelebeği bulmak için, Amazon boyunca ilerliyorlardı. Yolculuğun ereğini, kişileri, olayların ayrıntılarını, hatta öykünün başlığını bile, üç ay önce yayımlanmış resimli bir öyküden almıştım. Bile bile yaptığım bu aşırma, kalan son kaygılarımı da ortadan kaldırıyordu: hiçbir şey uydurmadığıma göre, herşey kesinlikle gerçekti. Yazdığımın yayımlanması için yanıp tutuşmuyordum ama, öykü-

mün önceden basılmış olması için herşeyi yapmış ve ilk örneğimin kefil olmayacağı tek bir satır bile yazmamıştım. Kendimi kopyacı olarak mı görüyordum? Hayır. Özgün bir yazar olarak görüyordum: öykünün şurasını burasını düzeltiyor, canlandırıyordum onu; örneğin, kişilerin adlarını değiştirmeye özen göstermiştim. Bu küçük değişiklikler, bellek ile imgelemi birbirine karıştırmama izin veriyorlardı. Yeni ve tümüyle yazılı cümleler, esinlenişe yakıştırılan bir şaşmazlıkla yeniden doğuyordu kafamda. Kağıda geçiriyordum onları, gözlerimin önünde nesnelerin yoğunluğunu kazanıyorlardı. Esinlenen bir yazar eğer, herkesin sandığı gibi, benliğinin en derin köşelerinde kendinden tümüyle başkaysa, ben, yedi ile sekiz yaşlarım arasında tanıdım esinlenişi.

Hiçbir zaman bütünüyle aldanmadım bu "kendiliğinden yazış"a (écriture automatique). Ama bir oyun olarak da hoşuma gidiyordu: biricik erkek evlât olan ben, tek başıma oynayabilirdim bu oyunu. Kimi zaman, elimi durduruyor, kendimi, çatık kaşlı, dalgın bakışlı, *bir yazar* olarak duyabilmek için duraksar gibi yapıyordum. Kaldı ki züppelik yüzünden bayılıyordum aşırmaya ve, göreceğiniz gibi, bile bile çok ileri götürüyordum bu işi.

Boussenard ve Jules Verne her fırsatta bilgi verirler: en önemli anlarda, zehirli bir bitkiyi, bir yerli köyünü anlatmaya girişmek üzere keserler anlatıyı. Okur olarak, bu öğretici bölümleri atlardım ben; yazar olaraksa, romanlarımı bunlarla dolduruyordum; çağdaşlarıma, bilmediğim herşeyi öğreteceğimi ileri sürüyordum: "Fuégien"lerin töreleri, Afrika'nın bitki örtüsü, çölün iklimi. Talihin cilvesiyle birbirlerinden ayrılıp, sonra, farkında olmaksızın aynı gemide buluşan ve aynı fırtınanın kurbanı olan kelebek kolleksiyoncusu baba ile kızı aynı şamandıraya tutunmakta, başlarını kaldırmakta, sonra da ikisi birden bağırmaktaydılar: "Daisy!",

"Baba!". Yazık ki, taze et arayan bir köpekbalığı oralarda dolaşmaka, yaklaşmakta, karnı dalgalar arasında parıldamaktaydı. Zavallılar ölümden kurtulabilecekler mi acaba? Büyük Larousse'un "Pr-Z" cildini almaya gidiyor, güçlükle yazı masama kadar taşıyor, tam sayfasını açıyor ve tek bir sözcük bile atlamadan, satır başlarına dikkat ederek, yazıyordum: "Köpek balıkları, Atlantik Okyanusu'nun tropikal kesiminde pek sık görülür. Bu kocaman, obur balıkların boyu on üç metreyi, ağırlıkları da sekiz tonu bulur..." Bu bölümü hiç acele etmeden kağıda aktarıyordum: kendimi, tatlı bir can sıkıntısı içinde, Boussenard kadar seçkin buluyor ve kahramanlarımı nasıl kurtaracağıma henüz karar veremediğimden, nefis kaygılar içinde hafif hafif kavruluyordum.

Bu yeni etkinliğin de yalnızca bir taklitçilik olmasına doğru gidiyordu herşey. Annem beni yüreklendirip duruyor, genç yaratıcıyı yazı masasında oturmuş çalışırken yakalamaları için konukları yemek odasına alıyordu; ben de, hayranlarımın farkına varamayacak kadar kendimi işime kaptırmış gibi yapıyordum; onlar, çok şirin olduğumu, bunu çok sevimli bulduklarını söyleyerek, ayaklarının ucuna basa basa çıkıp gidiyorlardı. Emile amcam hiç kullanmadığım, küçük bir yazı makinesi armağan etti bana; Mme Picard *dünya gezginleri*'min *(globetrotters)* izleyecekleri yolu, yanılgıya düşmeksizin çizebilmem için bir dünya haritası aldı bana. Anne-Marie ikinci romanımı, *Muz Satıcısı*'nı kendi eliyle kuşe kağıda geçirdi, elden ele dolaştırdılar bu romanı. Büyükannem bile beni yüreklendiriyordu: "Hiç değilse", duyordu, "uslu duruyor, hiç gürültü etmiyor". Çok şükür ki, takdis edilmem, büyükbabamın hoşnutsuzluğu nedeniyle ertelendi.

Karl, "kötü şeyler" okumama hiç göz yummamıştı. Annem, yazı yazmaya başladığımı bildirdiğinde, büyükbabam, sanırım ailemizin iğneleyici gözlemler ve sevim-

li saflıklarla dolu bir tarihçesini yazdığımı sanarak, ilkin kendinden geçmişti. Defterimi aldı, karıştırdı, yüzünü buruşturdu ve gözde dergilerimin "saçmalıkları"nı benim kalemimden çıkmış olarak görmekten dolayı canı son derece sıkkın, yemek odasından çıkıp gitti. Sonraları yapıtımla hiç ilgilenmez oldu. Onuru kırılan annem, birçok kez, şaşırtmacayla ona *Muz Satıcısı*'nı okutmayı denedi. Terliklerini giyip koltuğuna oturmasını bekliyordu; büyükbabam, gözleri sertçe bir noktaya dikili, elleri dizlerinde, sessizce dinlenirken, annem benim yapıtıma elatıyor, dalgın dalgın karıştırmaya başlıyor, sonra birden kendini kaptırıp gülmeye başlıyordu. Derken, önüne geçilmez bir coşkunlukla, onu büyükbabama uzatıyordu: "Oku bak, baba! Çok gülünç". Büyükbabam defteri elinin tersiyle itiyor, ya da, bir göz atsa bile, kızarak imlâ yanlışlarımı ortaya çıkarmak için yapıyordu bunu. Giderek yıldı annem: artık beni kutlamaya cesaret edemediğinden ve üzmekten de korktuğundan, bana hiç sözünü etmek zorunda kalmamak için, yazılarımı okumaz oldu.

Güçlükle göz yumulan, sözü edilmeyip geçiştirilen yazın çalışmalarım bir yarı-gizlilik içine gömüldü; bununla birlikte, kendimi vererek sürdürüyordum bu çalışmaları: ders aralarında, perşembe ve pazar günleri, yaz tatillerinde, hasta olmak talihine eriştiğim zamanlarsa yatağımda sürdürüyordum bunları; mutlu hastalık sonraları, bir kanaviçe işi gibi alıp bıraktığım kırmızı kenarlı siyah bir defter ansıyorum bugün. O günlerden sonra daha az sinemacılık oynar oldum: romanların herşeyin yerini tutuyordu. Kısacası, zevkim için yazdım.

Olay düğümlerim karışıklaştı, en çeşitli bölümleri kattım bunlara, iyi kötü, bütün okuduklarımı karman çorman boşalttım bu çingene bohçalarına. Anlatılar bundan zarar gördü; ama gene de bir kazanç oldu bu: bu çeşitli bölümleri birbirine bağlamak gerekiyordu,

ben de, bir an içinde, daha az aşırmacı olup çıktım. Hem sonra, ikileştirdim kendimi. Bir önceki yıl, "sinemacılık oynadığım" zamanlarda, kendi rolümü kendim oynuyor, gözlerimi kapayıp "düşsellik" içine atılıyordum; pekçok kez de kendimi bütün bütün düşselliğe gömmeyi düşünmüşümdür. Yazar olarak, kahraman, hâlâ bendim, destansı düşlerimi onda canlandırıyordum. Ama gene de, iki ayrı kişiydik onunla ben: o benim adımı taşımıyordu, ben de ancak üçüncü şahısta sözediyordum ondan. Davranışlarımı ödünç verecek yerde, ona, gördüğümü ileri sürdüğüm, sözcüklerden yapılma bir beden veriyordum. Bu apansız "uzaklaşma" beni korkutabilirdi: ama tam tersine, büyüledi beni; o tümüyle ben olmadığı halde, benim *o* oluşumdan zevk duydum. Bebeğimdi o benim, keyfime göre kullanıyordum onu, sınayabilir, bir mızrak vuruşuyla böğrünü deşip sonra da tıpkı annemin bana özenle bakması gibi bakabilir, tıpkı annemin beni iyi edişi gibi iyileştirebilirdim. Sevdiğim yazarlar, bir sıkılganlık kalıntısıyla, yüceliğe giden yolun yarısında duraklıyorlardı: Zévaco da bile kahraman bir elde yirmi serseriden fazlasıyla çarpışmaz. Macera romanlarını geliştirmek, daha köktenci kılmak istedim, gerçeye uygunluğu bir yana bıraktım, düşmanları ve tehlikeleri on katına çıkardım: *Bir Kelebek Uğruna*'nın genç araştırıcısı, müstakbel kayınpederi ile nişanlısını kurtarmak için, üç gün üç gece savaştı köpek balıklarıyla; sonunda deniz kıpkızıl kana boyandı; aynı genç adam, Apaçilerin kuşattığı bir kaleden, yaralı yaralı kaçtı, bağırsaklarını elinde tuta tuta çölü geçti ve generalle konuşmadan önce karnının dikilmesine izin vermedi. Bir süre sonra, gene aynı genç adam, Goetz von Berlichingen adı altında, koca bir orduyu bozguna uğrattı. Herkese karşı tek başına: kuralım buydu benim; çevremdeki burjuva ve püriten bireycilikte arayın bu tatsız ve ulu kuruntunun kaynağını.

Kahramanken, zorbalıklara karşı savaşıyordum; bir

evren kurucu olarak, ben de zorba bir hükümdar olup çıktım, iktidarın bütün arzularını tanıdım. Zararsız bir insandım, kötü bir kişi oldum. Ne engellemişti Daisy'nin gözlerini oymamı? Bu soruya, korkudan küçük dilimi yutarak karşılık veriyordum: hiçbir şey. Ve, tıpkı bir sineğin kanatlarını yoluyormuşçasına, Daisy'nin gözlerini oyuyordum. Yüreyim çarpa çarpa şunları yazıyordum: "Daisy elini gözlerine götürdü: kör olmuştu" ve kalemim havada, kendimden geçiyordum: mutlak'ın içinde, beni de tatlı tatlı tehlikeye atan, küçük bir olay yaratmıştım. Gerçekten sadik değildim: sapık zevkim bir anda paniğe dönüşüyordu, bütün kararnâmeleri yürürlükten kaldırıyor, okunmaz duruma getirmek için karalamalarla dolduruyordum onları: genç kız yeniden görmeye başlıyordu, ya da daha doğrusu, kör olmamıştı zaten. Ama geçici heveslerimin anısı uzun zaman kurcalıyordu kafamı: ciddî kaygılara kapılıyordum.

Yazılı dünya da kaygılandırıyordu beni: kimi zaman, çocuklara göre yazılmış küçük kıyımlardan bıkıp, kendimi koyuveriyor, yürek darlığında ürkütücü olasılıklar, güçlülüğümün ters-yüzünden başka birşey olmayan korkunç bir evren buluyordum; şöyle diyordum kendi kendime: herşey olabilir! bunun anlamıysa şuydu: herşeyi hayal edebilirim. Titreyerek, her an kağıdımı yırtmaya hazır, doğaüstü canavarlıklar anlatıyordum. Annem, arkamdan eğilip okuduğu zaman, bir zafer ve korku çığlığı koparıyordu: "Ne de güçlü bir imgelem bu!" Dudaklarını ısırıyor, konuşmak istiyor, söyleyecek birşey bulamayıp ansızın kaçıp gidiyordu: kaçışı, yürek darlığımı son derecesine vardırıyordu. Ama işin içinde imgelem yoktu: bu canavarlıkları uydurmuyor, tıpkı bütün öteki şeyler gibi, bunları da belleğimde buluyordum.

O çağlarda Batı dünyası havasızlıktan boğuluyordu: "tatlı hayat" dedikleri şeydi bu. Gözle görülebilir düşman bulamadığından, kendi gölgesinden kork-

makla gönlünü avutuyordu burjuvazi, can sıkıntısını güdümlü bir tedirginlikle değiş tokuş ediyordu. Ruh çağırmacılıktan, medyumun bedeninden çıkan uçucu maddeden sözediliyordu; Le Goff Sokağı, 2 numarada, tam karşımızdaki evde, masalar uçuruluyordu. Dördüncü katta oluyordu bu işler: "Büyücünün evinde", derdi büyükannem. Kimi zaman bizi çağırırdı büyükannem, hemen koşar, tek ayaklı yuvarlak bir masaya konmuş elleri görürdük, ama biri pencereye yaklaşıp perdeleri çekerdi. Louise, bu büyücü adamın hergün, anneleri tarafından getirilen ben yaştaki çocukları kabul ettiğini söylerdi. "Ya", derdi büyükannem, "görüyorum hep, çocukların ellerini masaya koyduruyor". Büyükbabam başını sallardı ama, bu tür işlere göz yummamasına rağmen, onlarla acı acı alay etme yürekliliğini gösteremezdi; annem korkar, büyükannem de bu kez kuşkucu olmaktan çok kafası karışmışa benzerdi. Sonunda, anlaşırlardı: "Hiç uğraşmamalı bu işle, aklını kaçırır insan!" Gerçekdışı öyküler pek revaçtaydı; ciddi gazeteler, haftada bir iki kez, inancın eskiden sahip olduğu zariflikleri yitirişine gönlü yanan, Hıristiyanlıktan uzaklaşmış okuyuculara bu tür öyküler sunuyorlardı. Anlatıcı, hiç yan tutmaksızın, heyecan verici bir olayı anlatıyordu; bunu yaparken, pozitivizme de yer veriyordu: ne denli garip olursa olsun, bir olayın rasyonel bir açıklaması bulunmalıydı. Bu açıklamayı yazar arıyor, buluyor ve dürüstlükle bize sunuyordu. Ama, hemen ardından, bütün ustalığını bu açıklamanın yetersizliğini ve hafifliğini bizlere göstermek için kullanıyordu. Bundan ötesi yoktu: öykü bir soru ile sonuçlanıyordu. Bu da yetiyordu: adlandırılmadığı ölçüde korku verici olan Öteki Dünya vardı, ordaydı.

Le Matin'i açtığımda, korkudan donup kalıyordum. Öykülerin içinden bir tanesi özellikle etkiledi beni. Başlığı bugün bile aklımda: "Ağaçlar Arasındaki Rüzgâr".

Bir yaz gecesi, bir kır evinin ilk katındaki odasında tek başına yatan bir hasta kadın, yatağında dönüp durmakta; açık pencereden, bir kestane ağacının dalları odanın içine doğru uzanıyor. Giriş katında birkaç kişi toplanmış, konuşuyor ve bahçeye akşam karanlığının çöküşünü izliyorlar. Birden, içlerinden biri kestane ağacını gösteriyor: "Allah! Allah! Rüzgâr mı var?" Hepsi şaşırıp kapının önüne çıkıyorlar: "en ufak bir esinti bile yok; ama yapraklar uçuşmakta. Bu anda bir çığlık duyuluyor, hastanın kocası merdivenlere atılır ve genç karısını, yatağında doğrulmuş, parmağıyla ağacı gösterirken bulur, kadın düşüp ölür; kestane ağacı her zamanki sakinliğine kavuşmuştur. Kadın ne gördü acaba? Tımarhaneden bir deli kaçmıştı: ağaçta saklanıp, ürkütücü suratını göstermiştir herhalde. Odur, *o olmalı*, çünkü doyurucu bir açıklama getiren başka hiçbir neden yok. Ama gene de... Nasıl oldu da ağaca çıktığını kimse görmedi? Ne de indiğini? Nasıl oldu da köpekler havlamadı? Nasıl oldu da, altı saat sonra, deliyi çiftlikten yüz kilometre uzakta yakalayabildiler? Bunlar karşılıksız kalan sorular hep. Anlatıcı satır başı yapıp, kayıtsızca şu sonuca varıyordu: "Köy halkının dediğine bakılırsa, kestane ağacının dallarını ölüm sallamıştı". Gazeteyi fırlatıp, ayağımla yere vurdum, yüksek sesle "Hayır! Hayır!" dedim. Kalbim duracakmış gibi çarpıyordu. Bir gün, Limoges treninde, Hachette'in bir almanağını karıştırırken, bayılacağımı sanmıştım: saçlarımı diken diken edecek bir resim görmüştüm içinde; ayışığında bir rıhtım, pürtüklü bir kıskaç sudan çıkıyor, bir sarhoşa yapışıyor, onu suyun dibine çekip götürüyordu. Resim, yutarmışçasına okuduğum ve şu sözcüklerle, ya da yaklaşık olarak şu sözcüklerle biten bir parçayı canlandırıyordu: "Alkoliklere özgü bir sanrı mıydı bu acaba? Yoksa, Cehennemin kapısı mı aralanmıştı?" Sudan, çağanozlardan, ağaçlardan korktum. Özellikle de kitaplardan korktum: yazılarını bu korkunç resimlerle dol-

duran canavar adamlara lânet okudum. Yine de taklit ettim onları.

Kuşkusuz, bir fırsat çıkması gerekiyordu. Örneğin, günün batışı: yemek salonu karanlığa boğuluyordu, pencere kenarına çekiyordum küçük yazı masamı, yürek sıkıntısı doğuyordu yeniden, hiç şaşmamacasına iyi olan, değerleri yanlış anlaşılan, sonradan hakları tanınıp geri verilen kahramanlarımın yumuşak başlılığı, onların kararsızlığını açığa vuruyordu; artık peşpeşe geliyordu herşey: göze görünmez, başdöndürücü bir varlık beni büyülüyor; görebilmek için, onu anlatmak gerekiyordu. Yaşanmakta olan macerayı çabucak bitiriyor, kahramanlarımı dünyanın bir başka köşesine, genellikle denizlerin altına ya da yeraltında bir yere götürüyor, alelacele onları yeni tehlikelerin kucağına atıyordum: bir anda dalgıç ya da jeolog oluveren kişilerim, Varlık'ın izine raslamakta, bu izi sürmekte ve, ansızın, Varlık'la karşıkarşıya gelmekteydiler. O anda kalemimin ucuna gelen —ateş gözlü ahtapot, yirmi tonluk kabuklu hayvan, dev gibi ve konuşan bir örümcek— benden, yani çocuksu canavardan başkası değildi, benim yaşam karşısındaki sıkıntım, ölüm karşısındaki korkum, benim yapmacıklığım ve sapkınlığımdı bu. Kendi kendimi tanıyamıyordum: daha doğar doğmaz, bu dünya-dışı yaratık bana karşı, benim korkusuz mağara araştırıcılarıma karşı dikiliyordu; onların yaşamları için kaygılanıyordum, yüreğim gemi azıya alıyor, elimi unutuyordum, kâğıt üzerine geçirirken, sözcükleri yazmayıp okuduğumu sanıyordum. Çoğu kez işler bu noktada kalıyordu: insanları Hayvan'ın eline bırakmıyordum ama, işin içinden çekip çıkarmıyordum da; kısacası, insanlarla Hayvan'ı birbirleriyle karşıkarşıya getirmiş olmam yetiyordu; yerimden kalkıp, mutfağa, kitaplığa gidiyordum; ertesi gün, iki üç yaprak boş bırakıp kişilerimi yeni bir serüvenin içine atıyordum. Hep bitmemiş, başka başka başlıklarla hep yeniden başlanmış ya da sürdürülmüş

olan (siz nasıl isterseniz öyle deyin) kara öyküler ve ak serüvenler, fantastak olaylarla sözlükten alınma bölümler karışımı garip "romanlar"dı bunlar; yitirdim onları, kimi zaman da acındım buna: saklamayı akıl etseydim, tüm çocukluğumu vereceklerdi bana.

Kendi kendimi keşfetmeye başlıyordum. Nerdeyse hiçbir şey değildim, olsa olsa beceriksiz bir etkinliktim, daha fazlası da gerekmezdi zaten. Oyundan kurtuluyordum: daha çalışmıyordum ama, artık oyun da oynamıyordum, yalancı, yalanlarının oluşturulmasında buluyordu doğrusunu. Yazıdan doğdum ben: yazıdan önce, yalnız bir ayna oyunu vardı ortada; daha ilk romanımla birlikte, aynalı saraya bir çocuğun girdiğini anladım. Yazmakla varoluyor, büyüklerin elinden kurtuluyordum; ama yalnızca yazmak için yaşıyordum ve "ben" dediğim zaman "yazan ben" demek istiyordum. Her neyse: sevinci tanıdım; herkesle birlikte yaşayan çocuk, özel buluşmalar düzenledi kendisiyle.

Öylesine güzeldi ki, sonu geldi: eğer kendimi gizlilik içinde tutabilseydim, içtenliğimi korumuş olacaktım; gizlilikten çekip çıkardılar beni. Burjuva çocukların, eğilimleri konusunda ilk belirtileri gösterdiklerine inanılan bir yaşa geliyordum, Guérigny'li Schweitzer yeğenlerimin, babaları gibi, mühendis olacakları söyleniyordu epeydir: yitirilecek bir saniye bile yoktu. Mme Picard, alnımdaki yazıyı ilk bulan kişi olmak istedi. İçten bir inançla: "Bu küçük yazacak!" dedi. Cam sıkılan Louise, o küçük, kuru kahkahasıyla güldü; Mme Picard ona dönüp, ciddi ciddi yineledi: "Yazacak! Yazmak için yaratılmış o". Annem, Charles'ın beni hiç desteklemediğini biliyordu: işlerin karışmasından korktu ve gözlerini kısıp bana baktı: "Doğru mu bu, Blanche? Doğru mu?" Ama, akşam, geceliğimi giyip yatağıma atladığım zaman, beni sertçe omuzlarımdan kavradı ve gülümseyerek "Benim küçük oğlum yazacak!" dedi. Çekine çekine haber verdiler büyükbabama; büyük bir gü-

rültü kopmasından korkuyorlardı. Büyükbabam başını sallamakla yetindi ve ertesi perşembe onun, M. Simonnot'ya "hiç kimsenin ömrünün grubunda, bir yeteneğin doğuşunu heyecanlanmadan izleyemeyeceğini" söylediğini duydum. Karalamalarımı okumamayı sürdürdü ama, Alman öğrencileri eve akşam yemeğine geldiklerinde, elini başımın üstüne koyuyor ve, dolaysız yöntemle onlara Fransızca deyimleri öğretme fırsatını kaçırmamak için, hecelerin üstüne basa basa "Bir edebiyatçı kafası var onda" diyordu.

Söylediklerinin tek bir sözcüğüne bile inanmıyordu ama, olsun. Olan olmuştu; bana cepheden saldırmakla işi daha da kötüleştirebilirdi; direnirdim belki de. Karl, beni yazmaktan vazgeçirme şansını büsbütün yitirmemek isteğiyle, bu işe yatkın olduğumu açıkladı herkese. Alaycı bir adam için ters bir davranıştı bu, ama yaşlanıyordu büyükbabam, coşkunlukları yoruyordu kendisini; düşüncesinin derinliklerinde, pek öyle sık sık gidilmeyen soğuk bir çölde, eminim ki benden, ailesinden ve kendisinden neler beklenebileceği çok iyi biliniyordu. Bir gün, ayaklarının dibine yatmış, bizi zorladığı o bitmez tükenmez suskunluklar ortasında kitap okurken, benim orda olduğumu unutturan bir düşünce dolaştı kafasında; suçlayarak baktı anneme: "Ya kalemiyle hayatını kazanmaya kalkarsa?" Büyükbabam, seçme şiirlerini bulundurduğu Verlaine'i beğenirdi. Ama onu, 1894'te, "zil zurna sarhoş", Saint-Jacques Sokağı'ndaki bir meyhaneye girerken gördüğünü sanıyordu: bu karşılaşma, mehtabı göstermek için bir altın lira isteyen, ve sonunda yüz paraya kıçlarını gösteren kehânet sahiplerini, yani profesyonel yazarları horgörmeye götürmüştü onu. Annem korkmuş gibi yaptı, ama karşılık vermedi: Charles'ın benim için başka şeyler düşündüğünü biliyordu. Liselerin çoğunda Almanca öğretmenlikleri, Fransa'yı seçen ve yurtseverliklerine birer ödül verilmek istenen Alsace'lılar tarafından yürütülüyordu:

iki ulus, iki dil arasında kalan bu insanlar düzensiz öğrenim görmüşlerdi ve kültürlerinde boşluklar vardı; bundan acı duyuyorlardı; ayrıca, meslektaşlarının kendilerine karşı beslediği düşmanlığın onları, öğretmen topluluğunun dışında tuttuğundan yakınıyorlardı. Onların öcünü alacaktım, büyükbabamın öcünü alacaktım: bir Alsace'lının torunu olan ben, aynı zamanda, Fransa'lı bir Fransızdım da; Karl bana evrensel bir bilgi verecekti, krallara yaraşan yolda ilerleyecektim; zavallı Alsace, benim kişiliğimde Yüksek Öğretmen Okulu'na girecek, bitirme sınavını parlak bir başarıyla geçecek, prensliğe ulaşacaktı: edebiyat öğretmeni olacaktım. Karl bir akşam benimle erkek erkeğe konuşmak istediğini bildirdi, kadınlar çekildiler, beni dizlerine oturtup ciddi ciddi konuştu. Yazacaktım, bu konuda hiçbir sorun yoktu; isteklerime karşı çıkmayacağını bilecek kadar tanıyor olmalıydım onu. Ama herşeye, cepheden, açıkgörüşlülükle bakmak gerekirdi: edebiyat karın doyurmuyordu. Ünlü yazarların açlıktan öldüklerini biliyor muydum acaba? Biliyor muydum ki, daha başka nice yazar da ekmek parası için kendilerini satmışlardı? Eğer bağımsız kalmak istiyorsam, kendime ikinci bir uğraş seçmeliydim. Öğretmenlik insana boş vakit bırakıyordu; üniversite profesörlerinin uğraştıkları şeyler, edebiyatçıların uğraşlarıyla birleşiyordu bir noktada; durmadan bir papaz takımından ötekine geçecektim; hep büyük yazarlarla düşüp kalkacaktım, hem bu yazarların yapıtlarını öğrencilerime tanıtacak, hem de esinlenecektim onlardan. Şiirler yazarak, Horace'dan uyaksız şiirler çevirerek taşrada duyduğum yalnızlığı yatıştırabilirdim, yerel gazetelere kısa edebiyat yazıları, *Revue Pédagogique*'e Yunanca öğretimi üzerine parlak bir deneme verebilirdim, erginlik çağındaki çocukların psikolojisi üstüne de bir deneme yazardım; öldüğüm zaman, çekmecemden, yayımlanmamış yazılar, deniz üstüne bir şiir, tek perdelik bir güldürü, Aurillac anıtları üstüne birkaç

derin ve duygulu yazı, sizin anlayacağınız, eski öğrencilerimin çabalarıyla yayımlanacak küçük bir kitapçığı dolduracak kadar birşeyler çıkardı.

Bir süredir, büyükbabamın erdemlerim karşısında kendinden geçmesine aldırmıyordum, bana "Tanrı armağanı" derken sevgiden titreyen sesini hâlâ dinliyormuş gibi yapıyordum ama, artık onu işitmez olmuştum. O gün bile bile yalan söylediği anda, neden dinledim acaba bu sesi? Hangi yanlış anlama sonunda bu sese, bana öğretmek istediğinin tam tersini söylettim? Çünkü bu ses değişmişti: kurumuş, sertleşmiş olduğundan, beni dünyaya getirten ve o anda artık yaşamayan adamın sesi sandım onu. Charles'ın iki yüzü vardı: büyükbaba rolünü oynadığında onu, benimle aynı türden bir soytarı diye görüyor ve saymıyordum. Ama M. Simonnot ile, çocuklarıyla konuştuğu zaman, yemekte, tek söz söylemeden, parmağıyla göstererek, zeytinyağı şişesini ya da ekmek sepetini istediği zaman, masada kadınları kendine hizmet ettirdiği zaman, yetkisine hayran kalıyordum. Özellikle işaret parmağını kullanışı neden oluyordu bu hayranlığa: gösterdiği şeyin belirsiz kalması ve iki hizmetçinin onun buyruklarını keşfetmesi için, parmağını tam uzatmamaya, yarı kıvrık olarak havada dolaştırmaya dikkat ediyordu; kimi zaman, sabrı taşan büyükannem, yanılıp, büyükbabam su isterken kompostо tabağını uzatıyordu: büyükannemi kınıyor, yerine getirilmekten çok, önceden keşfedilmeyi bekleyen bu kral istekleri karşısında eğiliyordum. Eğer Charles kollarını açarak, uzaktan: "İşte yeni Hugo, işte tomurcuklanan Shakespeare!" diye bağırsaydı, bugün bir endüstri desinatörü ya da edebiyat öğretmeni olacaktım. Bunu yapmaktan kaçındı: bu konuşma sırasında, ömrümde ilk kez patrikle karşılaştım; yüzü üzgün gibiydi ve bana hayran olmayı bir yana bıraktığından, daha bir saygı uyandırıyordu. Yeni yasayı, benim yasamı yazdıran Musa idi sanki. Yeteneğimi, onun kötü yanlarını bana gös-

termek için dile getirmişti; bense, bu yeteneği ele geçirdiğime inandığı sonucuna vardım. Kâğıdımı gözyaşlarıml aıslatacağımı ya da yerlerde sürüneceğimi söylemi şolsaydı, burjuva ölçülülüğüm bu sözler karşısında korkuya kapılırdı. Bu şatafatlı düzensizliklerin bana vergi olmadığını anlatarak, yeteneğime inandırdı beni: Aurillac ya da pedagoji üstüne yazı yazmak için, ne yazık ki, ne ateşliliğe ne de patırtıya gerek vardı; XX. yüzyılın ölümsüz hıçkırıklarını koparmak başkalarının ödeviydi. Hiçbir zaman yıldırım ya da kasırga olmamaya, yazında akıllı uslu niteliklerimle, inceliğimle ve titizliğimle parlamaya karar verdim. Yazarlık mesleği bana, büyüklere yaraşır bir etkinlik gibi göründü, öylesine ciddi, öylesine gereksiz ve, gerçekte öylesine yararsız bir çalışma ki, tam bana göre olduğundan bir an bile kuşkulanmadım; kendi kendime, hem "Eh, işte bu kadar bu iş", hem de "Yeteneğim var bu işe" dedim. Bütün boş düşler gibi, büyünün bozulması ile gerçeği birbirine karıştırdım.

Karl bir tavşan postu gibi tersyüz etmişti beni: düşlerimi saptamak için yazdığımı sanmıştım şimdiye dek, oysa büyükbabama bakılırsa, kalemimi çalıştırmak için düş kuruyordum yalnızca; yürek sıkıntılarım, uydurma tutkularım, yeteneğimin kurnazlıklarından başka birşey değildi; onların bütün işi, beni her gün yazı masama götürmek ve bana, deneyimin yazdıracağı büyük yazıları ve olgunluğu beklerken, yaşıma uygun yazı konuları hazırlamaktı. Destansı Yanılsamalarımı yitirdim: "Ah!", diyordu büyükbabam, "insanın yalnız gözlerinin olması yetmez, onları kullanmayı da öğrenmeli. Flaubert'in küçük Maupassant'a ne yaptığını biliyor musun? Bir ağacın önüne oturtup ağacı anlatması için ona iki saat zaman veriyordu". Böylece, görmeyi öğrendim. Aurillac anıtlarının doğuştan adanmış ozanıydım, hüzünle bakıyordum öteki anıtlara: yazı altlığı, piyano, saatin sarkacı; bunlar da —neden olmasın?— ilerdeki yazı ceza-

larımda ölümsüzleştirilecekti. Gözlemledim. Yürek kararticı ve düş kırıcı bir oyundu bu: kaba kadifeden koltuğun önüne dikilmek ve uzun uzun bakmak gerekiyordu. Ne vardı ki söylenecek? Olsa olsa, koltuğun yeşil ve pütür pütür bir kumaşla kaplı olduğu, iki kolu, dört ayağı, üzerinde tahtadan yapılma iki çam kozalağı taşıyan bir sırtlığı bulunduğu söylenebilirdi. Şimdilik söylenebilecekler bu kadardı ama, yeniden dönecektim bu konuya, gelecek sefer daha iyisini yapacak, sonunda onu avucumun içi gibi tanıyacaktım; ilerde bu koltuğu anlattığım zaman, okuyucular "Aman ne kadar güzel incelemiş, aman ne kadar da iyi görmüş, aman ne kadar doğru! İşte gerçek, uydurulmamış çizgiler!" diyeceklerdi. Gerçek bir kalemin yazdığı gerçek sözcüklerle gerçek nesneleri anlatarak benim de gerçek olmamam için ancak şeytanın işe karışması gerekirdi. Kısacası, bana bilet soracak biletçiye verilecek cevabı artık iyice biliyordum.

Bu durumda, mutluluğumun değerini anladığımı sanıyorsunuzdur herhalde. Oysa, işin kötüsü şu ki, tadına varamıyordum bu mutluluğun. Kesin olarak bir yere atanmıştım, bana bir gelecek bağışlama iyiliği gösterilmişti, ben de geleceği çok sevindirici birşey diye ilân ediyordum, ama gizliden gizliye, kötü gözle bakıyordum ona. Kendim mi istemiştim bu mahkeme yazmanlığı görevini? Büyük adamlarla düşüp kalkmak bende, insanın üne ermeden yazar olamayacağı kanısını uyandırmıştı; ama ardımda bırakacağı mbir iki küçük yapıt ile payıma düşen ünü karşılaştırdığım zaman, iyice oyuna getirilmiş hissediyordum kendimi; küçük yeğenlerimin de beni okuyacağına ve bu denli küçük bir yapıt karşısında heyecan duyacaklarına gerçekten inanabilir miydim acaba? Kimi zaman kendi kendime, unutulmaktan, büyükbabamın Stendhal'den esirgeyip Renan'da bulduğu o sırrı çözülmez erdem, "üslûp" yardımıyla kurtulacağımı

düşünüyordum: ne var ki, bu anlamsız sözler kaygılarımı gidermeye yetmiyordu.

Özellikle kendi kendimden vazgeçmem gerekliydi. İki ay öncesine kadar bir kılıç ustası, bir atlettim: artık hepsi bitti bunların! Benden, Corneille ile Pardayan arasında bir seçme yapmam isteniyordu. Aşkla sevdiğim Pardayan'ı bir yana ittim; alçakgönüllülükle Corneille'i seçtim. Luxembourg Behçesi'nde koşup boğuşurken görmüştüm kahramanları; güzellikleri karşısında yıkılmış, daha alt türden biri olduğumu anlamıştım. Bunu herkese bildirmek, kılıcı kınına koyup büyük sürüye katılmak, büyük yazarlarla, beni korkutmayan o küçük adamlarla yeniden ilişki kurmak gerekliydi; raşitik çocuklardı tümü de, hiç değilse bu yönden benziyordum onlara; büyüyünce cılız yetişkinler, nezleli ihtiyarlar olmuşlardı, bu yönden de benzeyecektim onlara; soylu bir kişi dayak attırmıştı Voltaire'e; ben de belki, parkların birinin eski kabadayılarından bir binbaşı tarafından kırbaçlanacaktım.

İşleri oluruna bırakarak yetenekli olduğumâ karar vermiştim: Charles Schweitzer'in çalışma odasında, örselenmiş, ciltleri parçalanmış, sayfaları dağılmış kitaplar arasında yetenek, dünyanın en değersiz şeyiydi. Bu yüzden *Ancien Régime* döneminde, doğuştan papazlığa adanmış birçok genç, kendi kendilerini bir tabura kumanda etme gibi bir cehennem azabına uğratmıştır. Uzun zaman boyunca ünlü bir kişi olmanın sıkıcı şatafatını tek bir imge canlandırdı gözümde: beyaz örtülü uzun bir masada portakal suyu dolu sürahiler ve köpüklü şarap şişeleri vardı, bir şarap kadehi alıyordum elime, çevremdeki tören giysili adamlar —onbeş kişi kadar vardılar— sağlığıma kadeh kaldırıyorlardı, arkamızda kiralık bir salonun tozlu ve boş büyüklüğünü sezinliyordum. Gördüğünüz gibi, yaşamdan, benim için, Yaşayan Diller Enstitüsü'nün yıllık bayramını, daha son-

raki günlerde yeniden canlandırmasından başka birşey istemiyordum.

Böyle yazıldı alnımın yazısı, LeGoff Sokağı 1 numarada, beşinci kattaki bir dairede, Goethe ve Schiller'in altında, Molière'in, Racine'in, La Fontaine'in üstünde, Henri Heine'nin, Victor Hugo'nun tam karşısında, yüzlerce kez yinelenen konuşmalar arasında: Karl ile ben, kadınları odadan çıkartıyor, sıkıca birbirimize sarılıyor, her sözcüğü üzerimde iz bırakan, o dudaktan dudağa fısıldanan sağır konuşmaları sürdürüyorduk. Usta darbelerle, dâhi olmadığıma inandırıyordu Charles beni. Gerçekten de, dehâ yoktu bende, biliyordum bunu, hiç de umurumda değildi; sahip olmadığım, ele geçmez kahramanlık, iç yoksulluğum ve nedensiz olduğum duygusu kahramanlıktan tümüyle vazgeçmemi engelliyordu. Gelecekte ki davranışlarım için sevinmeye artık cesaret edemiyordum, ama gerçekte korku içindeydim: çocuk ya da yetenek konusunda yanılmış olmalıydılar. Şaşkın, Karl'ın sözünü dinlemek üzere, titiz, önemsiz bir yazarın alınyazısını benimsedim. Kısacası, büyükbabam beni, vazgeçirmek için harcadığı çabayla edebiyatın içine attı: öyle ki, bugün bile, keyifsiz anlarımda, bu kadar günü ve geceyi harcayışımın, bu kadar kâğıdı mürekkebimle dolduruşumun, hiç kimsenin istek duymadığı bu kadar kitabı piyasaya sürüşümün, yalnızca büyükbabamın hoşuna gitme umuduyla, böylesine delice bir umutla, olup olmadığını sorarım kendime. Eğer böyleyse, çok gülünç bir şey bu: elli şu kadar yaşımda, öleli bir hayli zaman olmuş bir adamın isteklerini yerine getirmek üzere, kendisinin kuşkusuz onaylamayacağı bir işe girişmiş oluyorum.

Gerçekte ben, tutulduğu aşktan kurtulmuş bulunan ve "Doğrusu ya, bana uymayan bir kadın için harcadım ömrümü!" diye iç çeken bir Swann'a benziyorum. Gizlice hamhalat olurum kimi zaman: pek sıradan bir sağlık bilgisi bu. Oysa hamhalat hep haklıdır ama, bir ye-

re kadar. Yazmaya yeteneğim olmadığı doğrudur; bunu bana söylediler, ana dilimden yabancı bir dile yaptığım çevirilerde güçlü olduğumu söylediler: öyleyim; ama kitaplarım ter ve emek kokar, soylu kişilerimizin burnunu rahatsız ettiklerini de biliyorum; çoğunlukla kitaplarımı kendime karşı, yani herkese karşı[6], sonunda şakaklarımı zonklatan zorlu bir kafa çalışması içinde yazdım. Buyruklarımı derimin altına diktiler: bir gün yazmadan dursam, dikiş yeri yanar; çok rahatça yazsam, yine sızlar yara izi. Bu silik zorunluluk bugün, katılığıyla, beceriksizliğiyle şaşırtmaktadır beni: denizin Long Island kıyılarına vurduğu gösterişli tarih-öncesi çağ çağanozlarına benzer bu zorunluluk; çağanozlar gibi, çağlar ötesinde de yaşar uzun zaman gelen akşam ve yaz, sandalyelerine ata biner gibi oturmuş Lacépède Sokağı kapıcılarını kaldırımlar üstüne döktüğünde, bu kapıcıları kıskanırdım: onların masum gözleri, bakmakla görevli olmaksızın görüyordu.

Ama şu da var: kalemlerini mürekkep yerine kolonyaya batıran birkaç ihtiyar ile kasap gibi yazı yazan küçük züppeler bir yana bırakılırsa, başka dilden kendi diline çeviri yapmada güçlü adam yoktur. Söz'ün doğası gereği böyledir bu: insan kendi dilinde konuşur, yabancı bir dilde yazı yazar. Ben bundan şu sonucu çıkarıyorum: bizler, hepimiz aynıyız bu meslekte; hepimiz küreğe mahkûm, hepimiz damgalı. Çocukluğumdan ve ondan kalan herşeyden tiksindiğimi okuyucu en sonunda anlamıştır herhalde: büyükbabamın sesini, beni uykudan sıçratarak uyandıran ve yazı masama koşturan bu sesi, eğer o kendi sesim olmasaydı, eğer sekiz ile on yaşlarım arasında, alçakgönüllülük içinde kabullendiğim

---

6 Kendinizi hoş tutarsanız öbür hoş tutucular da sizi seveceklerdir, zarar verirseniz bir komşunuza öbür komşular güleceklerdir, ama kendi ruhunuza eziyet ederseniz bütün öbür ruhlar çığlığı basacaktır.

o sözüm ona buyurucu vekâleti kibirlenerek üstlenmiş olmasaydım, dinlemeyecektim.

"Çok iyi biliyorum ki ben kitap üreten bir makinadan başka bir şey değilim". (Chateaubriand)

Az kalsın bozguna uğruyordum. Tümüyle yadsımayı beceriksizlik saydığım için, Karl'ın dudak ucuyla bende bulunduğunu söylediği Tanrı vergisinde, gerçekte, şu öteki rastlantıyı, yani beni doğrulama gücünden yoksun bir rastlantı görüyordum. Annemin güzel bir sesi vardı, *demek ki* şarkı söylüyordu. Ama gene de biletsiz yolculardandı. Bendeyse, edebiyat kafası vardı, öyleyse yazacak, bütün ömrümce bu maden damarını işletecektim. Tamam. Ama sanat, hiç değilse benim için, kutsal güçlerini yitiriyordu, yersiz yurtsuz, daha bir tutsak olarak kalacaktım, hepsi bu. Kendimi gerekli duyabilmem için, istenmeliydim. Ailem bir süre bu yanılsama içinde tutmuştu beni; özlemle beklenen, büyükbabam için, annem için vazgeçilmez bir Tanrı armağanı olduğum söylenmişti hep bana: artık buna inanmıyordum ama, içimde, insanın eğer özellikle bir bekleyişi sona erdirmek için dünyaya gelmediyse, boşuna doğduğu duygusunu saklamıştım. O zamanlar, gururum ve yüzüstü bırakılmışlığım öyleydi ki, ya ölmeyi ya da bütün dünyanın gerek duyduğu biri olmayı istiyordum.

Yazmıyordum artık: Mme Picard'ın bildirileri kalemimin kendi kendine yaptığı söyleşilere öyle bir önem kazandırmıştı ki, onları sürdürmeye cesaret edemiyordum. Romanımı yeniden ele alarak, Sahra'nın tam ortasında yiyeceksiz ve kolonyal şapkasız bıraktığım genç çifti kurtarmak istediğimde, güçsüzlüğün boğucu sıkıntılarını yaşadım. Daha masaya oturur oturmaz, kafam karışıyor, yüzümü ekşiterek tırnaklarımı yiyordum: saflığımı yitirmiştim. Yerimden kalkıyor, bağrımda kundakçı bir ruh, evin içinde dönüp duruyordum: yazık ki hiç ateşe vermedim bu evi; içinde bulunduğum durum, beğeni ve alışkanlık yüzünden uysaldım, ancak çok son-

raları, boyuneğişi son sınırına vardırdığım için başkaldırabildim. Siyah bezle kaplı, yanları kırmızı bir "ödev defteri" aldılar bana: dıştan bakıldığında bunu "roman defteri"nden ayıran hiçbir şey yoktu; bakar bakmaz okul ödevlerimle kişisel yükümlülüklerim kaynaştı, yazar ile öğrenciyi, öğrenci ile gelecekteki öğretmeni bir saydım, yazmakla dilbilgisi öğretmek aynı şeydi; toplumsallaşan kalemim elimden düştü, birkaç ay hiç elime alamadım. Büyükbabam somurtarak çalışma odasında dolanmama bıyık altından gülüyordu: siyasetinin ilk meyvelerini vermeye başladığını düşünüyordu hiç kuşkusuz.

Efsanelere yatkın bir kafam olduğundan, tutmadı bu siyaset. Kılıcım kırılmış, soysuzlar arasına atılmıştım yeniden; geceleri, pekçok kez şu sıkıntılı düşü gördüm: Luxembourg Bahçesi'ndeydim, havuzun kenarında, yüzüm Senato binasına dönük; bir yıl önce ölmüş bulunan Vévé'ye benzeyen sarışın bir kızı bilinmeyen bir telhikeden korumam gerekiyordu. Küçük kız, sakin ve güvenli, bana doğru kaldırıyordu ağırbaşlı gözlerini; çoğunlukla, bir çember tutuyordu elinde. oKrkan bendim: onu göze görünmez güçlerin eline bırakmaya korkuyordum. Oysa nasıl da, ne de kederli bir aşkla seviyordum onu! Hâlâ da seviyorum; aradım, yitirdim, yeniden buldum, kollarıma aldım, yeniden yitirdim onu: Destan bu. Sekiz yaşımda, işleri oluruna bırakacağım anda, sert bir sarsıntı geçirdim; bu küçük ölü kızı kurtarmak için, ömrünün akışını değiştiren basit ve çılgın bir ameliyata atıldım: kahramanın kutsal güçlerini yazara yeniden diktim.

İşin başında, bir buluş ya da yeniden anımsayış oldu; çünkü iki yıl önce sezinlemiştim ki, büyük yazarlarla gezginci şövalyeler, bedelsiz iş gördüklerini ortaya vuran tutkulu belirtiler taşıdıkları için birbirlerine benzerler .Pardayan için bunu kanıtlamak yersizdi: iyilikbilir, kimsesiz kızların gözyaşları ellerini ıslatmış, derin

izler bırakmıştı. Ama, Büyük Larousse'da ve gazetelerde okuduğum, geçmişteki büyük kişileri konu alan kısa yazılara bakılırsa, yazar da az hoş tutulmamıştı: eğer birazcık uzun ömürlüyse, sonunda, kendisine *teşekkür eden* tanımadığı birinden bir mektup alıyordu kesinlikle; bundan sonra da teşekkürlerin ardı arkası kesilmiyordu artık, masasının üstüne yığılıyor, evini dolduruyordu; yabancılar kendisini selâmlamak için denizleri aşıp geliyordu; vatandaşları, ölümünden sonra, adına bir anıt dikmek için elele veriyor, masrafı paylaşıyorlardı; doğduğu kentte, kimi zaman da yurdunun başkentinde sokaklara onun adı veriliyordu. Bu övgülerin kendileri ilgilendirmiyordu beni: bana, bizim ailesel oyunumuzu oldukça çok ansıtıyorlardı. Ama gene de, gördüğüm bir gravür altüst etti beni: ünlü romancı Dickens'ın New York'a ayak basmasına birkaç saat var, kendisini getiren gemi uzaktan görülüyor, kendisini karşılamak için bir insan yığını rıhtıma toplanmış, bu yığın her bir ağzıyla bağırıyor, binlerce kasketi havaya kaldırıyor, öyle kalabalık ki çocuklar soluk alamıyor, ama gene de bu insan yığını yalnız, dul ve öksüz, beklediği adamın yokluğuyla bomboş. Şöyle mırıldandım: "Biri eksik burda, o da Dickens" ve gözlerimden yaşlar süzüldü. Gene de, bu etkileri bir yana bırakıp dosdoğru onları doğuran nedene yöneldim: bu denli çılgınca alkışlanabilmek için, diyordum kendi kendime, edebiyatla uğraşanların en güç tehlikelere atılmaları ve insanlığa en üstün hizmetlerde bulunmaları gerekir. Bir kez izlemiştim böyle bir coşkunluğu: şapkalar havalarda uçuşuyor, kadınlar, erkekler bağırışıyordu bravo, hurra! diye, 14 Temmuz'du, Cezayirli askerler geçiyordu. İşte bu anı yetti beni inandırmaya: fiziksel eksikliklerine, yapmacıklarına, görünürdeki kadınsılıklarına rağmen, meslektaşlarım bir tür askerdiler, gizemli savaşlarda gönüllü olarak canlarını tehlikeye atıyorlardı, insanlar onların yeteneğinden çok askerlikte gösterdik-

leri cesareti alkışlıyorlardı. Doğru öyleyse! dedim kendi kendime. *Onlara gereksinim duyuluyor!* Paris'te, New York'da, Moskova'da daha ilk kitaplarını yayımlamadan önce, daha yazmaya başlamadan önce, hatta daha doğmadan önce, sıkıntı ya da coşkunluk içinde bekleniyorlardı.

Peki... ya ben? Yazma göreviyle yükümlü olan ben? Kuşkusuz, bekleniyordum. Corneille'i Pardayan'a dönüştürdüm: eğri büğrü bacakları, dar göğsü ve solgun yüzü yerli yerindeydi, ama cimriliğini ve kazanç hırsını yokettim, bile bile, yazma sanatı ile eliaçıklığı birbirine karıştırdım. Bundan sonra Corneille biçimine girmek ve kendime "insan türünü koruma" hakkını vermek işten bile olmadı benim için. Yeni kılığım bana garip bir gelecek hazırlıyordu; o anda gelecekteki herşeyi kazandım. Dilediğim gibi doğmamıştım, yeniden doğmak için neler yaptığımı anlattım: tehlikeye düşmüş suçsuzluğun yakarmaları binlerce kez ortaya çıkarmıştı beni. Ama eğlenmekti amaç: düzmece bir şövalyeydim, kararsızlıkları, sonunda bile bile tiksindiren yalancı kahramanlıklar yapıyordum. Oysa düşlerimi geri veriyorlardı şimdi, bu düşler de gerçeklelşiyordu. Çünkü gerçekti istidatım, büyük rahip kefil olduğuna göre, gerçekliğinden kuşku duyamazdım. Düşlere meraklı bir çocukken, başarıları gerçek kitaplara konu olacak gerçek bir savaşçı olup çıkıyordum. Bana gerek duyuluyordu! Bütün uğraşmalarıma rağmen, ilk cildi 1935'ten önce yayımlanmayacak olan yapıtımı bekliyordu herkes. 1930'a doğru herkes sabırsızlanmaya başlayacak, aralarında: "Bizimki işi ağırdan alıyor! Yirmi beş yıldır boşuna besliyoruz onu! Yazdıklarını okumadan geberip gidecek miyiz acaba?" diyeceklerdi. Onlara, 1913'teki sesimle "Ee, vakit bırakın da çalışayım!" diyordum. Ama bunu incelikle söylüyordum: çok iyi görüyordum ki —nedenini de Allah bilir ya— yardımıma gerek duyuyorlardı ve bu gereksinim beni, yani bu ge-

reksinimi giderecek biricik aracı doğurmuştu. Bu evrensel bekleyişi, canlı kaynağımı ve varoluş nedenimi kendi içimde yakalamaya harcıyordum tüm çabamı; kimi zaman bu işi başarmak üzere olduğumu sanıyor ve ardından, bir an sonra, herşeyi gene oluruna bırakıyordum. Her neyse: bu yalancı aydınlanmalar yetiyordu bana. Yeniden güven içinde, dışarıya bakıyordum: belki de daha şimdiden bir yerlerde benim eksikliğim duyuluyordu. Yok ama, olamaz bu: daha çok erkendi. Daha kendi varlığını bilmeyen bir isteyiń konusuydum, bir süre için *bilinmez olarak* kalmaya seve seve katlanıyordum. Kimi zaman büyükannem beni ödünç kitap aldığı okuma odasına götürüyordu; uzun boylu, düşünceli, doymamış kadınların bir duvardan ötekine, doğru kayarak kendilerini doyuracak yazarı arayıp duruşlarına eğlenerek bakıyordum: bulamıyorlardı, çünkü aradıkları yazar, etekleri arasında dolaşan, dönüp yüzüne bile bakmadıkları yumurcak, yani bendim.

Muziplikle gülüyor, içim sızlayarak ağlıyordum: kısacık yaşamımı, kendime, daha yaratıldıkları anda yoğunluklarını yitiren, beğeniler ve kör kararlar uydurmaya harcamıştım. Oysa işte şimdi içime sonda salmışlar, sonda kayaya raslamıştı; Charles Schweitzer nasıl büyükbabaysa, ben de öylece yazardım: doğuştan ve sonsuza dek. Bununla birlikte, coşkunluğun altından bir kaygının kendini gösterdiği de oluyordu: Karl'ın kefil olduğuna inandığım yetenekte rastlantıya bağlı bir durum olabileceğini görmek istemiyordum ve bu yeteneyi Tanrı'dan gelme bir vekillik biçimine sokmak üzere ayarlamıştım kendimi, ama, yüreklendirmeden ve gerçek bir istenişten yoksun olduğu için, bu vekilliği kendi kendime verdiğimi unutamıyordum. Nuh nebiden kalma bir dünyadan çıkmıştım, tam Doğa'mn elinden kurtulup kendim, yani başkalarının gözümde olduğumu ileri sürdüğüm şu Başkası olduğum anda, alınyazımla gözgöze geliyor ve tanıyordum onu: gösterdiğim özen

sonunda, karşımda yabancı bir güç gibi dikilen özgürlüğümden başka birşey değildi bu. Kısacası, tümüyle kandıramıyordum kendimi. Ne de tümüyle yanlış yoldan çevirebiliyordum. Arada sallanıp duruyordum. Duraksamalarım eski bir sorunu canlandırdı yeniden: Michel Strogoff'un kesin inançlarıyla Pardayan'ın eliaçıklığını nasıl bağdaştırmalı? Şövalye olarak, kraldan buyruk almamıştım hiçbir zaman; buyruk üzerine yazar olmayı kabullenmek yakışır mıydı? Bu sıkıntılı durum, uzun sürmüyordu hiçbir zaman; birbirine karşıt iki gizemcinin kurbanıydım, ama aralarındaki karşıtlığa pek güzel uyduruyordum kendimi. Hatta bu karşıtlık bana hem bir Tanrı armağanı, hem de kitaplarımın yarattığı bir çocuk olma yolunu açıyordu. Keyifli olduğumda herşey benden kaynaklanıyordu, insanlara istedikleri kitapları getirmek için kendi gücümle çekip çıkarmıştım kendimi hiçlikten: uysal bir çocuk olarak, ölene dek boyun eğecektim, ama kendime boyun eğecektim. Kederli olduğum anlarda, kendimdeki herşey olabilirliğin tiksindirici yavanlığını duyduğum zamanlar, kendimi seçilmiş olmaya dayanarak yatıştırabiliyordum ancak: insanlığı yardıma çağırıp yaşamımın sorumluluğunu yeniden ona bağlıyordum; kollektif bir gerekliliğin sonucundan başka birşey değildim ben. Çoğu zaman, ne insanı kendinden geçiren özgürlüğü, ne de varlığımız doğrulayan gerekliliği tümüyle bir yana atmamaya dikkat ederek sağlıyordum yüreğimin dinginliğini.

Pardayan ile Michel Strogoff iyi anlaşabilirlerdi birbirleriyle: başka yerdeydi tehlike, hiç hoş olmayan bir karşılaşmaya tanık oldum, bundan sonra da daha ihtiyatlı olmam gerekti. En büyük sorumluysa, kendisinden hiç kuşkulanmadığım Zévaco'dur; canımı mı sıkmak istiyordu, yoksa beni uyarmak mı? İşin doğrusu şu ki, günün birinde, Madrid'de, bir *posada*'da (handa), bütün dikkatim Pardayan'ın üstündeyken —ki zavallıcık, iyiden iyiye hakettiği bir bardak şarabı içip dinlen-

mekteydi— bu yazar, gözümü başka bir müşteriye çekti: Cervantes'di bu müşteri. İki adam tanışır, karşılıklı saygı gösterisinde bulunur ve birlikte erdemli bir iş yapmayı kararlaştırırlar. Daha da kötüsü, pek mutlu olan Cervantes, yeni arkadaşına yeni bir kitap yazmak istediğini açıklar; o ana kadar, kitabın baş kişisi daha tam belli değildi, ama Tanrı'ya şükürler olsun, kendisine örnek olacak Pardayan çıkmıştı ortaya. Tiksinti kapladı içimi, az kalsın fırlatacaktım kitabı: nasıl da incelikten uzaktı bu! Yazar-Şövalye idim ben, ikiye kesiyorlardı beni, her parça ayrı bir insan oluyordu, öteki parça ile karşılaşıyor, ve onun değerini yadsıyordu. Pardayan budala değildi, ama hiçbir zaman da Don Kişot'u yazmazdı; Cervantes iyi dövüşüyordu, ama yirmi Alman atlısını bozguna uğratması da beklenemezdi. Dostlukları bile, sınırlarını çiziyordu onların. Birincisi şöyle düşünüyordu: "Şu bizim türedi biraz cılız, ama yüreksiz de değil hani." İkincisi ise: "Allah! Allah! Şu asker eskisi hiç de kötü düşünmüyor" Hem sonra kahramanımın, Solgun Yüzlü Şövalyeye örnek olmasından hiç de hoşlanmıyordum "Sinemacılık" günlerimde, kötü bölümleri çıkartılmış bir *Don Kişot* armağan etmişlerdi bana, elli sayfadan fazlasını okuyamamıştım; yiğitliklerim herkesin gözü önünde küçük düşürülüyordu. Şimdi de Zévaco vardı... Kime güvenmeliydi? Gerçekte ben, uygunsuz bir kadın, orta malı bir kadındım: gönlüm, o aşağılık gönlüm aydına üstün tutuyordu macera adamını; yalnızca bir Cervantes olmaktan utanıyordum. İhanet etmeme engel olmak için, kafamda ve sözlüğümde korkuyu egemen kıldım, kahramanlık sözcüğünün ve onun ardından sökün eden sözcüklerin peşine düştüm, gezginci şövalyeleri geri ittim, hiç durmadan edebiyatçıların, karşılaştıkları tehlikelerin, kötüleri delik deşik eden zehir zemberek kalemlerinin sözünü ettim. *Pardayan ile Fausta*'yı, *Sefiller*'i, *Yüzyılların Efsanesi*'ni okumaya devam ettim, Jean Valjean için, Evi-

radnus için ağladım, ama kitabı kapar kapamaz, adlarını belleğimden silip gerçek kahramanlar ordumu geri çağırıyordum. Sivio Pellico: ömür boyu hapis. André Chenier: kafası uçurulmuş. Etienne Dolet: canlı canlı ateşe atılmış. Byron: Yunanistan için canını vermiş. Soğuk bir tutkuyla, içine eski düşlerimi katarak, yeteneğimin biçimini değiştirmeye verdim kendimi, hiçbir şey geriletmedi beni: düşünceleri eğip büktüm, sözcüklerin anlamını değiştirdim, kötü raslaşmalardan ve karşılaştırmalardan korkarak dünyadan çekip ayırdım kendimi. Ruhumun tatilinin ardından tam ve sürekli bir seferberlik geldi: askeri bir diktatörlük olup çıktım.

Sıkıntı bir başka biçim altında sürüp gitti: yeteneğimi biliyordum, bundan iyisi de can sağlığıydı. Ama neye yarayacaktı bu yetenek? İnsanların bana gereksinimi vardı: *ne için?* Rolüm ve yazgım üstüne kendimi sorguya çekmek mutsuzluğuna düştüm. Kendi kendime şöyle sordum: "İyi ama, nedir bu olup biten?" ve bir anda, herşeyimi yitirdiğimi sandım. *Hiçbir şey* olup bittiği yoktu. Her isteyen kahraman olamaz; ne yüreklilik, ne de veri yeter bu işe, deniz ve kara canavarlarının varlığı gereklidir. Hiçbir yandan göremiyordum bunları. Voltaire ile Rousseau yaman çarpışmışlardı yaşadıkları günlerde: çünkü hâlâ zorba hükümdarlar vardı o zamanlar. Hugo ile De Guernesey, büyükbabamın bana kendisinden nefret etmeyi öğrettiği Badinguet'yi yaylım ateşine tutmuşlardı. Ama bu hükümdar öleli kırk yıl olduğundan, kinimi ortalığa saçmakta bir değer bulamıyordum. Charles çağdaş tarih üstüne hiçbir şey söylemezdi: bu Dreyfus'çu bana hiç sözünü etmedi Dreyfus'ün. Ne yazık! Oysa ne de büyük bir zevkle oynardım Zola rolünü: Adliye binasından çıkarken tartaklanıyorum, atlı arabanın basamağında geri dönüp en saldırganlarının kafasını kırıyorum, yok yok, böyle değil, hepsini geri püskürten bir sözcük buluyorum. Ve doğaldır ki *ben,* İngiltere'ye sığınmayı reddediyorum;

değeri anlaşılmamış, yalnız bırakılmış bir insan gibi, yeniden Grisélidis olmak, Panthéon'un beni beklediğinden bir an bile kuşkulanmaksızın, Paris kaldırımlarını aşındırmak ne büyük zevk!

Büyükanneme hergün *Le Matin* gazetesi ile, yanılmıyorsam, *L'Excelsior* gelirdi: bütün dürüst insanlar gibi benim de kötü gözle baktığım serseri takımının varlığını öğrendim. Ama bu insan suratlı kaplanlar benim işime yaramıyordu: korkusuz M. Lépine haklarından gelmeye yetiyordu onların. Kimi zaman işçiler kızıyor, sermaye uçup gidiyordu, ama ben hiçbir şey bilmedim bu konuda, büyükbabamın da ne düşündüğünü bilmiyorum hâlâ. Seçmenlik görevini hiç aksatmadan yerine getiriyordu, oy odasından gençleşmiş olarak, biraz kendimi beğenmiş bir budala gibi çıkıyor ve, bizim kadınlar kendisiyle: "Haydi, kime oy verdiğini söyle bakalım", diye şakalaştıkları zaman, "Erkek işi bu!" diye soğuk soğuk karşılık veriyordu. Bununla birlikte, yeni Cumhurbaşkanı seçiminde, bize, kendini tutamadığı bir anda, Pams'ın adaylığına yandığını gösterdi: "Sigara satıcısının teki bu!" diye bağırdı kızgınlıkla. Bu küçük burjuva aydın, Fransa Cumhurbaşkanı'nm kendi meslektaşlarından biri, küçük burjuva bir aydın, yani Poincaré olmasını istiyordu. Annem, bugün bana, onun radikallere oy verdiğini ve kendisinin o zaman da bunu çok iyi bildiğini söyler. Şaşmıyorum buna: memurlar partisini seçmişti büyükbabam; hem sonra radikaller daha şimdiden kendi çöküş sonralarını yaşıyorlardı: Charles, hem bir düzen partisine, hem de bir hareket partisine oy vermekten hoşnuttu. Kısacası, büyükbabama bakılırsa, Fransız politikası hiç de fena gitmiyordu.

Bu iş canımı sıkıyordu benim: insanlığı korkunç tehlikelere karşı korumak üzere silahlanmıştım, oysa herkes insanlığın yetkinliğe doğru yol aldığını söylüüordu. Büyükbabam beni, burjuva demokrasisi saygısı içinde büyütmüştü: bu demokrasi uğruna kalemimi seve

seve kınından çekecektim; ama Fallières'in başkanlığı sırasında, köylünün oy verme hakkı vardı. daha ne isterdik ki? Cumhuriyet yönetimi altında yaşama mutluluğuna sahip bir cumhuriyetçi ne yapar? Boş boş oturup durur ya da Yunanca öğretip boş vakitlerinde Aurillac anılarını anlatır. Yeniden başlangıç noktama dönmüştüm ve yazarı işsiz bırakan bu çatışmasız dünyada bir kez daha boğulduğumu sandım.

Beni sıkıntıdan kurtaran gene Charles oldu. Bilmeden yaptı bunu kuşkusuz. İki yıl önce, hümanizmayla ilgilenmemi sağlamak için, birtakım düşünceler açıklamıştı bana; çılgınlığımı kışkırtmaktan korktuğu için, artık bunlardan tek bir söz bile etmiyordu ama, bu düşünceler kafama zaten iyice yeretmişti; hiç gürültü patırdı yapmadan, eski güçlerini yeniden elegeçirdiler ve, işin özünü kurtarmak için, şövalye-yazarı yavaş yavaş şehit-yazara dönüştürdüler. Büyükbabamın, papaz olamamış bu insanın, kendi babasının isteklerine bağlı kalarak, Kültür'e dökmek üzere, yüreğinde Kutsal'ı nasıl sakladığını söylemiştim daha önce. Bu katışmadan Saint-Esprit (Kutsal-Ruh), yani sonsuz Töz'ün yüklemi, edebiyat ve sanatın ustası, ölü ya da yaşayan dillerin ve Dolaysız Yöntem'ini patronu olan, tezahürleriyle Schweitzer ailesini zevke boğan, pazarları orglar, orkestralar üstünde uçuşan, hafta aralarında, büyükbabamın tepesine tüneyen şu ak güvercin doğmuştu. Karl'ın bir araya toplanan eski sözleri kafamın içinde bir söylev oluşturdular: dünya kötülük'lük eline kalmıştı; bir tek kurtuluş yolu vardı, o da, kendi kendine karşı, Yeryüzüne karşı ölmek, bir tufanın dibinden olanaksız Fikirleri izlemek. Ne var ki, bu iş ancak güç ve tehlikeli bir çalışma ile gerçekleştirilebileceği için, bir uzmanlar topluluğuna verilmişti. Din adamları insanlığın yükünü omuzlarına alıp, değerlerin tersine çevrilebilirliği ile onu kurtarıyordu: şu anın küçüklü büyüklü yırtıcı hayvanlarının birbirlerini boğazlamak ya da ger-

çeklikten yoksun bir varoluşu bir sersemlik içinde sürdürebilmek için bol bol zamanları şardı, çünkü yazar ve sanatçılar onların yerine, Güzellik üstüne. İyilik üstüne düşünüyorlardı. Bütün insanlığı hayvanlıktan kurtarabilmek için, iki şey gerekliydi yalnız: göçüp gitmiş din adamlarının kutsal kalıtlarını —resimler, kitaplar, heykeller— gözaltındaki yerlerde saklamak; işi sürdürebilmek ve ilerdeki kutsal kalıtları yaratmak üzere, hiç değilse bir tanecik din adamının kalması.

İğrenç budalalıklar: pek anlamadan kafamda toparlıyordum onları, yirmi yaşımda hâlâ inanıyordum bunlara. Onlar yüzünden, uzun süre sanat yapıtını, yaratılışı bütün evreni ilgilendiren metafizik bir olay gibi gördüm. Bu acımasız, yırtıcı dini bulup çıkardım ve renksiz yeteneğime renk vermek üzere benimsedim: ne benim ne de büyükbabamın malı olan kinleri ve düşmanlıkları doldurdum içime, Flaubert'in, Goncourt kardeşlerin, Gautier'nin eski öfkeleri zehirledi beni; sevgi maskesi altında içime dolan, onların insana duydukları o soyut kin, yeni kendini beğenmişlikler bulaştırdı bana. Kendini tertemiz ilkeli diye ileri süren biri oldum, edebiyatla duayı birbirine karıştırdım, edebiyatı insanî bir özveri durumuna soktum. Din kardeşlerimin benden yalnızca kalemimi kendilerinin Tanrı katında bağışlanmalarına adamamı istediklerine karar verdim: onlar, varlığa ilişkin bir eksikliğin acısını çekiyorlardı, ki bu eksiklik, eğer Ermişler araya girmezse, tümüyle yok olmaya götürecekti onları; eğer her sabah gözlerimi açıyorsam, eğer pencereye koştuğum zaman, yolda hâlâ canlı Baylarla Bayanların geçtiğini görüyorsam, bir fikir işçisinin, akşamdan sabaha dek, bizlere şu bir günlük ertelemeyi kazandıran ölümsüz bir sayfayı yazmak için didinmiş oluşu yüzündendi bu. Bu akşam, gün batarken yarın, yorgunluktan ölene kadar, o bu işe yeniden başlayacaktı hep; onun bıraktığı yerden de ben devralacaktım nöbeti: gizemli sunağım, yani yapıtımla uçu-

rumun kıyısından çevirecektim insanlığı; asker yerine yavaşça papaza bırakıyordu: ben, trajik Parsifal, günah ödeyici kurban olarak sunuyordum kendimi. Chantecler'i keşfettiğim gün, yüreğim düğümlendi; çözmek için otuz yıl harcadığım bir kördüğümdü bu: yaralı, kanrevan, iyice dövülmüş bu horoz, koca bir kümesi korumanın yolunu bulur, ötmesi bir çakır doğanı kaçırtmaya yetmekte, aşağılık kalabalık onunla alay ettikten sonra önünde kavuk sallamaktadır; doğan kaçıp gittikten sonra, şair savaş alanına dönmekte, Güzellik kendisini esinlendirmekte, gücünü on katma çıkarmakta, o da hasmının üstüne çullanıp, yerlere sermektedir. Ağladım: Grisélidis, Corneille, Pardayan, onların tümünü tek bir kişide bulmuştum, Chantecler ben olacaktım. Herşey çok basit göründü gözüme: yazmak, Sanat tanrıçalarının gerdanlığına bir inci daha katmak, geleceye örnek bir yaşamın anısını bırakmak, halkı kendinden ve düşmanlarından korumak, görkemli bir Ayinle insanların üstüne Tanrı'nın lûtfunu çekmek demekti. İnsanın okunmak için kitap yazabileceği aklıma bile gelmedi.

İnsan ya benzerleri (öteki insanlar) ya da Tanrı için yazar. Ben, benzerlerimi kurtarmak üzere, Tanrı için yazmayı seçtim. Okuyucu değil, yaptığım iyilikten dolayı bana borçlu kişiler istiyordum. Horgörü eliaçıklığımı bozuyordu. Çok daha önceleri, kimsesiz kızları koruduğum günlerde, gidip gizlenmelerini söyleyerek, kendimi onlardan kurtarmakla işe başlıyordum. Bu tutumum yazar olduğumda da değişmedi: insanlığı kurtarmadan önce, gözlerini bağlıyacaktım; ancak bundan sonra, kara ve çevik küçük Alman atlılarına, yani sözcüklere dönebilecektim, yeni kimsesiz kızım gözlerinin bağını çözmeye cesaret edebildiğinde, çok uzaklarda olacaktım ben; tek kişinin yiğitliği sonucu kurtulmuş bulunan insanlık, Ulusal Kitaplık'ın üst raflarından birin-

de parıldayan, üstünde benim adım yazılı yepyeni kitapçığı tanıyamayacaktı ilkin.

Hafifletici nedenleri savunuyorum. Üç neden var. İlkin, duru bir hayâl oyunu içinde, kendi yaşama hakkımdı tartıştığım. Sanatçı'nın keyiflenmesini bekleyen bu vizesiz insanlıkta, ağaç üstündeki tüneğinde sıkılıp duran, mutluluğa boğulmuş çocuğu tanıyacaksınız; avam takımını kurtaran o iğrenç Ermiş efsanesini kabulleniyordum, çünkü avam, bendim: sessizce ve, cizvitlerin deyimiyle, üstüne üstlük kendi kurtuluşumu da gerçekleştirmek için, yığınların belgeli kurtarıcısı olduğumu ileri sürüyordum.

Hem sonra dokuz yaşındaydım. Evin tek oğluydum, arkadaşım da yoktu, yalnızlığımın sona erebileceğini aklıma bile getirmiyordum. Şunu itiraf etmeli ki, pek az kimsenin tanıdığı bir yazardım. Yeniden yazmaya başlamıştım. Daha iyisini yapamadığım için, yeni romanlarım da tıpatıp eskilerine benziyordu, ama hiçkimse bunun farkında değildi. Hatta, kendi yazdıklarımı okumaktan nefret eden ben bile farkında değildim: kalemim öyle çabuk işliyordu ki, çoğu kez, bileğim ağrıyordu; dolan defterleri, yere atıyordum, sonunda onları unutuyordum, yitip gidiyorlardı; bu yüzden hiçbir şeyi bitirmiyordum: başlangıcı yitirilmiş bir öykünün sonunun anlatmanın ne yararı var. Kaldı ki, Karl bu sayfalara göz atmaya tenezzül etseydi, benim gözümde bir *okuyucu* değil, en yüce yargıç olacaktı, bense beni mahkûm etmesinden korkacaktım. Yazının, yani benim kaçak işimin, hiçbir ereği yoktu, ama bir yandan da kendi kendisini erek edinmişti; yazmak için yazıyordum. Buna pişman değilim: okunmuş olsaydım, hoşa gitmeye yeltenecek, yeniden hârika olacaktım. Gizli kalmakla, gerçek oldum.

Son olarak da, din adamının idealizmi çocuğun gerçekçiliği üstünde yükseliyordu. Daha önce de söylediğim gibi, dünyayı dil aracılığıyla keşfettiğim için, dili

uzun zaman boyunca dünya sandım. Varolmak, "Sonsuz Söz Yazıtları"nda denetlenmiş bir ada sahip olmak demekti; yazmak, bu yazıtlara yeni varlıklar kazınmak ya da, ki benim en direngen yanılsamam bu oldu, şeyleri, canlı canlı, cümlenin tuzağına düşürmekti: sözcükleri eğer ustaca yanyana getirirsem, nesne, göstergeler arasında saplanıp kalıyor, ben de onu ele geçiriyordum. Luxembourg Bahçesi'nde, parlak bir çınar ağacının görüntüsü karşısında büyülenmekle işe başlıyordum: gözlemlemiyordum bu çınarı, tam tersine, boşluğa güveniyor, bekliyordum; bir süre sonra, çınarın gerçek yaprakları yalın bir sıfat ya da, kimi zaman, tüm bir cümlecik halinde belirliveriyordu: titrek bir yeşillikle evreni zenginleştirmiştim. Buluşlarımı kağıt üstüne geçirmedim hiçbir zaman: belleğimde birikiyorlar, diye düşündüm. Tümünü de unutuyordum gerçekte. Ama ilerdeki rolüme ilişkin bir önsezi veriyorlardı bana: herşeye zorla bir ad verecektim ben. Yüzyıllardan beri, Aurillac'da, hiçbir işe yaramayan saklık yığınları değişmez sınırlara sahip olmayı, bir anlam bekliyorlardı; gerçek anıtlar çıkaracaktım onlardan ben. Terorist olarak, ereğim onların varlığından başka birşey değildi: dil yardımıyla kuracaktım bu anıtların; söz ustası olaraksa, yalnız sözcükleri seviyordum: gök sözcüğünün mavi gözü altında söz katedralleri yükseltecektim. Binlerce yıllık yapılar kuracaktım. Elime bir kitap aldığım zaman, istediğim kadar açıp kapayayım, değerinden birşey yitirmediğini görüyordum. Şu bozulmaz Töz, yani *metin* üstünde kayarken, bakışım yüzeydeki bir engebeydi yalnızca, hiçbir şeyi rahatsız etmiyor, eskitmiyordu. Bense, tersine, edilgen, bir farın ışıkları tarafından delinip geçilmiş, gözleri kamaşmış kısa ömürlü bir sinektim; çalışma odasından çıkıp, ışığı söndürüyordum: karanlıkta kalıp göze görünmez olan kitap, gene de ışıldıyordu; yalnızca kendisi için. Yapıtlarıma şu kemirici ışık demetlerinin şiddetini verecektim, ve onlar, daha sonra-

ları, yıkılmış kitaplıklarda, insanlar öldükten sonra yaşayacaklardı.

İçinde bulunduğum karanlıktan hoşlandım, bunu sürdürmek için, ondan kendime bir değerlilik çıkarmak istedim Hücrelerde kitap yazmış ünlü mahpusları kıskandım. Bunlar, çağdaşlarının günahlarını bağışlatmak yükümlülüğünü sürdürmüş, ama onlarla düşüp kalkmak yükümlülüğünü yitirmişlerdi. Kuşkusuz ki, törelerin değişmesi, yeteneğimin kaynağını hapsolunmakta bulma şansımı azaltıyordu, ama tümüyle de umudumu kesmiyordum: tutkularımın alçakgönüllü olmasından etkilenen Tanrı, bunları gerçekleştirmek isteyecekti. Bu arada ben, olacakları önceleyerek, kendimi hapsedecektim.

Büyükbabamın kandırdığı annem, her fırsatta bana gelecekteki zevklerimi anlatıyordu: beni kandırmak için, yaşamıma kendi yaşamında bulunmayan herşeyi koyuyordu: dinginlik, eğlenmekle geçen boş zamanlar, dirlik düzenlik; henüz bekâr bir öğretmendim ben, güzel bir ihtiyar hanımdan, lavanta ve temiz çamaşır kokan bir oda kiralayacak, bir koşuda görevli olduğum liseye gidecek, sonra de gene öyle bir koşuda geri dönecektim; akşam, evimin kapısında, benim için deli divane olan ev sahibemle gevezelik ederek oyalanacaktım; zaten, herkes sevecekti beni, çünkü ince ve iyi yetişmiş olacaktım. Tek bir sözcüğü işitiyordum hep: senin odan; liseyi, yüksek rütbeli bir subaydan dul kalmış kadını, taşra kokusunu unutuyor, masamın üzerine düşen ışıklı bir daireden başka bir şey görmüyordum artık: perdeleri çekilmiş, karanlık bir odanın ortasında, kara bezle kaplı bir deftere doğru eğiliyordum. Annem anlatısını sürdürüyor, on yıl ileriye atlıyordu: bir genel müfettiş beni koruyor, Aurillac'ın yüksek tabakası beni kendi arasına almak için can atıyor, genç karım bana sevgilerin en tatlısıyla bağlanıyor, ben de ona, ikisi oğlan, biri kız, sağlam çocuklar veriyorum, karıma bir miras kalıyor, kentin kıyısında bir toprak satın alıyo-

rum, bir ev yaptırıyoruz ve, pazarları bütün aile çalışmaları görmeye gidiyoruz. Ben onu dinlemiyordum ama: bu on yıl boyunca odamdan ayrılmamıştım; kısa boylu, babam gibi bıyıklıyım, bir sözlük yığını üstüne tünemişim, bıyıklarım ağarıyor, kalemim hiç durmadan yazıyor, defterler birbiri ardından döşemeye düşüyor. Vakit gece, bütün insanlık uyuyor, eğer ölmemişlerse, karım ve çocuklarım uyuyor, ev sahibem uyuyor; uyku bütün belleklerden silmiş beni. Ne yalnızlık: iki milyar insan uzanmış yatmış, ve ben, onların üstünde, tek gözcüyüm.

Kutsal-Ruh bana bakıyordu. Az önce Göğe çıkmak ve insanları bırakmak kararını vermişti; kendimi ona sunacak kadar zamanım vardı ancak, ruhumun yaralarını gösteriyordum kendisine, kâğıdımı sırılsıklam eden gözyaşlarını gösteriyordum, omuzumun üstünden eğilip okuyor, öfkesi duruluyordu. Acıların derinliği karşısında mı yatışmıştı? Kendi kendime: yapıt yüzünden, diyordum; gizli gizli de: acılar yüzünden, diye düşünüyordum. Gerçi Kutsal-Ruh yalnızca *gerçekten* sanat değeri olan yazıları beğeniyordu ama, ben Musset'yi okumuştum, "en güzel ezgilerin en umutsuzlar" olduğunu biliyordum ve Güzellik'i hileli bir umutsuzlukla tuzağa düşürmeye karar vermiştim. Dehâ sözcüğü bana hep kuşku verici görünmüştü: ondan tümüyle tiksinmeye dek vardırdım işi. Eğer bana dehâ bağışlanmışsa, bu durumda bunaltı, sınanma, boşa giden eğilim, değerlilik ne olacaktı? Bir beden sahibi olmaya ve hergün aynı kafayı taşımaya dayanamıyordum, bir donatım içine hapsedilmeye bırakıyordum kendimi. Ancak hiçbir şeye dayanmadığı, nedensiz olarak, mutlak boşluk içinde parıldadığı zaman kabulleniyordum seçilmiş olmamı. Tartışmalı toplantılar yapıyordum Kutsal-Ruh ile: "Yazacaksın", diyordu bana. Bense, çaresiz, eğilip bükülüyordum: "Ne yaptım da, Tanrım, beni seçtiniz?" "Özel bir şey yapmadın". "Öyleyse, neden ben?" "Nedeni yok". "Hiç

değilse, yazı yazmaya yatkın mıyım?" "Hayır, değilsin; büyük yapıtları, kolay yazanlar mı ortaya çıkarır sanıyorsun?" "Tanrım, bu denli boş olduğuma göre, nasıl yazabileceğim bir kitabı?" "Kendini verip uğraşarak". "Öyleyse, önemi yok kimin yazdığının, değil mi?" "Yok ama, ben seni seçtim". Çok kullanışlı bir hileydi bu: hem hiçliğimi ileri sürmemi, hem de kendimde ilerki başyapıtların yararını selâmlamamı olanaklı kılıyordu. Seçilmiş, işaretli, ama yeteneksizdim: herşey uzun sabrıma ve çekeceğim acılara bağlıydı; her türlü benzersizliği yadsıyordum kendimde: kişiliği açığa vuran çizgiler küçültür insanı; ıstırap yoluyla beni üne götüren o krallara yaraşır bağlanma bir yana bırakılırsa, hiçbir şeye sadık değildim. Bu azapları bulmak kalıyordu geriye; tek sorun buydu ama, çözümsüz kalıyordu, çünkü yoksulluk içinde yaşama umudumu elimden almışlardı: ister ünlü olayım ister ünsüz, Eğitim Bakanlığı bütçesinde boy gösterecek, aç kalmayacaktım. Kendi kendime korkunç aşk acıları adadım, ama bundan hiç mi hiç coşkunluk duymadım: kendinden geçmiş âşıklardan nefret ederdim; Cyrano, kadınların önünde alıklaşan bu yalancı Pardayan, kızdırıyordu beni: gerçek Pardayan ise farkına bile varmaksızın, ardından sürüklüyordu bütün kalpleri; sevgilisi Violetta'nın ölümünün yüreğini onulmazcasına yaraladığını söylemek yerinde olurdu. Dul kalmak, iyileşmez bir yaradır: bir kadın, evet bir kadın yüzündendi, ama kadının hiç suçu yoktu bunda; bu, bütün öteki kadınların bana gösterdiği yakınlığı geri çevirmeme izin veriyordu. İşlenecek bir konu. Ama ne olursa olsun, Aurillac'lı genç karımın bir kazada yokolup gittiğini kabul etsek bile, bu mutsuzluk benim seçilmeme yetmeyecekti: hem beklenmedik, hem de çok rastlanılan bir olaydı bu. Çılgın saldırganlığım herşeyin üstesinden geldi; alaya alınmış, hırpalanmış kimi yazarlar, son nefeslerine kadar yüz karası içinde rezilce yaşamış ve ölüm denen gecede, cesetlerini ün taçlandırmıştı yalnızca: iş-

te ben de böyle olacaktım. Aurillac ve anıtları üstüne bilinçli olarak yazacaktım. Nefret edemediğimden, bütün ereğim bağdaştırmak, hizmet etmek olacaktı. Bununla birlikte, ilk kitabım çıkar çıkmaz büyük bir rezalet patlak verecek, bir halk düşmanı diye görülecektim: taşra gazeteleri onuruma saldıracak, tüccar bana mal satmaktan kaçınacak, taşkınlık içindeki insanlar camlarımı taşlayacaktı; linç edilmekten kurtulmak için, kaçmam gerekecekti. İlkin yıldırımla vurulmuşa dönüp, şaşkınlık içinde aylar geçirecek, durmadan kendi kendime: "Haydi canım, bir anlaşmazlık bu, o kadar! Dünyada herkes iyi değil mi ki!" diyecektim. Gerçekten de, yalnızca bir anlaşmazlık olacak ve Kutsal-Ruh bu anlaşmazlığın düzeltilmesine izin vermeyecekti. İyileşecektim; bir gün, masama oturup yeni bir kitap yazacaktım: deniz ya da dağ üstüne bir kitap. Bu kez yapıtım kendisini yayımlayacak bir yayıncı bile bulamayacaktı. Kovalanacak, kılık değiştirecek, belki de kara listeye geçecek, daha başka kitaplar, bir sürü kitap yazacak, Horace'ı şiir diliyle çevirecek, pedagoji üstüne alçakgönüllü ama akıllıca görüşler ileri sürecektim. Hepsi boşuna bunların: defterlerim, basılmamış olarak, bir sandıkta yığılıp kalacaktı.

Öykünün iki sonu vardı; o günkü keyfime göre, ikisinden birini geçiyordum. Keyifsiz olduğum günlerde, kendimi, herkesin nefretini üstüne çekmiş, umutsuz, tam Ün'ün zafer boruları duyulmaya başladığı anda, bir demir yatakta ölürken görüyordum. Başka zamanlar, kendime azıcık mutluluk bağışlıyordum. Elli yaşımda, yeni bir kalemi denemek üzere, elyazmalarımdan biri üstüne adımı yazıyordum, bir süre sonra, bu yapıt yitip gidiyordu. Birisi onu, bir tavanarasında, dere yatağında, ayrıldığım bir evin gömme dolabında buluyor, son derece etkilenip Arthéme Fayard'a, Michel Zévaco'nun ünlü yayımcısına götürüyor. Zafer: iki günde tükenen onbin kitap. Nasıl da derin pişmanlık acıları kap-

lar yürekleri. Yüzlerce gazeteci peşime düşüyor, ama beni bulamıyorlar. Tek başıma bir yere kapandığım için, uzun süre, kamuoyundaki bu değişiklikten habersiz kalıyorum. Sonunda, bir gün, yağmurdan korunmak için bir kahveye giriyorum, yerde sürünen bir gazeteye göz atıyorum ki ne göreyim? "Jean-Paul Sartre, saklı yazar, Aurillac ozanı, denizlerin ozanı". Üçüncü sayfada, altı sütun üstüne, büyük harflerle. Kendimden geçiyorum. Hayır: derin bir hazla içim kararıyor. Her neyse, eve dönüyorum, ev sahibemin yardımıyla, defterlerimin bulunduğu sandığı kapatıp bağlıyor, adresimi yazmaksızın Fayard'a gönderiyorum. Öykümün burasında, tatlı düzenlemeler içine dalmak üzere, bir an duruyordum: sandığı kaldığım kentten yollarsam, gazeteciler çekildiğim köşeyi hemen bulacaklardı. Bunun için, sandığı Paris'e götürüyor, emanetçi eliyle yayınevine gönderiyordum; geri dönmek üzere trene binmeden önce, çocukluğumun geçtiği yerlere, LeGoff Sokağı'na, Soufflot Sokağı'na, Luxembourg Bahçesi'ne uğruyorum. Ayaklarım Balzar Birahanesine doğru götürüyor beni; öleli epey olan büyükbabamın, 1913'de, arasıra beni buraya getirdiğini ansıyorum: masanın önündeki sıraya yanyana otururduk, herkes bir suçortaklığıyla bakardı bize, büyükbabam kendine bir arjantin, bana da küçük bir bira ısmarlardı, sevildiğimi hissederdim. Neyse, elli yaşımda ve içim özlem dolu, birahanenin kapısını itip içeri giriyor, bir küçük bira getirtiyorum. Komşu masada genç ve güzel kadınlar heyecanlı heyecanlı konuşuyor, adımı fısıldıyorlar. "Ah!", diyor içlerinden biri, "yaşlı, çirkin belki de, ama hiç önemi yok bunun, karısı olabilmek için ömrümün otuz yılını verirdim!" Gurur ve hüzün dolu bir gülümseme gönderiyorum ona, o da şaşkın bir gülümsemeyle karşılık veriyor, yerimden kalkıyor, çıkıp gidiyorum.

Öykümün bu bölümünü ve okuyucularımı bağışladığım daha bir sürü bölümü inceden inceye işlemek için

çok zaman harcadım. Bunda, gelecekteki dünya içine yansıtılmış olarak, çocukluğumun kendisini, durumunu, altı yaşımın buluşlarını, değeri anlaşılmamış gezginci şövalyelerimin somurtuşlarını tanıyacaksınız. Dokuz yaşımda, hâlâ surat asıyordum, üstelik bundan büyük bir zevk alıyordum, surat asmakla, ben, acımasız din şehidi, Kutsal-Ruh'un kendisinin bile bıkmış göründüğü bir anlaşmazlığı sürdürüyordum. Şu peri güzeli hayranıma neden adımı söylemeyeyim ki? Ah! diyordum kendi kendime, çok geç kalmış. — Ama madem ki beni böyle de kabulleniyor? — Pek yoksulum da ondan. — Yok canım! Ya yazarlık hakları? Ne var ki bu itiraz durdurmuyordu beni: hakkım olan parayı yoksullara dağıtmasını yazmıştım Fayard'a. Gene de herhangi bir biçimde sonuçlandırmak gerekliydi: eh ne yapalım öyleyse! Herkesin terkettiği ben, huzur içinde küçük odacığımda sönüp gidiyordum; kutsal görev yerine getirilmişti.

Binlerce kez yinelenmiş bu anlatıda beni bir şey şaşırtır: adımı gazetede gördüğüm gün, bir yay kopar, işim bitiktir artık; hüzünle tadını çıkarırım üne erişmenin, ama yazmaya son veririm artık. Olay düğümünün her iki çözülüşü de birdir aslında: ister ün içinde yeniden doğmak üzere öleyim, ister ilkin ün gelsin ve beni öldürsün, yazmak isteği bir yaşamak istemeyişi kapsar hep. O günlerde, nerde okuduğumu bilmediğim bir anekdot sarsmıştı beni: olay geçen yüzyılda geçmektedir; bir yazar, Sibirya'daki bir durakta, tren beklerken bir aşağı bir yukarı dolaşmaktadır. Ufukta ne bir yapı kırıntısı, ne bir canlı. Yazar kocaman hüzünlü başını taşımakta güçlük çekmektedir. Miyop, bekâr, kaba, hep kızgındır; canı sıkılmaktadır, prostatını, borçlarını düşünmektedir. Birden, demiryolu boyunca uzayıp giden yolun üstünde, atlı arabası içinde genç bir kontes belirir; kontes arabadan atlar, hiç görmediğini ama, kendisine gösterilen bir Daguerre baskı resminden tanıdığını ileri sürdüğü yolcuya doğru koşar, önünde eğilir, sağ

elini tutup öper. Öykü burda bitiyordu, bize ne anlatmak istediğini bilemiyorum. Dokuz yaşımda, bu huysuz yazarın, bozkırda kendini okuyan birini bulması ve böylesine güzel bir kadının yazara unuttuğu ününü anımsatmaya gelmesi karşısında kendimden geçiyordum: doğmaktı bu. Daha doğrusu, ölmekti: bunu hissediyor, bunun böyle olmasını istiyordum; gerçekte, soylu olmayan bir yazar soylu bir hanımdan böyle bir saygı gösterisi bekleyemezdi. Kontes, bu davranışıyla şöyle diyordu sanki: "Gelip size dokunabildiysem, bu, aramızdaki toplumsal farkın anlamını yitirmiş olmasındandır; davranışımı nasıl değerlendireceğiniz vızgeliyor bana, sizi artık bir insan değil, yapıtınızın simgesi olarak görüyorum". Elinize konan bir öpücükle can vermek: Saint-Pétersbourg'dan bir verst ötede, doğumundan ellibeş yıl sonra, bir yolcu alev alıyor, ünü onu bitip tüketiyor, ondan, yapıtlarının alevden harflerle yazılmış listesini bırakıyordu yalnız geriye. Kontesin arabasına bindiğini, gözden yitip gittiğini ve bozkırın yeniden ıssızlığa gömüldüğünü görüyordum; karanlık basarken, tren, gecikmesini kapatmak için durağı atlıyor, korku ürpertisini böğürlerinmde duyuyor, *Du vent dans les arbres*'ı (Ağaçlardaki rüzgâr) anımsıyordum: "Kontes, ölümdü". Gelecekti gene: bir gün, ıssız bir yolda, ellerime sarılıp öpecekti.

Yaşamayı sevmediğim için, ölüm yükseklik korkumdu benim: bende uyandırdığı büyük korkuyu açıklayan şey budur işte. Ölümü ün ile özdeş kılarak, onu kendime amaç edindim. Ölmek istedim; tiksinti, sabırsızlığımı donduruyordu kimi zaman: ama uzun sürmüyordu bu hiçbir zaman; kutsal sevincim yeniden doğuyor, iliklerime dek yanacağım o yıldırım anını bekliyordum. İçimizin en derinliklerindeki niyetler, ayrılmazcasına birbirine bağlı tasarı ve kaçışlardır: varoluşumu kendi kendime bağışlatmak için giriştiğim yazma işinde, kendini beğenmişliklere ve yalanlara rağmen, bir gerçeklik bu-

lunduğunu çok iyi görüyorum; kanıtı şu ki, elli yıl sonra hâlâ yazıyorum. Ama, işin kökenine indiğimde, bir ileri doğru kaçış, iyi düzenlenmemiş bir intihar buluyorum; evet, efsaneden çok, din uğruna şehit düşmekten çok, ölümdü aradığım. Uzun zaman, tıpkı başladığım gibi, belirsiz bir yerde, belirsiz bir biçimde sona ereceğimi, ve bu belirsiz ölümün belirsiz doğumunun yansıyışından başka bir şey olmayacağını düşünüp durmuştum. İstidatım herşeyi değiştirdi: kılıç darbeleri uçup gider, yazılar kalır, Edebiyat alanında Bağışlayıcı'nın kendi öz Bağışı, yani katıksız bir nesne biçimine dönüşebileceğini keşfettim. Rastlantı beni insan yapmıştı, eliaçıklık kitap biçimine sokacaktı; bildirimi, bilincimi bronz harflerle dökebilir, yaşamımın gürültülerini silinmez yazılarla, etimi bir üslûpla, zamanın gevşek sarmallarını ölümsüzlükle değiştirebilir, Kutsal-Ruh'a dilin bir çökeltisi gibi gözükebilir, insanlık için bir takmak, kısacası bir *başkası*, kendimden başka biri, başkalarından başka biri, herşeyden başka olabilirdim. Kendime aşınmaz bir beden vermekle işe başlayacak, sonra, tüketicilerin eline bırakacaktım kendimi. Yazmak zevki için değil, ünden oluşan bu bedeni sözcüklere dökmek için yazacaktım. Mezarımın üstüne çıkıp baktığım zaman, doğumumun bana gerekli bir ağrı, biçim değiştirişimi hazırlayan geçici bir bedenleme gibi gözüktü: yeniden doğmak için yazmak, yazmak için beyin, gözler, kollar gerekliydi; iş bitince, bu organlar kendiliklerinden dağılıp gideceklerdi: 1955 yılına doğru, bir larva yarılacak, Ulusal Kitaplık'ın bir rafına konmak üzere sayfalarını çırpan, kitap sayfasından yapılma yirmibeş tane kelebek fırlayacaktı içinden. Benden başkası olmayacaktı bu kelebekler. Ben: yirmibeş cilt, onsekiz bin sayfa yazı, içlerinde bir de yazarın resmi bulunan üçyüz resim. Kemiklerim meşin ve kartondan, parşömen kâğıdından yapılma etim kola ve mantar kokuyor, altmış kilo kâğıt arasına rahatça kurulmuşum. Yeniden doğuyorum, so-

nunda tam bir insan, düşünen, konuşan, şarkı söyleyen, gürleyen, maddenin zamana karşı koyan hareketsizliğiyle kendini ortaya koyan bir insan oluyorum. Alıyor açıyor, masanın üstüne yayıyorlar beni, ellerinin ayasıyla sıvazlayıp, çatırdatıyorlar kimi zaman, Bırakıyorum, dilediklerini yapsınlar bana, sonra ansızın şimşek gibi parıldıyor, gözleri kamaştırıyor, uzaktan kendimi kabul ettiriyorum, güçlerim yer ve zamanı aşıp gidiyor, kötüleri çarpıyor, iyileri koruyor. Beni hiç kimse ne unutabilir, ne de adımı anmadan geçiştirebilir: rahatça ele gelen ve korkunç bir putum ben. Bilincim kırık dökük: olsun, daha iyi. Öteki bilinçler aldılar yükümü omuzlarına. Okuyorlar *beni*, herkesin gözüne çarpıyorum; *benden* sözediyorlar, evrensel ve benzersiz bir dil halinde bütün ağızlarda ben varım; milyonlarca bakış için bir merak kaynağıyım; beni sevmeyi bilen kimse için, onun en yakın kaygısıyım, ama eğer bana dokunmak isterse, silinip giderim, yokolurum: hiçbir yerde varolmam artık, en sonunda *varım!* her yerdeyim: insanlığın asalağıyım, iyiliklerim insanlığı kemirir ve onu, hiç durmadan benim yokluğumu canlandırmaya zorlar.

İşe yaradı bu oyun: ölümü ün kefeni içine gömdüm, artık yalnız ünü düşünüp, ölümü unuttum, bu ikisinin bir olduğunu aklıma bile getirmedim. Şu satırları yazdığım an, geri kalan birkaç yıl bir yana, vaktimi doldurduğumu biliyorum. Ama gene de, yaklaşan yaşlılığımı ve ilerki tirit halimi, sevdiklerimin yaşlılığını ve ölümünü, açıklıkla, pek neşe duymaksızın canlandırıyorum gözümde; kendi ölümümü ise, asla. Kimi yakınlarıma —kimisinin yaşı benden onbeş, yirmi, otuz yıl küçüktür— onlardan sonra hayatta kalmakla ne kadar üzüleceğimi hissettirdiğim oluyor: benimle eğleniyorlar, ben de onlarla birlikte gülüyorum, ama hiç yararı yok, olmayacak da: dokuz yaşımda, bir ameliyat, durumumuza özgü olduğu söylenen belli bir duygululuğu alıp götürdü. On yıl sonra, Öğretmen Okulu'nda, bu duygululuk birden

sıçrayarak korku ya da öfke içinde uyanıyordu arkadaşlarımın kimisinde: bense hâlâ bir zangoç gibi horluyordum. Arkadaşlardan biri, ağır bir hastalıktan sonra, son nefes de içinde olmak üzere, can çekişmenin bütün boğucu sıkıntılarını tattığını söylüyordu; içimizde en saplantılı olanı Nizan'dı: kimi zaman, uyanıkken, ceset biçiminde görüyordu kendini; gözlerinin içinde kurtlar kaynaşarak ayağa kalkıyor, el yordamıyla, tepesi yuvarlak Borsalino'sunu alıp gözden kayboluyordu; ertesi gün onu yabancılar arasında, zilzurna sarhoş, buluyorduk. Kimi zaman, bakımsız bir evde, bu mahkûmlar birbirlerine uykusuz geçen gecelerini, hiçliği önceleyen deneyimlerini anlatıyorlardı: daha söze başlar başlamaz anlaşıyorlardı. Ben dinliyor, kendilerine benzemeyi tutkuyla isteyecek kadar seviyordum onları, ama ne kadar uğraşırsam uğraşayım, ancak herkesin bildiği ölü gömülen yerleri kavrayıp aklımda tutuyordum: insan yaşar, ölür, kimin yaşadığı, kimin öldüğü bilinmez: ölümden bir çeyrek saat önce, hâlâ canlıdır insan. Sözlerinde benim anlayamadığım bir anlam bulunduğu kuşkusuzdu; kıskançlık içinde, sürgüne yollanmış olarak, susuyordum. Sonunda, daha başından canları sıkılmış olarak bana doğru dönüyorlardı: "Sen, bunlardan bir şey anlamıyorsun değil mi?" Hem güçsüzlük hem de küçüklük belirten bir davranışla kollarımı iki yana açıyordum. Bana aktaramadıkları yakıp kavurucu apaçıklıktan gözleri kamaşarak, sinirli sinirli gülüyorlardı: "Yatarken, kendi kendine, uykusunda ölen kimseler bulunduğunu söylemedin mi hiç? Dişlerini fırçalarken, tamam, son günüm bu benim, diye hiç düşünmedin mi? Hızlı, daha hızlı gitmek gerektiğini, zamanın da yetmediğini hiç hissetmedin değil mi? Kendini ölümsüz mü sanıyorsun?" Yarı inat, yarı da söylenenlere uyup: "Doğru, ölümsüz sanıyorum kendimi", diye karşılık veriyordum. Bundan daha büyük bir yalan olamazdı: rastlantısal ölümlere karşı kendimi güvenceye almıştım, hepsi bu; Kutsal-Ruh

uzun süreli bir yapıt ısmarlamıştı bana, onu tamamlayacak zamanı da bırakması gerekiyordu. Beni yoldan çıkarmalara, kanamalara, peritonite karşı koruyan, ölümümdü hep, şerefli bir ölümdü: onunla ben bir buluşma tarihi saptamşıtık; buluşmaya çok erken gidersem, onu orda bulamayacaktım; arkadaşlarım istedikleri kadar beni ölümü düşünmemekle suçlasınlardı: bir an bile ölümü yaşamaktan geri kalmadığımı bilmiyorlardı.

Bugün onlara hak veriyorum: insanlık durumumuzdaki herşeyi, hatta tedirginliği bile kabullenmişti onlar; bense, güvenli olmayı seçmiştim; ve aslında, kendimi ölümsüz sandığım da doğruydu: yalnız göçüp gitmiş kişiler ölümsüzlüğün tadını çıkaracakları için, daha başından kendimi öldürmüştür. Nizan ile Maheu, vahşi bir saldırıya uğrayacaklarını, ölümün onları canlı canlı, yaşam doluyken dünyadan koparıp götüreceğini biliyorlardı. Bense, kendi kendime yalan söylüyordum: ölümün elinden barbarlığını çekip almak için, ölümü kendime amaç edinmiş ve yaşamımı da ölmenin bilinen biricik yolu kılmıştım; yalnızca kitaplarımı doldurmaya yetecek kadar umut ve isteğe sahiptim, yüreğimin son atılımının kitaplarımın son cildinin son satırına yazılacağına ve ölümün ancak bir ölüyü ele geçireceğine inanarak, yavaşça sonuma doğru yol alıyordum. Nizan, yirmi yaşında, kadınlara, otomobillere, bu dünyanın mallarına umutsuz bir acelecilikle bakıyordu: herşeyi görmek, herşeyi hemencecik almak gerekiyordu. Ben de bakıyordum ama, açgözlülükten çok didinmeyle bakıyordum: ben yeryüzüne zevk sürmeye değil, bir bilanço çıkarmaya gelmiştim. Biraz fazla rahattı bu durum: çok uslu bir çocuğun sıkılganlığıyla, korkaklıkla, açık, özgür ve hiçbir Tanrısal güvencesi bulunmayan bir varoluşun tehlikeleri karşısında gerilemiş, herşeyin önceden alnımıza yazılmış bulunduğuna, daha doğrusu, noksansız olduğuna inanmıştım.

Bu hileli işlem beni, kendimi sevme eğiliminden ko-

ruyordu. Yokolup gitme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan arkadaşlarımın tümü de kendini şimdiki zamanda durduruyor, geçici yaşamının yerine konmaz niteliğini keşfediyor ve kendini etkili, değerli, eşsiz bir varlık gibi görüyordu; herbiri kendinden hoşlanıyordu, ben, yani ölü, bense hoşlanmıyordum kendimden: pek sıradan, yüce Corneille'den daha sıkıcı buluyordum kendimi ve özne olarak benzersizliğim beni nesneye dönüştürecek anı hazırladığı için değerliydi gözümde. Daha mı alçakgönüllüydüm yani? Hayır, daha kurnaz: ilerki kuşakları, beni kendi yerime sevmekle görevlendiriyordum; daha doğmamış kadınlar ve erkekler için, günün birinde bir çekiciliğim, tanımlayamadığım bir yanım olacak, onları mutlu kılacaktım. Arkadaşlarımdan daha kötü niyetli ve sinsiydim: yavan bulduğum ve ancak ölümüm için bir araç yapabildiğim bu yaşama, onu kurtarmak üzere, gizlice dönüyordum; gelecekteki gözlerle bakıyordum bu yaşama ve o bana, herkes adına yaşadığım, benim sayemde artık hiç kimsenin yeniden yaşaması gerekmeyen, yalnızca anlatılması yeten, etkileyici ve olağanüstü bir öykü gibi gözüküyordu. Gerçek bir çılgınlık haline getirdim bu işi: gelecek diye, büyük bir ölünün geçmişini seçtim ve yaşamı tersinden yaşamaya yeltendim. Dokuz ile on yaşları arasında, ölümden sonra yaşayan biri olup çıktım.

Yalnız benim suçum değildi bu: büyükbabam geçmişe yönelik bir yanılsama içinde büyütmüştü beni. Öte yandan, o da suçlu değil, ben de onu hiç mi hiç suçlamıyorum zaten: bu serap, kendiliğinden bir biçimde kültürden kaynaklanıyor. Tanıklar yokolup gidince, büyük bir adamın ölümü artık hiç de yıkıcı bir darbe olmuyor, zaman bu ölümü kişiliğin bir çizgisi biçimine sokuyor. Yaşlı bir ölü, yapısı gereği ölüdür, vaftizinde de tam ölüm duasının yapıldığı andaki kadar ölüdür, yaşamı bizim malımızdır, bir ucundan, öteki ucundan, ortasından girer, bu ırmağın yatağında kaynağına doğru

çıkabilir ya da ağzına doğru inebiliriz: zaman sırası yok olmuştur çünkü; olanaksızdır bu sırayı yeniden kurmak: bu insan artık hiçbir tehlikeyle karşılaşmaz, hatta burun deliklerindeki gıdıklanmanın bir aksırmayla sonuçlanmasını bile beklemez. Varoluşu bir akış görünümündedir ama, bu varoluşa birazcık canlılık vermek istediniz miydi, yeniden zamandaşlık içine düşer. İstediğiniz kadar kendinizi göçüp gitmiş olanın yerine koyup tutkularını, bilgisizliklerini, ön-yargılarını paylaşır gibi yapın, yıkılıp gitmiş direnmeleri, bir sabırsızlık ya da çekinme kuşkusunu yeniden canlandırmaya uğraşın, ne kendinizi önceden görülemeyen sonuçların ve o kişinin sahip bulunmadığı bilgilerin ışığı altında davranışını yargılamaktan kurtarabilirsiniz, ne de sonradan onu etkilemiş olan, ama kendisinin üstünkörü yaşadığı olaylara özel bir gösterişlilik verebilirsiniz. Serap budur işte: şimdiki zamandan daha gerçek bir gelecek zaman. Şaşılacak birşey yok bunda: sona ermiş bir yaşamda, sonu başlangıcın gerçekliği diye kabul ederiz. Ölü, varlık ile değer arasında, ham durumdaki olgu ile yeniden-kurma arasında, yarı yolda kalır; öyküsü, anlarının her birinde kendini özetleyen değirmi bir öz biçimini alır. Arras'daki mahkeme salonlarında soğuk ve kırıtkan genç bir avukat, kendisi rahmetli Robespierre olduğu için, kellesini koltuğunun altında taşımakta, bu kelleden kanlar akmakta, ama halıyı lekelememektedir; salondakilerin hiçbiri bunu farketmemekte, bizse yalnız başı görmekteyiz; baş sepete düşeli belki beş yıl olmuş ama yine de bu kesik baş, aşağı sarkan çenesine rağmen madrigaller söylemektedir. Bu görme kusuru, varlığını kabul ettiğimiz için, rahatsız etmez bizi, bunu düzeltebiliriz; ama o zamanların din adamları bu yanılgıyı maskelemekte, idealizmlerini onunla beslemekteydiler. Büyük bir düşünce, doğacağı zaman, gider, kendisini taşıyacak büyük adamı bir kadının karnında bulur, demeye getiriyorlardı; düşünce, adamın durumunu,

ortamını seçer, yakınlarının zekâsını ve anlayışsızlığının ölçüsünü belirler, eğitimini yoluna koyar, gerekli sınavlardan geçirirdi, ayrıca patlayıp o büyük düşünceyi doğurana kadar bunca özen gösterilen adama, sürekli fırça vuruşlarıyla, değişken bir kişilik kurardı. Bunlar hiçbir yerde yazılı değildi, ama herşey, nedenler zincirinin ters ve gizli bir düzeni örttüğü izlenimini uyandırıyordu.

Alınyazımı tümüyle güvenceye almak için coşkuyla kullandım bu serabı. Zamanı alıp tepetaklak ettim ve herşey aydınlandı birden. Kalın yaprakları kadavra kokan ve *L'Enfance des hommes illustres* (Büyük Adamların Çocukluğu) adını taşıyan, üstü azıcık kararmış sarı süslerle kaplı küçük, gece mavisi renginde bir kitapla başladı bu iş; üzerindeki etiket, Georges amcamın onu, 1885'te aritmetik dersinde ikinci olduğu için aldığını gösteriyordu. Ben onu tuhaf yolculuklara çıktığım günlerde keşfetmiş, şöyle bir karıştırmış, sonra da sıkılarak bir yana atmıştım: seçilmiş bu genç kişiler, hârika çocuklara hiç mi hiç benzemiyorlardı; bana yalnızca erdemlerinin yavanlığı ile benziyordu, kendi kendime onlardan niçin söz edildiğini sorup duruyordum. Sonunda kitap yok oldu: onu, saklayarak cezalandırmaya karar vermiştim. Bir yıl sonra, onu bulabilmek için, bütün kitap raflarını altüst ettim; değişmiştim, hârika çocuk çocukluğa vurgun büyük bir adam olmuştu. Hayret, kitabın kendisi de değişmişti. Sözcükler aynıydı ama, şimdi benden sözediyorlardı. Bu yapıtın, yolumu yitirmeme neden olacağını sezinledim, nefret ettim, korktum ondan. Her gün, onu açmadan önce, pencerenin önüne oturuyordum: tehlike karşısında, gözlerime gerçek gün ışığı dolduracaktım. Bugün Fantomas ya da André Gide'nin etkisinden korkan kişilere öyle gülüyorum ki: çocukların, kendi zehirlerini kendilerinin seçmediğini mi sanıyorsunuz? Ben kendi zehirimi esrar içenlerin kaygılı, ağırbaşlı sâdeliğiyle yutuyordum. Oy-

sa, öyle de zararsız gözüküyordu ki. Genç okurlar yüreklendiriliyordu: bir çocuğun göstereceği usluluk ve ana-baba sevgisi insanı herşey, hatta Rembrandt ya da Mozart bile yapardı; o kısa öykülerde, sıradan çocukların ama Jean-Sébastien, Jean-Jacques ya da Jean-Baptiste adını taşıyan ve tıpkı benim gibi yakınlarını üzmeyen duygulu ve saygılı çocukların sıradan uğraşları anlatılıyordu. Zehir şuydu ama: Yazar, sanatının tüm ustalığını, Rousseau'nun, Bach'ın ve Molière'in adını anmaksızın, her yana onların gelecekteki büyüklüğüne ilişkin imâlar koymaya, en ünlü yapıt ya da eylemlerini önemsemez gibi, bunları bir ayrıntıya dayanarak anımsatmaya harcamaktaydı; anlatılarını öyle bir biçimde düzenliyordu ki, en sıradan bir olayı bile anlamak için, onu daha sonraki olaylara bağlamak gerekiyordu; günlük hayhuy içinde, herşeyin biçimini değiştiren büyük, masalsı sessizlik koyuyordu: gelecek. Sanzio adlı biri, Papa'yı görme arzusuyla yanıp tutuşuyordu; işleri öylesine ayarlıyordu ki, Aziz-Peder'in oralardan geçeceği bir gün onu kentin meydanına getiriyorlardı; çocukcağızın beti benzi atıyor, gözlerini dört açıyordu; sonunda soruyorlardı ona: "Sanırım hoşnutsun, Rafaello? Aziz-Peder'e iyice baktın mı bari? "Ama çocuk, şaşkın, şöyle karşılık veriyordu: "Hangi Aziz-Peder? Renkten başka birşey göremedim ben!" Başka bir gün, silahşörlük için can atan küçük Miguel, bir ağacın altına oturmuş, bir şövalye romanının tadını çıkarırken, gök gürlemesi gibi yuvarlanan bir hurda sesi onu yerinden fırlatıyordu: külüstür bir beygiri oraya buraya koşturan, elindeki paslı mızrağı da bir değirmene doğru çeviren, o yakınlarda yaşayan yaşlı bir deli, malını mülkünü yitirmiş bir soyluydu bu. Akşam yemeğinde Miguel olayı öyle tatlı anlatıyordu ki, herkes kırılıyordu gülmekten; ama, daha sonra, odasında yalnız kalınca, romanını yere atıyor, çiğniyor, uzun uzun hıçkırıyordu.

Bu çocuklar yanılgı içinde yaşıyorlardı: rasgele dav-

ranıp rasgele konuştuklarını sanıyorlardı, oysa en küçük sözleri bile gerçekte Alınyazılarını bildirme ereğini güdüyordu. Yazarla ben, onların başlarının üstünden, acıyan bakışlarla bakıyorduk birbirimize; yalandan orta halli bu insanların yaşamını tam Tanrı'mn tasarladığı gibi okuyordum, yani sonundan başlayarak. İlkin, bayram ediyordum: kardeşlerimdi bunlar, onların şânı benim de şânım olacaktı. Sonra herşey altüst oluyordu: sayfanın öte yanında, *kitabın içinde* buluyordum kendimi: Jean-Paul'ün çocukluğu, Jean-Jacques ve Jean-Sébastien'inkilere benziyordu, başına gelen herşey büyük ölçüde, geleceğe ilişkin haberler veriyordu. Yalnız, bu kez, küçük yeğenlerime göz kırpıyordu yazar. Bense, ölümümden doğumuma kadar, düşlemediğim ve hiç durmadan kendilerine çözemediğim bildiriler yolladığım gelecekteki çocuklar tarafından görülmüştüm. Bütün davranışlarımın gerçek anlamı demek olan ölümümle dondurulmuştum, titriyor, sayfayı ters yönde yeniden geçmek ve kendimi yeniden okurlar yanında bulmak istiyor, başımı kaldırıyor, ışıktan medet umuyordum: oysa *bu da* bir bildiriydi; bu apansız tedirginliği, bu kuşkuyu, gözlerin ve boynun bu hareketini, 2013 yılında, beni açacak olan iki anahtarı, yapıt ile ölümü, ellerinde bulundurdukları zaman nasıl yorumlayacaktı acaba insanlar? Kitaptan çıkamadım: bitireli epey oluyordu, ama hâlâ bir kişisiydim onun. Kendimi gözlüyordum: bir saat önce annemle gevezelik etmiştim; ne bildirmiştim acaba? Sözlerimden kimisini ansıyor, yüksek sesle yineliyordum, ama hiçbir şeye yaramıyordu bu. Cümleler içlerine girilemeden akıp gidiyordu, sesim kendi kulaklarıma yabancı bir ses gibi geliyor, hileci bir melek ta kafamın içine giriyor, bütün düşüncelerimi çalıp götürüyordu ve bu melek, XXX. Yüzyılın, bir pencere kenarına oturmuş, bir kitap aracılığıyla beni gözleyen küçük sarışın oğlanından başkası değildi. Sevgi dolu bir tiksintiyle, bakışının beni ölümümün bininci

yılında iğneleyip deştiğini hissediyordum. Onu düşünerek hile katıyordum kendime: herkesin içindeyken söyleyiverdiğim çift anlamlı sözler buluyordum. Anne-Marie beni masamda, bir şeyler karalarken görüyor: "Bu ne karanlık! Sevgili yavrucuğum gözlerini kör ediyor", diyordu. Olanca masumluğumla: "Ben karanlıkta bile yazabilirim", diye karşılık vermenin tam sırasıydı. Annem gülüyor, bana küçük budala diyor, elektriği yakıyordu; oyun oynanmıştı, ikimiz de az önceki sözümle gelecekteki körlüğümü otuzuncu yüzyıla haber verdiğimi bilmiyorduk. Gerçekten de, ömrümün sonlarına doğru Beethoven'in sağırlığından daha çok körleşecek ve son yapıtımı el yordamıyla yaratacaktım: kâğıtlarım arasında bulacaklardı onu, herkes umduğunu bulamamış olarak: "İyi ama okunmuyor ki!" diyecekti. Hatta çöp tenekesine atmayı bile düşüneceklerdi. Sonunda, sırf saygı yüzünden, Aurillac Belediye Kitaplığı isteyecekti onu, unutulmuş bir durumda, yüzyıl kalacaktı orda. Ve sonra, bir gün, bana besledikleri sevgi yüzünden genç bilginler onu çözmeye yelteneceklerdi: doğaldır ki başyapıtım olacak bu yapıtı yeniden canlandırabilmek için bütün ömürlerini bile verseler yetmeyecekti. Annem odadan çıkmıştır, yalnızım, kendi kendime, ağır ağır, düşünmeksizin: "Karanlıkta!" diye yinelemekteyim özellikle. Kuru bir şaklama duyulur: küçük yeğenimin yeğeni, yukarda, kitabını kapatmaktadır; amcasının amcasını düşlemekte, yanaklarından yaşlar süzülmektedir: "Doğru ama", diye iç çekmektedir, "karanlıkta yazdı!"

Tıpatıp bana benzeyen gelecekteki çocuklar önünde gösteriler yapıyor, onlara döktüreceğim gözyaşlarını düşünüp kendim gözyaşı döküyordum. Ölümümü onların gözleriyle görüyordum; ölmüştüm, gerçeğim buydu benim: kendi ölümümü konu alan bir yazı oldum.

Yukarki satırları okuduktan sonra, bir dostum kaygıyla baktı bana: "Sandığımdan daha hastaymışsınız" dedi. Hasta mı? Pek bilmiyorum. Çılgınlığımın iyice iler-

lemiş olduğu açıktı. Benim için, baş sorun daha çok içtenlik olabilirdi. Dokuz yaşımda, epey berisindeydim içtenliğin; sonra da hayli ötesine geçtim.

Başlangıçta sapasağlamdım: zamanında durmasını bilen küçük bir hileciydim. Ama tuttuğum işe kendimi iyice veriyordum: blöf yapmakta bile, yabancı dile çeviri yapmakta güçlü biri olarak kalıyordum; bugün soytarılıklarımı akılsal alıştırmalar, yapmacıklığımı da, her an bana sürtünüp geçen ama bir türlü yakalayamadığım ta mbir içtenliğin karikatürü olarak görüyorum. Yeteneğimi kendim *seçmemiştim:* başkaları benimsetmişti onu bana. Gerçekte hiçbir şey olmamıştı: yaşlı bir kadının havaya savurduğu belirsiz sözcükler ile Charles'ın Makyavelciliği. Ne var ki, inanmama yetiyordu bunlar. Ruhuma yerleşmiş büyük insanlar, parmaklarıyla yıldızımı gösteriyorlardı; yıldızı görmüyordum ama, parmağı görüyordum, bana inandıklarını ileri süren bu büyük insanlara inanıyordum. Onlar bana —içlerinden biri gelecekte öyle olacak— büyük ölülerin varolduğunu öğretmişlerdi; Napoléon, Thémistocles, Philippe-Auguste, Jean-Paul Sartre. Bu konuda kuşkum yoktu: onlardan, yani bunu bana söyleyen büyüklerden kuşkulanmak olurdu bu. Yalnız sonuncu kişiyle yüzyüze gelmeyi isterdim. Aptal numarası yapıyor, beni zevke boğacak olan sezgiyi kışkırtmak için yüzümü gözümü buruşturuyordum, çırpınmaları önce arzu uyandıran, sonra da orgazmın yerini almaya çabalayan soğuk bir kadındım ben. Yapmacıklı ya da biraz fazla özenli mi diyeceksiniz bu kadına? Her neyse, hiçbir şey elde edemiyordum zaten, beni kendime bulduracak olanaksız görüntünün ya önünde, ya da arkasındaydım hep ve bütün bu deneylerin sonunda kendimi, kuşkulu ve birkaç kez iyiden iyiye sinirlenmiş olmaktan başka birşey kazanmamış olarak buluyordum. Yetki ilkesi üstüne, büyüklerin yadsınmaz iyiliği üstüne oturtulmuş olan vekilliğimi ne doğrulayacak ne de yalanlayacak hiçbir şey yoktu: ulaşılmaz,

mühürlenip kapatılmış olarak içimdeydi, ama benim malım olmaktan öylesine uzaktı ki, bütün ömrümce, bu vekilliğe ilişkin en küçük bir kuşkuya düşememiştim, onu kendime maledip etmemeye gücüm yoktu.

Derin olsa bile, inanç hiçbir zaman tam değildir. Hiç durmadan desteklemek ya da, hiç değilse, yıkımına yolaçmamaya engel olmak gerekir. Adanmıştım, ünlüydüm ben; Père-Lachaise Mezarlığı'nda, belki de Panthéon'da bir mezarım, Paris'de bir caddem, taşrada, yabancı ülkelerde parklarım ve meydanlarım *vardı:* bununla birlikte, iyimserliğin tam göbeğindeyken, göze görünmez, adsız bir biçimde, kararsızlığımın kuşüusunu saklıyordum içimde, Sainte-Anne kentinde hasta bir adam yatağında bağırıyordu: "Prensim ben! Grand-Duc'ü kodese atın". Yanma yaklaşıp, kulağına: "Sümkür!" diyorlar, o da sümkürüyordu, "Mesleğin ne?" diye soruyorlardı, uslu uslu karşılık veriyordu: "Kunduracı" ve yeniden bağırmaya koyuluyordu. Bana öyle geliyor ki, hepimiz bu adama benziyoruz; hiç değilse ben, dokuz yaşımın başlarında, ona benziyordum: prens ve kunduracı idim.

İki yıl sonra iyileştiğimi sanırdınız: prens yokolup gitmişti, kunduracı hiçbir şeye inanmıyordu, hatta yazmıyordum bile; çöp tenekesine atılmış, yakılmış ya da yitirilmiş olan roman defterlerinin yerini mantıksal cümle çözümlemeleri (analyse logique), imlâ ve hesap defterleri almıştı. Eğer her esintiye açık olan kafamın içine biri girmiş olsaydı, orada birkaç büst, yanıltıcı bir çarpım cetveli ile doğru orantı kuralı, ilçeleri bulunmayan ama il merkezleri bilinen otuziki il, gülgülügülüngüldengüle adında bir gül, tarih ve edebiyat anıtları, dikili taşlara kazılmış, eski uygarlıklardan kalma birkaç özdeyiş ve arasıra, bu hüzünlü bahçe üstünde dolaşan bir sis perdesi, sadik bir kuruntu ile karşılaşacaktı. Öksüz derseniz, hiç bulamayacaktı. Yiğitliğin izine bile rastlamayacaktı. Kahraman, din şehidi ve ermiş sözcük-

leri hiçbir yerde yazılı değildi, hiçbir ses yinelemiyordu onları. Emekli Pardayan her üç ayda bir, rahatlatıcı sağlık belgeleri alıyordu: orta zekâlı, üstün ahlâklı, kesin bilimlere pek yatkın olmayan, aşırılığa kaçmadan düşçü, duygulu bir çocuk; gittikçe gerilemekte olan gösterişçiliğe rağmen, tam bir düzgülülük (normalité). Oysa büsbütün çıldırmıştım. Biri herkesin gözü önünde, ötekiyse kendi kendimeyken başıma gelen iki olay, kafamda kalmış azıcık aklı da uçuruvermişti.

Birinci olay tam bir sürpriz oldu: 14 Temmuzda, ortada hâlâ kötü birkaç kişi vardı; ama 2 Ağustosta, ansızın, erdem iktidarı ele geçirdi ve egemenliğini kurdu: bütün Fransızlar iyi insanlar oldular. Büyükbabamın düşmanları boynuna sarılıyordu, yayımcılar aralarında anlaşmalar yaptılar, alt tabakadan halk gelecektan haberler veriyordu; dostlarımız kapıcılarının, postacının, musluk onarıcısının önemli, basit sözlerini dileyip bize anlatıyorlardı, kesinlikle kuşkucu olan büyükannem bir yana, şaşkınlıkla bağırışıyordu herkes. Kendimden geçmiştim: Fransa bana bir oyun sunuyor, ben de Fransa için bu oyunu oynuyordum. Bununla birlikte, savaş canımı tez sıktı: yaşamımı öylesine öz bozuyordu ki, unutabilirdim savaşı; ama okumalarıma zarar verdiğini farkedince tiksindim ondan. Sevdiğim yayınlar gazete satıcılarının kulübelerinde görülmez oldu; Arnould Galopin, Jo Valle, Jean de la Hire her zamanki kahramanlarını, çift kanatlı uçaklarla, deniz uçaklarıyla dünyayı dolaşan ve yüz kişiye karşı iki ya da üç kişiyle çarpışan o delikanlıları, kardeşlerimi terkettiler; savaş öncesinin sömürge romanları yerlerini gemi muçoları, Alsace'lılar ve alay maskotu olan öksüz çocuklarla dolu savaş romanlarına bıraktılar. Bu yeni yetmelerden nefret ediyordum. Vahşi ormandaki küçük serüvencileri, hârika çocuk sayıyordum, çünkü onlar, herşeye rağmen, yetişkin birer insan olan yerlileri kırıp geçiyorlardı: ben de bir hârika çocuk olduğumdan, onlarda kendimi bulu-

yordum. Oysa herşey bu savaşan çocukların dışında olup bitiyordu. Bireysel kahramanlık sarsıntı geçirdi: vahşiler karşısında, bu kahramanlık, silah açısından üstünlüğe dayanıyordu; peki, ya Alman topları karşısında ne olurdu durum? Başka toplar, topçular, yani bir ordu gerekliydi. Başını okşayan ve kendisini koruyan göğsü kıllı yiğitler arasında, hârika çocuk yeniden çocuklaşıyordu; ben de onunla birlikte çocuklaşıyordum. Yazar, zaman zaman, acıdığından, bir haberi ulaştırmak görevini veriyordu bana, Almanların eline geçiyordum, gurur dolu birkaç karşılık verdikten sonra kaçıyor, saflarımıza katılıp görevimi yerine getiriyordum. Beni kutluyorlardı kuşkusuz, ama gerçek bir coşkuyla yapmıyorlardı bu işi, generalin babacan bakışlarında dul ve yetimlerin gözlerindeki kendinden geçmişliği bulamıyordum. Girişkenliğimi yitirmiştim: muharebeler bensiz kazanılıyordu, savaş bensiz kazanılacaktı; büyükler, kahramanlık tekelini yeniden ellerine alıyorlardı, bir ölünün tüfeğini alıp birkaç el ateş ettiğim oluyordu ama, ne Arnould Galopin ne de Jean de la Hire süngü takıp geçmeme hiçbir zaman izin vermediler. Çırak-kahraman olarak, sabırsızlıkla, orduya katılabileceğim günü bekliyordum. Daha doğrusu şöyle demeli: ordudaki çocuk, Alsace'lı öksüzdü bekleyen. Kendimi onlardan ayırıyor, küçük kitabı kapatıyordum. Yazmak, uzun, nankör bir işti, biliyordum bunu, çok büyük bir sabır gösterecektim. Ama okumak bir bayramdı: bütün ünlere hemen o anda sahip olmak istiyordum. Hem ne gibi bir gelecek sunuyorlardı bana? Erlik mi? Aman ne güzel! Tek başınayken, göğsü kıllı asker de bir çocuktan daha değerli değildi. Öteki erlerle birlikte hücuma kalkıyordu, sonuçta alayın kendisi oluyordu muharebeyi kazanan. Ortaklaşa zaferlere katılmak bana göre değildi. Arnould Galopin bir eri ötekilerden ayırdedip, ortaya çıkarmak istediğinde, yaralı bir yüzbaşıyı kurtarmaya yolluyordu onu. Bu anlaşılmaz bağlılık canımı sıkıyordu:

köle, efendiyi kurtarıyordu. Hem sonra, düşeş bir kahramanlıktı bu: savaş sırasında, en iyi paylaşılan şey cesarettir; eğer birazcık talihi varsa, başka bir er de aynı şeyi yapabilir. Küplere biniyordum: savaş öncesi kahramanlığında yeğlediğim yan, tek başınalığı ve bedelsizliğiydi; renksiz, gündelik erdemleri geride bırakıyor, eli açıklıkla, yalnız kendim için insan yaratıyordum; eskiden, *Deniz Uçağıyla Dünya Gezisi, Paris'li Küçük Bir Çocuğun Serüvenleri, Üç Yaman İzci,* bütün bu kutsal metinler ölüm ve yeniden diriliş yolunda bana kılavuzluk ederdi. Şimdiyse, bunların yazarları birdenbire bana ihanet etmişti: kahramanlığı herkesin elinin erişeceği bir yere koymuşlardı; yüreklilik ve özveri gündelik erdemler, hatta daha bile kötü, en ilksel ödevler katma düşüyordu. Dekor değişikliği de bu değişime uygundu: Ekvator'un biricik, kocaman ve bireyci güneşinin yerini, Argonne'un orta malı sisleri almıştı.

Birkaç aylık aradan sonra, gönlümce bir roman yazıp bu Beylere güzel bir ders vermek üzere yeniden kaleme sarılmaya karar verdim. Ekimin 14'ü idi, Arcachon'dan ayrılmamıştık daha. Annem, hepsi birbirine benzeyen defterler aldı bana; mor renkteki kapaklarına, o günlerin modası uyarınca, Jeanne d'Arc'ın miğferli bir resmini basmışlardı. La Pucelle'in (Jeanne d'Arc) koruyuculuğu altında, er Perrin'in öyküsüne başladım: Perrin, Kayzer'i tutup kaçırıyor, elini kolunu bağlayıp saflarımıza getiriyor, sonra bütün alayın önünde onu teke tek döğüşe çağırıyor, yere seriyor, bıçağını gırtlağına dayayıp yüz karası bir barış antlaşması imzalamaya, Alsace-Lorraine'i bize geri vermeye zorluyordu. Bir hafta geçmeden öyküm canımı sıktı. Düello düşüncesini kılıçlı pelerinli romanlardan almıştım: iyi bir ailenin çocuğu olan, ama şimdi yasadışı yaşayan Stoerte-Becker bir haydut meyhanesine giriyordu, herkülü andıran çetebaşı kendisine hakaret edince, onu yumruklarıyla gebertiyor, yerini alıyor ve serserilerin

kralı olup adamlarını bir korsan gemisine dar atıyordu. Sarsılmaz ve kesin yasalar yönetiyordu bu gösteriyi: Kötülük şampiyonunun yenilmez gibi gözükmesi, İyilik şampiyonunun yuhalar altında döğüşmesi ve beklenmeyen zaferiyle dalga geçenleri korkudan taş kesmesi gerekiyordu. Ama ben, deneysizliğim içinde, bütün kurallara karşı gelmiş ve isteğimin tersini yapmıştım: dilediği kadar güçlü kalıplı olsun, Kayzer bileği yaman biri değildi, parlak bir atlet olan Perrin'in onu bir lokmada yutacağını herkes önceden biliyordu. Hem sonra, izleyiciler Kayzer'e düşmandı, bizim göğsü kıllı askerler nefretlerini haykırıyorlardı onun suratına: beni şaşkınlıktan olduğum yerde donduran bir altüst oluşla, küfüre ve tükürüğe boğulmuş, suçlu ama yalnız Guillaume II, gözlerimin önünde zorla ele geçirdi kahramanlarımın krallara yaraşır vazgeçişini.

Daha da beteri vardı. O güne dek hiçbir şey, Louise'in "ipsiz sapsız şeyler" dediği yazılarımı ne doğrulamış, ne de yalanlamıştı. Afrika uçsuz bucaksız, uzak, az nüfusluydu, elimizdeki bilgiler noksandı, araştırıcılarımın orada olmadıklarını, tam ben onların kavgasını anlatırken Pigmelere ateş açmadıklarını kanıtlayacak güçte değildi hiç kimse. Kendimi onların tarihçisi olarak görecek kadar ileri gitmiyordum ama, romansal yapıtların gerçekliğinden bana öyle çok söz edilmişti ki, benim henüz yakalayamadığım, ama gelecekteki okurlarımın hemen gözüne çarpacak bir biçimde, gerçeği anlatılarım içinde söylediğimi sanıyordum. Oysa, herşeyin ters gittiği bu ekim ayında, elimden hiçbir şey gelmeksizin, yapıntı ile gerçeğin içiçe girişine tanık oluyordum: Kalemimin yarattığı yenik Kayzer, ateşkes buyruğu veriyordu; demek ki kaçınılmaz bir sonuç olarak sonbaharda barışın geri gelmesi *gerekiyordu;* oysa tam tersine, gazeteler ve büyükler sabah akşam durmadan savaşın geliştiğini ve sürüp gideceğini yineliyorlardı. Aldatılmış hissettim kendimi: bir düzmeciydim ben,

hiç kimsenin inanmak istemediği saçmalar anlatıp duruyordum; kısacası, imgelemi keşfettim. Ömrümde ilk kez, yazdıklarımı okudum. Yüzüm kızararak. Ben'dim, demek *ben*'dim bu çocuksu hâyal oyunlarından hoşlanmış olan, öyle mi? Az kalsın edebiyattan vazgeçecektim. Sonunda defterimi deniz kıyısına götürüp kuma gömdüm. Sıkıntı dağıldı; yeniden kendime güven geldi: yetenekliydim, hiç kuşkusuz; yalnız, Edebiyat'ın kendine göre sırları vardı, bir gün bana açıklayacaktı bu sırları O günü beklerken, yaşım bana, son derece ihtiyatlı olmamı öğütlüyordu. Bundan sonra yazmadım artık.

Paris'e döndük, Arnould Galopin'i ve Jean de la Hire'i büsbütün bıraktım; bu oportünistlerin bana karşı haklı olmalarını bağışlayamazdım. Orta hallilerin destanı olan savaşa küstüm, hırçınlaşıp çağımdan kaçtım ve geçmişe sığındım. Birkaç ay önce, 1913'ün sonlarında, *Nick Carter*'ı, *Buffalo Bill*'i, *Texas Jack*'ı, *Sitting Bull*'u keşfetmiştim: çatışmalar başlar başlamaz, bu yayınlar gözden kayboldu; büyükbabam yayıncının Alman olduğunu ileri sürdü. Neyse ki, Seine kıyılarındaki eski kitap satan dükkanlarda o güne kadar çıkmış sayıların pekçoğu bulunuyordu. Annemi Seine kıyılarına sürüklemeye başladım, Orsay Garı'ndan başlayıp Austerlitz Garı'na kadar bütün kitapçı kulübelerini didikledik: bir çıkışta onbeş fasikül bulup getirdiğimiz oluyordu; kısa zamanda beş yüz dergim oldu. Düzgün diziler yapıyor, onları saymaktan, gizemli adlarını yüksek sesle söylemekten bıkmıyordum: *Balonda Cinayet, Şeytanla Antlaşma, Baron Mutuşimi'nin Tutsakları, Dazaar'ın Dirilişi.* Garip bir kurumuş yaprak kokusu içindeydiler, sararmış, lekeli, sertleşmiş olmaları hoşuma gidiyordu: savaş herşeyi durdurduğuna göre, kurumuş yapraklar, yıkıntılardı *bunlar;* uzun saçlı adamın en son serüvenini sonsuza dek bilmeyeceğimi, dedektifler kralının en son kovuşturmasını hiçbir zaman öğrenemeyeceğimi biliyordum: bu yalnız kahra-

manlar, tıpkı benim gibi, dünya çatışmasının kurbanlarıydılar, bu yüzden daha da çok seviyordum onları. Kapaklarını süsleyen renkli resimlere bakmam, zevkten deliye dönmem için yetiyordu. Buffalo Bill, kimi zaman Yerlileri kovalayarak, kimi zaman onlardan kaçarak, ovada dörtnala sürüyordu atını. Nick Carter'ın resimlerini daha çok beğeniyordum. Bunları tekdüze bulabilirsiniz: hemen hemen bütün resimlerde büyük dedektif ya birini bayıltmakta, ya da kafasına bir cop yemektedir. Ama bu dövüşmeler, Manhattan sokaklarında, kahverengi kazık duvarlarla ya da kurumuş kan rengi dayanıksız yapılarla çevrili geniş alanlarda olmaktaydı: işte bu büyülüyordu beni, püriten ve kanlı, uzayın yuttuğu ve içinde bulunduğu savanı güçlükle gizleyen bir kent canlandırıyordum kafamda; suç ile erdem, her ikisi de yasadışıydı orda; her ikisi de özgür ve egemen olan katil ile adalet adamı, akşamları, bıçak darbeleri arasında kozlarını paylaşıyorlardı. Bu kentte, tıpkı Afrika'daki gibi, aynı kızgın güneş altında, kahramanlık hep aralıksız bir doğaçlama oluyordu: New York'a duyduğum tutku buradan gelir.

Hem savaşı, hem de bana verilmiş olan vekilliği unuttum. "Büyüyünce ne yapacaksın?" diye sorulduğunda, sevimlice, alçakgönüllüce, yazacağımı söylüyordum, ama ün kazanma düşlerimle zihinsel alıştırmalarımı bir yana bırakmıştım. Belki de bu yüzden, ondört yaşım çocukluğumun en mutlu yılı oldu. Annemle ben aynı yaştaydık ve hiç ayrılmıyorduk birbirimizden. O bana, benim şövalyem, küçük adamım, diyor, bense ona aklıma gelen herşeyi söylüyordum. Herşeyden bile daha fazlasını söylüyordum: içeri itilen yazı, dilliliğe dönüştü ve ağzımdan döküldü ortaya; gördüğüm herşeyi, Anne-Marie'nin de en az benim kadar gördüğü herşeyi, evleri, ağaçları, insanları anlatıyordum; ona aktarmanın zevkini tatmak için kendi kendime duygular yaratıyordum, bir enerji transformatörü oldum: dünya,

kendini söz biçimine sokmak üzere kullanıyordu beni. Kafamdaki adsız gevezelikle işe başlıyordum: "Yürüyorum, oturuyorum, bir bardak su içiyorum, bir badem şekeri yiyorum" diyordu birisi. Ardı kesilmeyen bu yorumu yüksek sesle yineliyordum: "Yürüyorum, anne, bir bardak su içiyorum, oturuyorum". İçlerinden biri şöyle belli belirsiz biçimde benim malım olan ve isteğime bağlı bulunmayan iki sesim olduğunu sandım; bu seslerin biri ötekine kendi sözlerini söylettiriyordu; iki kişiliğim olduğuna karar verdim. Bu hafif sarsıntılar yaza kadar sürdü: yiyip bitiriyorlardı beni, canım sıkılıyordu bu işe, sonunda da korktum. "Kafamın içinde biri konuşuyor", dedim; ne mutlu ki, annem hiç kaygılanmadı buna.

Bu durum, ne mutluluğumu ne de annemle aramızdaki birliği bozuyordu. Ortak mitlerimiz, dil tiklerimiz, gelenekleşmiş şakalarımız oldu. Aşağı yukarı bir yıl boyunca cümlelerimi, hiç değilse on kerede bir, alaycı bir boyuneğişle söylenmiş şu sözcüklerle bitirdim: "Ama, hiç önemi yok". Şöyle diyordum: "İşte kocaman beyaz bir köpek. Beyaz değil, kül rengi, ama hiç önemi yok". Yaşamımızın en küçük olaylarını, tarafımızdan yaşandıkça, destansı bir üslûpla birbirimize anlatma alışkanlığını edindik; kendimizden üçüncü çoğul şahısta sözediyorduk. Otobüs bekliyorduk, önümüzden geçip gidiyor durmuyordu, o zaman ikimizden biri bağırıyordu: "Onlar, Tanrı'ya lânetler yağdırarak ayaklarını yere vurdular", ve gülmeye başlıyorduk. Başkalarının yanındayken suç ortaklığı içindeydik: bir göz kırpmak yeterliydi. Bir mağazada, bir çay salonunda satıcı kız bize gülünç geliyordu, çıkarken annem: "Sana bakmadım, kızın suratına karşı patlamaktan korktum" diyordu ben de gücümden dolayı gurur duyuyordum; bir bakışla annesini güldürecek çocuk az bulunur. Çekingen olduğumuzdan, ikimiz de korkaktık: bir gün, Seine kıyısındaki kitapçılarda, Buffalo Bill'in bende olmayan on iki sayısı-

nı bulmuştum; annem bunların parasını vermeye davranmıştı; o sırada, şişman ve solgun, kömür gözlü, yağlı bıyıklı, tepesi düz ve basık bir hasır şapka giymiş ve o günlerdeki parlak oğlanların pek sevdiği o arzu uyandırıcı tavrı takınmış bir adam yaklaştı. Gözlerini dikmiş dosdoğru anneme bakıyordu, ama sözlerini bana yöneltti: "Şımartıyorlar seni, yavrum, şımartıyorlar!" diye tekrarladı acele acele. İlk başta kızdım yalnızca: bu kadar çabuk senli benli olunamazdı benimle, ama manyak bakışlarını yakaladım, o andan sonra da Anne-Marie ile ben, korkusundan gerileyen bir genç kız olup çıktık. Bozulan adam uzaklaşıp gitti: gördüğüm binlerce yüzü unuttum, ama bu erimiş domuz yağına benzeyen yüzü hâlâ ansırım; insanın tensel yönünü hiç bilmiyordum ve bu adamın bizden ne istediğini kafamda canlandıramıyordum, ama arzu öylesine açıktı ki anladığımı ve, belli bir biçimde, herşeyin aydınlığa kavuştuğunu sanıyordum. Bu arzuyu, Anne-Marie'nin aracılığıyla duymuştum; Anne-Marie'nin aracılığıyla erkeğin kokusunu almayı, ondan korkmayı, ondan tiksinmeyi öğrendim. Bu olay ikimiz arasındaki bağları sıklaştırdı: sert bir tavır takınarak, elim annemin elinde, kısa ve sık adımlarla yürüyordum, onu koruduğuma emindim. O yılların anısı mı bu? Bugün bile, çok ağırbaşlı bir çocuğun çocuk annesiyle ciddi ciddi, tatlı tatlı konuştuğunu gördüğümde bundan zevk alırım; erkeklerden uzakta ve onlara karşı doğan bu tatlı, yabanıl dostlukları severim. Uzun uzun bakarım bu çocuksu çiftlere, sonra da bir erkek olduğumu anımsar, başımı çeviririm.

İkinci olay Ekim 1915'de oldu: on yıl üç aylıktım, beni daha uzun bir süre el altında tutmayı düşünemezlerdi artık. Charles Schweitzer içindeki kinlere gem vurup, gündüzlü olarak küçük Henri IV Lisesi'ne yazdırdı beni.

İlk yazı ödevinde, sonuncu oldum. Genç bir feodal olarak, öğrenimi kişisel bir bağ gibi görüyordum: Mlle Marie-Louise bilgisini aşkla vermişti bana, ben de bu bilgiyi iyiliğimden ötürü, ona karşı duyduğum sevgiden ötürü almıştım. *Herkese açık (ex cathedra)* bu dersler karşısında, yasanın demokratik soğukluğu karşısında düş kırıklığına uğradım. Aralıksız karşılaştırmalara konu olan düşsel üstünlüklerim uçup gitti: benden daha iyi ve daha çabuk cevap veren biri vardı hep. Kendi kendimi tartışmak gereğini duymayacak kadar çok seviliyordum; yürekten hayrandım arkadaşlarıma, kıskanmıyordum onları: benim de sıram gelecekti. Elli yaşında. Kısacası, acı çekmeksizin kendimden geçiyordum; yaman bir çılgınlığa düşmüştüm, uğraşa didine iğrenç kağıtlar veriyordum öğretmenlerime. Büyükbabam kaşlarını çatmaya başlamıştı bile; annem, başöğretmenim M. Ollivier'den acele bir görüşme isteğinde bulundu. Başöğretmen bizi, küçük bekâr evinde kabul etti; annem en tatlı sesiyle konuşuyordu; ben, annemin oturduğu koltuğa dayanmış, camlardaki tozların arkasında kalan güneşe bakarak, onu dinliyordum. Annem, benim, verdiğim ödevlerden daha değerli olduğumu kanıtlamaya uğraştı: okumayı kendi kendime öğrenmiştim, romanlar yazıyordum; kanıtlar tükenince, on aylık doğduğumu açıkladı: fırında daha uzun süre kaldığım için, öteki çocuklardan daha iyi pişmiş, daha kızarmış, daha gevrektim anlayacağınız. Bendeki değerlerden çok annemin çekiciliklerine kapılan M. Ollivier dikkatle dinliyordu. Uzun boylu, kuru, dazlak, koca kafalı, çukur gözlü, balmumu tenli ve kemerli uzun burnunun altında birkaç tel kırmızı bıyığı bulunan bir adamdı. Bana özel ders vermeye yanaşmadı, ama beni yakından "izlemeye" söz verdi. Benim de istediğim buydu zaten: derslerde, bakışlarını yakalamaya çalışıyordum; yalnız benim için konuşuyordu, kuşkum yoktu buna; beni sevdiğini sandım, ben de onu sevdim, birkaç tatlı söz gerisi-

ni halletti: hiç uğraşmadan, epey iyi bir öğrenci oldum. Büyükbabam üç ayda bir verilen karneleri okurken homurdanıyordu, ama beni liseden çekip almayı düşünmüyordu artık. Altıncı sınıfta öğretmenlerim değişti, ayrıcalıklı tutuluşumu yitirdim ama, demokrasiye alışmıştım.

Okul çalışmalarım yazı yazmak için zaman bırakmıyordu bana; yeni kurduğum arkadaşlıklar nerdeyse yazma isteğimi bile alıp götürmüştü. Sonunda benim de arkadaşlarım olmuştu işte! Parkların oyun dışı bırakılan çocuğu, daha ilk gününden ve hiç yadırganmadan kabullenilmişti: gözlerime inanamıyordum. Doğrusunu isterseniz, arkadaşlarım kalbimi kırmış olan küçük Pardayan'lardan daha yakın geliyordu bana: gündüzlü, ana kuzusu, çalışkan öğrencilerdi bunlar. Ne önemi var: kendimden geçiyordum ya ben. İki yaşamım oldu. Aile içindeyken, adam taklidi yapmayı sürdürdüm. Ama çocuklar kendi aralarında çocukluktan nefret ederler: gerçekten adamdırlar. Adamlar arasında bir adam olarak, her gün liseden üç Malaquin, Jean, René ve André Malaquin arasında, Paul ile Norbert Meyre ve Brun, Max Bercot, Grégoire arasında çıkıyordum, bağıra bağıra Panthéon Meydanı'nda koşuyorduk, ciddi bir mutluluk anıydı bu: ailesel oyundan arınıyordum; parlamayı istemek bir yana, arkadaşlarımın gülüşlerine karşılık olarak gülüyor, alışılmış sözleri ve beğenilen sözcükleri yineliyor, susuyor, söz dinliyor, yanımdakilerin davranışlarını taklit ediyordum. Tek bir tutkum vardı: kendimi bütüne katmak. Kuru, sert ve neşeliydim, çelik gibi, en sonunda varolma günahından arınmış hissediyordum kendimi: L'Hôtel des Grands Hommes ile Jean-Jacques Rousseau'nun heykeli arasında top oynuyorduk; vazgeçilmezdim: *the right man in the right place.* M. Simonnot'yu hiç mi hiç kıskanmıyordum artık: eğer *ben, burada, şu anda bulunmasaydım* Meyre ya da fiyakacı Grégoire pasını kime verecekti? Bana gerekliliğimi du-

yuran bu yıldırım hızlı sezgilerin yanında ne kadar da yavan ve yürek karartıcıydı eski ün düşlerim.

Ne yazık ki bu sezgiler doğuşlarından daha büyük bir hızla sönüp gidiyorlardı. Annelerimizin dediği gibi, oyunlarımız bizleri "aşırı derecede heyecanlandırıyor" ve kimi zaman, içinde benim de eriyip gittiğim, hepimizden yapılma bir topluluk biçimine dönüştürüyordu; ama ana-babalarımızın, hayvan topluluklarının o toplu yalnızlığı içine hızla düşmemize yol açan göze görünmez varlığını uzun zaman bir türlü unutamadık. Amaçsız, ereksiz, üstünlüğe yer vermeyen toplumumuz tam bir kaynaşma ile salt yanyana-oluş arasında sallantıdaydı. Bir aradayken, gerçek içinde yaşıyorduk, ama kendimizi, birbirimize emanet edildiğimizi ve herbirimizin dar, güçlü ve ilkel toplulukların malı olduğu duyduğundan kurtaramıyorduk; bu topluluklar çekici mitler yaratmakta, yanılgıyla beslenmekte ve keyfî davranışlarını bize zorla benimsetmekteydiler. El bebek gül bebek büyütülmüş, iyi düşünen, duygulu, aklını kullanan, düzensizlikten ürken, şiddetten ve haksızlıktan nefret eden, dünyanın bizim için yaratıldığı ve kendi ana-babamızın yeryüzündeki en iyi ana-baba olduğuna ilişkin dile getirilmemiş inanç ile birbirimize yaklaşmış ya da ayrılmış olan bizler, hiç kimseyi incitmemeye ve oyunlarımızda bile nâzik olmaya dikkat ediyorduk. Alaylar ve kötü sözler kesinlikle yasaklanmıştı; kızıp kendinden geçen olursa, hep birlikte onun çevresini alıyor, yatıştırıyor, özür dilemeye zorluyorduk, Jean Malaquin'in ya da Norbert Meyre'in ağzından onu azarlayan kendi öz annesiydi. Zaten annelerimiz tanışıyor ve birbirlerine karşı pek acımasız davranıyorlardı: bizim birbirimiz için söylediğimiz sözleri, eleştirileri, yargıları olduğu gibi aktarıyorlardı; biz çocuklarsa, annelerimizin sözlerini saklıyorduk birbirimizden. Annem, kendisine damdan düşer gibi: "André, Poulou'nun mesele çıkardığını söylüyor", diyen Mme Malaquin'in evinden deli gibi

kızgın döndü bir keresinde. Bu düşünce hiç sarsmadı beni: böyle konuşuyordu anneler kendi aralarında, ne yapalım; bundan dolayı hiç kızmadım André'ye, bu konuda tek bir söz bile etmedim ona. Kısacası, zengin yoksul, asker sivil, genç yaşlı, insan hayvan, bütün herkese saygı duyuyorduk: yalnız yarı-yatılı öğrencilerle yatılı öğrencileri horgörüyorduk; aileleri onları terkettiğine göre, epey suçlu olmaları gerekirdi; belki de ana-babaları kötüydü, ama bu da hiçbir şeyi değiştirmezdi, çünkü her çocuk lâyık olduğu ana-babanın çocuğudur. Akşam, saat dörtten sonra, özgür gündüzlüler ayrılınca, lise tehlikeli bir yer olup çıkıyordu.

Böylesine hesaplı dostluklarda bir nebzecik soğukluk vardır. Yaz tatillerinde, hiç acısız ayrılıyorduk birbirimizden. Ama gene de, Bercot'yu seviyordum. Dul bir kadının çocuğu olduğundan, kardeşimdi o benim. Güzel, narin ve tatlıydı; Jeanne d'Arc biçimi taranmış kara uzun saçlarına bakmaya doyamıyordum. Ama, özellikle ikimiz de herşeyi okumuş olmaktan gurur duyuyorduk, bahçedeki üstü kapalı teneffüs yerinin bir köşesine çekilip edebiyat konuşuyor, yani elimizden geçmiş kitapları büyük bir zevkle, yüzlerce kez, yeniden saymaya başlıyorduk. Bir gün, manyak bir tavırla bana baktı ve yazmak istediğini açıkladı. Daha sonra, edebiyat bölümünde, gene güzel ama veremli bir çocuk olarak buldum onu: onsekiz yaşında öldü.

Hepimiz, bilge Bercot bile, bir civcive benzeyen, çok üşüyen, yuvarlacık Bénard'a hayrandık. Değerlerine ilişkin söylenen sözler annelerimizin kulağına kadar ulaşmıştı; onlar, bu işe azıcık canları sıkılmakla birlikte, Bénard'ı bize örnek diye göstermekten bıkmıyorlar, ama gene de bizi ondan soğuuamıyorlardı. Yan tutuşumuzu varın siz ölçün: yarı-yatılıydı Bénard ve biz bu yüzden daha da çok seviyorduk onu; bizce o, gündüzlü öğrencilerin onur üyesiydi. Akşam, evlerimizdeki lambanın ışığında, yatılı yamyamları Hak yoluna çekmek

için vahşi ormanda kalmış bu misyoneri düşünüp daha az korku duyuyorduk. Yatılıların bile kendisini saydığını söylemek yanlış olmaz. Oybirliğiyle varılmış bu onaylamanın nedenlerini pek iyi göremiyorum artık. Tatlı, nazik, duygulu bir çocuktu Bénard; ayrıca, her alanda da birinciydi. Hem sonra, annesi ona adamıştı kendini. Annelerimiz bu terzi kadınla görüşmüyor, ama ana sevgisinin ne denli büyük olduğunu göstermek üzere sıksık sözünü ediyorlardı; biz yalnız, Bénard'ı düşünüyorduk: o, tek ışığıydı, neşesiydi bu zavallı kadının; oğul sevgisinin büyüklüğünü ölçüyorduk bununla; kısacası, herkes duygulanıyordu bu iyi yürekli yoksul kişileri anarken. Gene de işin nedenini açıklamaya yetmezdi bu: gerçek şu ki, Bénard yarı yaşıyordu; hiçbir zaman yün atkısız görmedim onu; her zaman çelebice gülerdi, ama pek az konuşurdu, oyunlarımıza katılmasını yasakladığımızı ansıyorum. Kendi payıma ben, çıtkırıldımlığıyla bizden ayrılışı ölçüsünde saygı duyuyordum ona: bir cam fanus içindeydi sanki; camın arkasından bize selâmlar ve işaretler gönderiyor, ama biz ona yaklaşamıyorduk: henüz canlıyken bile, simgelerin gözden yok oluşuna sahip olduğundan, uzaktan uzağa bir bağlılıktı bu. Çocukluk konformisttir: yetkinliği kişiliksizliğe dek vardırdığı için iyiliğini unutamıyorduk Bénard'ın. Bizimle konuştuğu zaman, sözlerinin önemsizliği bizi kendimizden geçiriyordu; onu hiç kızgın ya da aşırı neşeli görmedik; sınıfta, hiçbir zaman parmak kaldırmazdı, ama soru sorulduğunda, Doğru (Hakikat) onun ağzından, hiç duraksamadan ve çabalamadan, Doğru'nun ta kendisi gibi dökülüyordu. Hârika çocuk olmadığı halde en iyimiz oluşuyla, biz hârika çocuklar çetesini şaşkınlığa uğratıyordu. O sıralar, hepimiz az çok babasızdık: bu Beyler ya ölmüş ya da cephedeydiler, cepheye gitmemiş olanlar ise, bitmiş tükenmiş, erkekliklerini yitirmiş olarak, kendilerini oğullarına unutturmaya çalışıyorlardı; tam bir anneler saltanatıydı bu:

Bénard bu analar egemenliğinin olumsuz erdemlerini yansıtıyordu bize.

Kış sonunda öldü. Çocuklarla askerler, ölülere hiç aldırmazlar: bununla birlikte, kırk çocuktuk tabutunun ardında ağlayan. Annelerimiz bizi gözlüyordu: çukur çiçeklerle kaplandı; annelerimiz işi öylesine ayarladılar ki, biz, bu yok oluşu, öğrenim yılı içinde verilmiş yüceler yücesi bir ödül gibi gördük; hem sonra, Bénard o denli az yaşıyordu ki, gerçekte ölmedi: yaygın ve kutsal bir varoluş gibi aramızda kaldı. Ahlâk düşüncemiz, ileri doğru bir atılımda bulundu: sevgili bir ölümüz vardı bizim, alçak sesle, iç kararmasıyla karışık bir zevkle sözediyorduk ondan. Kimbilir belki de, onun gibi, erkenden göçüp giderdik şu dünyadan: annelerimizin dökeceği gözyaşlarını hâyal edip, değerli hissediyorduk kendimizi. Yine de, düş mü gördüm acaba? İçler acısı bir apaçıklığın anısını saklıyorum belleğimde: bu terzi, bu dul kadın *herşeyi*'ni yitirmişti. Gerçekten korkuyla bunaldım mı bu düşünce karşısında? Kötülük'ü, Tanrı'nın yokluğunu, şu yaşanılmaz dünyayı görebildim mi acaba? Öyle sanıyordum: yoksa yadsınmış, unutulmuş, yitip gitmiş bulunan çocukluğumda Bénard'ın imgesi acılı keskinliğini neden saklasındı?

Birkaç hafta sonra, 6-A I. sınıfı garip bir olaya sahne oldu: Latince dersinde kapı açıldı, yanında kapıcıyla, Bénard içeri girdi, öğretmenimiz M. Durry'yi selâmladı ve oturdu. Demir çerçeveli gözlüğünü, yün atkısını, hafif kemerli burnunu, soğuktan titreyen bir civcive benzeyen havasının tanıdık hepimiz: Tanrı'nın onu bizlere geri verdiğini sandım. M. Durry de şaşkınlığımızı paylaşmışa benziyordu: derse ara verdi, derin bir soluk aldı ve sordu: "Adı, soyadı, nitelik, babanın uğraşı! "Bénard yarı-yatılı öğrenci ve bir mühendis çocuğu olup, adının da Paul-Yves Nizan olduğunu söyledi. En çok etkilenen bendim; ders arasında yakınlaşmaya çalıştım onunla, ilgime karşılık verdi: bağlanmıştık bir-

birimize. Bununla birlikte, bir ayrıntı karşımdakinin Bénard değil de, onun şeytansı benzeri olduğunu sezdirdi bana: şaşıydı Nizan. Bu noktayı hesaba katmak için vakit çok geçti artık: İyilik'in canlı örneğini sevmiştim bu yüzde; sonunda kendisi için de sevdim onu. Tuzağa düşmüştüm, erdeme duyduğum eğilim Şeytan'ı sevdirmişti bana. Doğrusunu isterseniz, yalancı Bénard pek kötü de değildi: yaşıyordu, hepsi bu; benzerinin bütün nitelikleri vardı kendisinde, ama bozulmuş olarak. Bénard'ın ihtiyatlılığı, onda, düşüncelerini gizlemeye dönüşüyordu; şiddetli ve edilgen heyecanlar içinde sarsıldığı zamanlar, bağırıp çağırmıyordu ama, kızgınlıktan bembeyaz kesildiğini, kekelediğini gördük: yumuşaklık diye gördüğümüz şey, anlık bir felçten başka birşey değildi; onun ağzından dile gelen şey doğru (hakikat) değil, alışmadığımız için bizleri rahatsız eden alaycı ve hafif bir tür nesnellikti, ve, kuşkusuz, anababasına hayran olmasına rağmen, bir tek oydu onlardan alaylı alaylı sözeden. Sınıfta, Bénard'dan daha az parlaktı; buna karşılık, çok okumuştu ve yazmak istiyordu. Kısacası, eksiksiz bir kişiydi ve hiçbir şey de beni, Bénard'ın çizgileri altında bir kişiyi görmek kadar şaşırtmıyordu. Bu benzerliğe aklımı taktığımdan, erdemin görünüşünü taşıdığı için onu övmek mi, yoksa yalnızca görünüşünü taşıdığı için yermek mi gerektiğini bilmiyor, hiç durmadan körü körüne bir güven ile mantıksız bir güvensizlik arasında gidip geliyordum. Ancak çok sonraları, uzun bir ayrılıktan sonra, gerçekten dost olabildik.

Bu olaylar ve rastlantılar iki yıl boyunca, nedenini ortadan kaldırmaksızm, zihinsel geviş getirmelerime ara verdirdiler. Gerçekte, içimde hiçbir şey değişmemişti: büyükler tarafından mühürlü zarf içinde bana verilen o vekillik belgesini düşünmüyordum artık, ama gene de vardı o. Kişiliğimi ele geçirdi bu vekillik. Dokuz yaşımda, en korkunç aşırılıklarıma varıncaya dek ken-

dimi gözlüyordum. On yaşımda, kendimi görmez oldum. Brun'le birlikte koşuyor, Bercot ile, Nizan'la konuşuyordum: bu sırada, kendi başına bırakılmış olan yeryüzündeki yalancı görevim iyice ortaya çıktı ve, sonunda, bilincimin gecesinde yitip gitti; bir daha görmedim onu, yetiştirmişti beni, ağaçları ve duvarları eğerek, göğü başımın üstünde kavislendirerek herşeye uyguluyordu çekim gücünü. Bir zamanlar prens sanmıştım kendimi, sonra prens olmak çılgınlığını gösterdim. Bir psikanalist dostum, kişiliksel nevroz adını verdi buna. Hakkı var: 1914 yazı ile 1916 sonbaharı arasında vekilliğim kişiliğim oldu benim; çılgınlığım kafamı terkedip, kemiklerimin içine aktı.

Yeni hiçbir şey gelmiyordu başıma: oynadığım, peygamber gibi önceden haber verdiğim şeyi el değmemiş olarak buluyordum. Tek bir ayrılık vardı: bilisiz, sözsüz, körü körüne *gerçekleştirdim* herşeyi. Eskiden, yaşamımı imgelerle tasarımlıyordum: ölümüm doğumuma yolaçıyor, doğumum ölümüme doğru itiyordu beni; onu görmekten caydığım anda, bu karşılıklığın ta kendisi olup çıktım, yüreğimin her vuruşunda doğup ölerek, çatırdayacak kadar gerdim kendimi bu iki uç arasında. İlerki ölümsüzlüğüm somut geleceğim oldu: her havailik anını vurup öldürüyordu bu ölümsüzlük, en büyük özenin konusu oldu, daha da derin bir avuntu, her türlü bütünlüğün boşluğu, gerçekliğin hafif gerçekdışılığı oldu; bu ölümsüzlük, uzaktan, ağzımdaki bir karamelanın tadını, yüreğimdeki acı ve zevkleri öldürüyordu; ama en değersiz anı kurtarıyordu, çünkü bu an en sonuncusuydu ve beni ona, yani ölümsüzlüğe yaklaştırıyordu; yaşama sabrını verdi bana: yirmi yıl ileri atlamayı, yaşamımın bir başka yirmi yılının sayfalarını karıştırmayı bir daha hiç istemedim, zaferimin uzak günlerini bir daha hiç düşlemedim; bekledim. Her an bir sonraki anı bekliyordum, çünkü o da kendinden bir sonraki anı çekiyordu kendine. Büyük bir dinginlik içinde,

aşırı bir aceleyle yaşadım: hep kendi kendimin ilersinde bulunan varlığımı herşey emip yutuyor, hiçbir şey beni yolumdan alıkoymuyordu. Ne büyük bir rahatlayış! Eskiden günlerim öylesine birbirine benziyordu ki, arasıra kendi kendime, hep aynı günün sonsuz geri dönüşüne katlanmaya mahkûm olup olmadığımı soruyordum. Günler değişmemişti, titreşerek yığılıp çökme alışkanlıklarını, o kötü alışkanlıklarını sürdürüyorlardı; ama *ben*, onların içinde değişmiştim: hareketsiz çocukluğuma doğru gerisin geriye akan zaman değildim artık, büyruk üstüne fıratılmış ok, yani ben'dim zamanı delip geçen ve dosdoğru hedefe yönelen. 1948'de, Utrecht'de, Profesör Van Lennep projeksiyonda birtakım kartlar gösteriyordu bana. İçlerinden bir kart dikkatimi çekti: kartın üstünde dörtnala giden bir at, yürüyen bir adam, uçan bir kartal, ileri doğru atılan bir deniz motoru resmi çizilmişti; teste sokulan kişi, kendisinde en güçlü hız duygusunu uyandıran resmi gösterecekti. Ben, "Deniz motoru", dedim. Sonra beni böylesine etkileyen resme merakla baktım: motor sanki gölden havalanıp gidecekmiş gibi duruyordu, bir an sonra bu dalgalı durgunluk üstünde uçacaktı sanki. Seçimimin nedenini hemen gördüm: pruva bodoslamamın şimdiki anı yarıp geçtiğini ve beni bu andan alıp götürdüğünü sanıyordum; ondan sonra, koştum durdum, hâlâ da koşuyorum. Hız, benim gözümde, belli bir zaman aralığında alınan yoldan çok, çekip koparma gücüyle kendini gösterir.

Yirmi yıldan çok oluyor, Place d'Italie'den geçtiği bir akşam, Giacometti'ye bir araba çarptı. Yaralı, bacağı burkulmuş, yarı-baygın durumdayken ilk hissettiği şey bir tür neşeydi: "En sonunda başıma birşey geldi!" Radikalizmini bilirim onun: daha beterini bekliyordu; başka türlüsünü istemeyecek kadar sevdiği bu yaşam, rastlantının budalaca sertliği tarafından hırpalanmış, kırılmıştı belki de: "Öyleyse," diyordu kendi kendine,

"heykel yapmak için yaratılmadım ben, hatta yaşamak için bile yaratılmadım; bir hiç için yaratıldım". Onu coşkunluğa iten şey, nedenlerin birdenbire maskesi düşen tehdit edici düzeni ile kent ışıkları üzerine, insanlar üzerine, çamurlara batmış kendi bedeni üzerine büyük bir felâketin dondurucu bakışını çevirmekti: madenler âlemi hiç mi hiç uzak değildir bu heykeltraşa. Hayranım bu herşeyi kabullenme istemine. İnsan eğer sürprizlerden hoşlanıyorsa, işte bu ölçüde, yani amatörlere bu dünyanın kendileri için yaratıldığını kanıtlayan o şimşek gibi ender anlara dek sevmelidir.

O yaşımda, yalnız bu şimşek gibi anları sevdiğimi ileri sürüyordum. Yaşamımın her halkası önceden bilinmez olmalı, taze boya kokmalıydı. Daha baştan terslikle-re, kötü rastlantılara razı oluyor ve, doğrusunu söylemek gerekirse, güler yüzle karşılıyordum onları. Bir akşam elektrikler söndü: arızaydı, başka bir odadan beni çağırdılar, kollarımı ileri uzatıp ilerledim, başımı kapının kanadına öyle bir çarptım ki, dişimin biri kırıldı. Hoşuma gitti bu, acıya rağmen güldüm. Tıpkı Giacometti'nin burkulan bacağına gülmesi gibi, ama tümüyle karşıt nedenler yüzünden. Daha başından, öykünün mutlu bir sonla biteceğine karar verdiğime göre, beklenmedik bir olay ancak bir aldatmaca, yenilik ancak bir dış görünüş olabilirdi, insanların kaçınılmaz isteği beni dünyaya getirmekle herşeyi ayarlamıştı: bir gösterge, anlaşılmaz bir uyarı gördüm. Bir başka deyişle, erekler düzenini, her durumda, her ne pahasına olursa olsun, bozmuyordum; ölümümün içinden bakıyordum yaşamıma ve içinden hiçbir şeyin çıkamadığı, için hiçbir şeyin girmediği kapalı bir bellek görüyordum yalnızca. Güvenliğimi canlandırabiliyor musunuz bilmem? Rastlantı diye bir şey yoktu: onların Tanrı'dan gelme düzmeleriyleydi alışverişim. Gazeter, başıboş güçlerin sokaklarda kol gezdiğine, sıradan kişileri kesip biçtiğine insanı inandıracak biçimde yayın yapıyorlardı: ben, alınyazısı önce-

den belirli kişi, bunlara rastlamayacaktım. Belki bir kolumu, bir bacağımı, hatta iki gözümü birden yitirebilirdim. Ama işin asıl önemlisi bunun nasıl olacağıydı: mutsuzluklarım hiçbir zaman ortaya bir kitap çıkarmaya yarayan denemelerden, yollardan başka bir şey olmayacaktı. Acılara ve hastalıklara dayanmayı öğrendim: bir zafer olacak ölümümün ilk ürünlerini, beni bu ölüme çıkaracak basamakları yaşadım onlarda. Bu azıcık kaba özeniş hoşuma gitmiyor değildi, ona yaraşır olmayı yürekten istiyordum. En kötüyü, en iyinin koşulu diye görüyordum; kusurlarım bile işe yarıyordu, yani hiç kusur işlemiyordum. On yaşımda kendine güvenim vardı: alçakgönüllü, hoşgörülmez bir insan olarak, bozukluklarımı ölümden sonra erişeceğim zaferin koşulları diye kabul ediyordum. Kör ya da kötürüm, yanılgılarımla yolumu şaşırmış olan ben, yenile yenile kazanacaktım savaşı. Seçilmiş insanların sokulduğu bu sınavlarla, sorumluğunu kendi üstümde taşıdığım yenilgiler arasında bir ayrım görmüyordum, sizin anlayacağınız, gerçekte suçlarımı mutsuzluk diye kabul ediyor, mutsuzluklarımınsa kusur olduklarını ileri sürüyordum; gerçekten, ister kızamık olsun ister nezle, suçlu olduğumu kabul etmeksizin hastalığa yakalanamazdım: uyanık davranmamış, palto giymeyi, boyun atkısı takmayı unutmuştum. Evreni suçlamaktansa kendimi suçlamayı yeğ tuttum hep; saflıktan değil, herşeyin yalnızca kendimden geldiğine inanmak için. Bu saldırgan alçakgönüllülüğe engel olmuyordu: güçsüzlüklerimin İyi'ye giden en kısa yol olduğuna inandığım ölçüde yanılabilirim diyordum kendi kendime: Yaşamımın akışı içinde, kendime rağmen de olsa, beni sürekli ilerlemeler yapmaya zorlayan karşı konmaz bir çekimin varlığını duyabilecek biçimde ayarlıyordum kendimi.

Bütün çocuklar ilerleme gösterdiklerini bilirler. Zaten bilmemelerine izin verilmez ki: "İlerlemesi gerekiyor, ilerliyor, ciddi ve sürekli bir ilerleme gösteriyor..."

Büyükler, Fransa Tarihi'ni anlatıyordu bize: kararsız Birinci Cumhuriyetten sonra ikinci, onun arkasından da, daha iyi olan Üçüncü Cumhuriyet gelmişti; iki olmadan üç olmazdı. O sıralar burjuva iyimserliği radikallerin programında özetleniyordu: durmadan bolluğun artması, bilginin ve küçük mülkiyetin arttırılmasıyla yoksulluğun ortadan kaldırılması. Bizlere, genç Beylere gelince, bu iyimserliği bizim ulaşabileceğimiz bir yere koymuşlardı, biz de, hoşnutluk içinde, kişisel ilerlemelerimizin Ulus'un ilerlemelerini yansıttığını görüyorduk. Ne var ki, babalarını asmayı isteyenler pek enderdi: birçokları için, bütün sorun büyümek, adam olmaktı yalnız; ondan sonra, artık büyümeyecek, gelişmeyeceklerdi: çevrelerindeki dünya bir anda değişip daha iyi ve daha rahat olacaktı. Kimimiz bu anı sabırsızlıkla, kimimiz korkuyla, kimimiz de içi yanarak bekliyordu. Bana gelince, kendimi yazarlığa adamadan önce, kaygısızlık içinde büyüyordum: bahane gömleğineyse hiç aldırdığım yoktu. Büyükbabam beni pek ufacık buluyor ve buna üzülüyordu: büyükannem onun canını sıkmak için, "Bu oğlan Sartre'ların boyunda olacak", diyordu. Büyükbabam duymazlıktan geliyor, önüme dikilip saçlarımı karıştırıyordu: sonunda, pek de inanmadan, "Boy atıyor!" diyordu. Ne kaygılarını, ne de umutlarını paylaşıyordum: yabani otlar bile boy atıyordu; demek ki kötü olmaktan kurtulmaksızın büyüyebilirdi insan. Öyleyse benim işim *in aeternum* (sonsuza dek) iyi olmaktı. Yaşamım hızlandığı zaman herşey değişti: artık iyi bir şey yapmak yetmiyordu, her an *daha iyisini* yapmak gerekiyordu. Bundan böyle bir tek yasam oldu: tırmanmak. Kendini beğenmişliklerimi beslemek ve onların ölçüsüzlüğünü gizlemek için herkesin yaptığı deneye başvurdum: çocukluğumun kararsız gelişimlerinde alınyazımın ilk etkilerini görmek istedim. Bu gerçek ama ufak iyiye gidişler yükselme gücümü duyuyormuşum yanılsamasını verdi bana. Herkesin gözü önündeki bir çocuk

olduğum için, herkesin gözü önünde sınıfımın ve kuşağımın mitini benimsedim: insan bugüne dek elde edilmiş olandan yararlanır, deneyleri bir araya toplar, şimdiki zaman tüm geçmişten alır zenginliğini. Yalnız başımayken bununla yetinmiyordum. Varlığı dışardan alabileceğimizi, bu varlığın olduğu yerde durarak kendini sürdürebileceğini kabullenemiyordum, ruhum hareketlerinin, daha önceki hareketlerine etkisi olmasını kabullenemiyordu. Gelecekteki bir bekleyişten doğmuştum, ışıklı, tastamam ileri atılıyor, doğum törenimi her an yeniden yaşıyordum: yüreğimin duygulanımlarında bir kıvılcım çıtırtısı duymak istiyordum. Geçmiş neden beni zenginleştirsindi? O değildi beni oluşturan, tersine, küllerimi yeniden canlandırarak, hep yeniden başlayan bir yaratışla belleğimi hiçlikten çekip çıkaran bendim. Daha iyi olarak yeniden doğuyor ve duhumun hareketsiz bekleyen yedeklerini daha iyi kullanıyordum, çünkü ölüm, her zaman, daha yakınlaşmış olarak, karanlık ışığıyla daha çok aydınlatıyordu beni. Sık sık şöyle diyorlardı bana: geçmiş bizleri ileri iter; ama ben geleceğin beni çektiğine inanıyordum; birtakım yumuşak güçlerin içimde kaynaştığını, olabilirliklerimin yavaş yavaş serpildiğini hissetseydim, tiksinti duyardım. Burjuvaların sürekli gelişimini ruhuma tıkmıştım, patlamalı bir motor kılmıştım bunu; geçmişi şimdiki zamanın önünde, şimdiki zamanı ise geleceğin önünde küçülttüm, sakin bir evrimciliği devrimci ve süreksiz bir felâketçiliğe dönüştürdüm. Birkaç yıl önce, oyun ve romanlarımdaki kahramanların bir anda ve bir bunalım sonucu karar verdiklerini, örneğin, *Sinekler*'deki Oreste'ın bir anda yön değiştirdiğini söylediler bana. Böyle olması doğal: kendime benzer yaratıyordum onları; kuşkusuz olduğum gibi değil, olmak istediğim gibi.

Hain oldum ve öyle de kaldım. İstediğim kadar kendimi giriştiğim şeye vereyim, istediğim kadar işe, kızgınlığa, dostluğa vereyim aklımı, bir an sonra kendimi yad-

şıyacağımı biliyor, hatta istiyorum bunu, ve tutkunun tam göbeğindeyken ilerki ihânetimin zevkli sezgisiyle daha o anda kendime ihânet ediyorum. Genel bir deyişle, verdiğim sözlere başka biri gibi bağlı kalırım; duygulanımlarımda ve davranışlarımda kararlıyım, ama heyecanlarıma sadık değilim: anıtların, tabloların, manzaraların içinde, en son görülenin en iyi olduğu bir zaman vardı; alaycılıkla ya da yalnızca hafiflikle —kendimi ondan koptuğuma inandırmak üzere— dostlarım için hâlâ değer taşıyabilecek ortak bir anıyı ansıtarak onları kırardım. Kendimi yeterince sevmediğimden, ileri doğru kaçtım; sonuçta, şimdi kendimi daha az seviyorum; bu insafsız gelişim hiç durmadan değerimi düşürüyor gözümde: dün, dün olduğu için kötü davrandım ve yarın kendime ilişkin vereceğim sert yargıyı bugünden seziyorum. Özellikle, düzensiz karışıma yer yok yaşamımda: saygılı bir uzaklıkta tutarım geçmişimi. Delikanlılık, olgunluk çağı, hatta yeni biten yıl bile Ancien Régime'dir hep, Yenisi daha şu anda göstermektedir kendini, ama başlamış da değildir hiçbir zaman: yarın bedava traş edilecek. Özellikle ilk yıllarımı çizip attım: bu kitaba başladığım sıralar, silintiler altında kalan bu yılları okumakta bir hayli güçlük çektim. Otuz yaşıma geldiğimde dostlarım şaşırıyordu: "İnsana sanki hiç ana-babanız olmamış gibi geliyor. Ne de çocukluğunuz". Evet, üstelik bir de şımartılmış olmak budalalığına sahiptim. Bununla birlikte, kimi kişilerin —özellikle kadınların— beğenilerine, arzularına, eski girişimlerine, yitip gitmiş mutlulukların aduydukları alçakgönüllü ve direngen bağlılığı seviyor ve sayıyorum, değişme ortasında aynı kalma, belleklerini kurtarma, ölüme giderken ilk bebeği, bir süt dişini, ilk aşkı da yanlarında götürme istemlerine hayranım. Yalnızca gençliklerinde onu arzulamış oldukları için çok sonraları artık yaşlanmış bir kadınla yatan erkekler tanıdım; kimileri ölülere kin besliyor, ya da yirmi yıl önce işlenmiş küçük bir günâhı kabullenmekten-

se döğüşmeyi göze alıyordu. Bense, hiç kin beslemem ve seve seve herşeyi itirâf ederim: beni zorlamaya kalkışılmaması koşuluyla, öz-eleştiri yeteneğim vardır. 1936'da, 1945'de adımı taşıyan insana kötülük edildi: bana ne bundan. Uğradığı açık hakaretlere onun hesabına katlanıyorum: o budala kendini saydırmayı bile bilmiyordu. Eski bir dosta rastlarım ve işte içim burulur: onyedi yıldır kızgındır bana; belli bir durumda saygısızlık etmişimdir ona karşı. O günlerde, kendimi korumak için bir karşı saldırıda bulunduğumu, dostumu alınganlığından, ille de inandırma merakından dolayı kınadığımı, kısacası bu olay karşısında kendime özgü bir yorumum bulunduğunu ansırım belli belirsiz: şimdiyse onun görüşünü benimsemekte acele ederim; onun görüşünden yana konuşurum, yerin dibine batırırım kendimi: kendini beğenmiş, bencil davranmışımdır, kalp yoktur bende; nasıl da neşeli bir kıyımdır bu: açıkgörüşlülüğümün tadını çıkarırım; kusurlarımı böylesine yürekten kabullenmek, bundan böyle artık bunları bir daha işlemeyeceğimi kendime kanıtlamaktır. İnanılır mı buna? Dürüstlüğüm, esirgemeden yapılmış itirâfım dâvâcıyı sinirlendirmekten başka birşeye yaramaz. Oyunumu bozmuştur, kendinden yararlandığımı bilir; o, bana, yaşayan, şu anda varolan, geçmişte varolmuş bulunan, öteden beri tanıdığı *aynı kişiye* kızmaktadır, bense, kendimi *yeni doğmuş bir çocuk gibi* hissetme zevki uğruna cansız bir post bırakırım onun eline. Sonunda, ben de kızarım cesetleri gömülü oldukları yerden çıkaran bu çılgına. Oysa, eğer çok kötü davrandığımı söyledikleri bir durum ansıtılırsa, elimin tersiyle siler süpürürüm bu anıyı; alçakgönüllü sanırlar beni, oysa tam tersidir: bugün daha iyisini, yarınsa *daha da* iyisini yapacağımı düşünürüm. Olgun çağdaki yazarlar, ilk yapıtlarından dolayı büyük bir inançla kutlanmaktan hoşlanmazlar: eminim, bu tür övgüler en az benim hoşuma gider. Benim en iyi kitabım, yazmakta olduğumdur, onun hemen ardından

en son yayımladığım gelir, ama daha şimdiden, yavaş yavaş ondan da tiksinmeye başlamışımdır. Eleştirmenler onu bugün kötü bulurlarsa, belki yaralarlar beni, ama altı ay sonra onlarla aynı kanıyı paylaşmaktan pek uzak olmayacağım. Yalnız tek bir koşulla: ne kadar da az değerli ve hiç olarak görürlerse görsünler, bu yapıtı kendinden önce çıkmış bulunanların üstüne koymalarını isterim; bütün piyangonun geçersiz sayılmasına göz yumabilirim, yeter ki, bana yarın daha iyisini, öbür gün daha da iyisini, en sonunda da bir başyapıt yaratma şansını bırakan biricik değerler sıralanması, yani zamansal değerler sıralanmasını desteklesinler.

Doğaldır ki kanmıyorum buna: kendimizi yinelediğimizi çok iyi görüyorum. Ne var ki, henüz pek yakınlarda edindiğim bu bilgi eski doğrularımı kemirse de, bütün bütün ortadan kaldıramıyor. Yaşamımda hiçbir şeyi gözden kaçırmayan son derece titiz birkaç tanığım var; bu tanıklar sık sık aynı tekerlek izine düşmekteyken yakalıyor beni. Bunu bana da söylüyorlar, inanıyorum onlara ve ardından, en son anda, kendi kendimi kutluyorum: dün kördüm; bugünkü ilerlemem, artık ilerlemedeğimi görmüş olmamdır. Kimi zaman, kendime karşı tanıklık ediyorum. Örneğin, iki yıl önce, işime yarayacak bir sayfa yazdığımı ansırım. Arar ama bulamam bu sayfayı; daha da iyi ya: Tembellikle, yeni bir yapıt içine bayat bir şey katacaktım az kalsın: oysa çok daha iyi yazıyorum bugün, yeniden yazarım o sayfayı. Çalışmamın bitmesinden sonra, bir rastlantı sonucu bulurum yitirdiğim sayfayı. Şaşırırım: birkaç virgül bir yana, aynı düşünceyi aynı terimlerle anlatıyormuşum. Biraz duralar, sonra çöp sepetine atarım bu eskimiş belgeyi, yenisini saklarım: eskisine oranla bilmediğim bir üstünlüğü vardır bunun. Sizin anlayacağınız işimi ayarlarım: yanıldığımı bile bile beni yıkıp bitiren yaşlılığa rağmen, genç dağcının taze sarhoşluğunu gene duymak için kandırırım kendimi.

On yaşımda garip meraklarımı, söz yinelemelerimi tanımıyordum daha, kuşku yanıma bile uğramıyordu: rahvan gidişli, çenesi düşük, sokaktaki gösterilerle büyülenmiş bir çocuktum, hiç durmadan deri değiştiriyordum, eski derilerimin birbirinin üstüne düşüşü geliyordu kulağıma. Soufflot Sokağı boyunca yürüdüğüm zaman, her adımda, vitrinlerin göz kamaştırıcı bir hızla birbiri ardından yitip gidişinde, yaşamımın akışını, yasasını ve hiçbir şeye bağlı kalmama buyruğunu hissediyordum. Kendimle birlikte tümüyle kendimi götürüyordum. Büyükannem yemek masası takımlarını yenilemek ister; ben de onunla birlikte giderim porselen ve cam eşya satan mağazaya; büyükannem kapağının üstünde kırmızı bir elma bulunan bir çorba kâsesi, çiçekli tabaklar gösterir. Ama istediği tam bu değildir: onun tabaklarının üzerinde çiçekler vardır elbette, ama çiçeklerin sapları boyunca tırmanan kahverengi böcekler de vardır. Dükkâncı kadın da coşar: alıcı hanımın ne istediğini pek iyi bilmektedir, eskiden elinde vardı bu maldan, ama üç yıldan beri yapılmamaktadır artık o çeşit; şu model daha yeni, daha elverişlidir, hem sonra, böcekli olsa da olmasa da, çiçek çiçektir değil mi efendim, hem şunu da belirtmek gerekir ki, sözün gelişi, hiç kimse gelip de tabağınızın üzerinde o küçük hayvancıkları aramaya kalkışmayacaktır. Aynı görüşte değildir büyükannem, israr eder: depoya bir göz atılamaz mı acaba? Ah, evet, depoya, doğru tabii, ama çok vakit alır bu iş, üstelik dükkâncı kadın da yalnızdır, satış memuru geçenlerde işten ayrılmıştır. Hiçbir şeye dokunmamamı söyleyerek bir köşeye bırakmışlar, çevremdeki kırılır-dökülürlükten, tozlu parıltılardan, rahmetli Pascal'in maskesinden, üzerinde Başkan Fallières'in başı bulunan bir oturaktan iyice ürkmüş bir durumda unutmuşlardır beni. Oysa dış görünüşüne rağmen, ikinci derece bir düzme-kişiyim ben. Bu yüzden, kimi yazarlar "ikinci derecedeki rolleri" sahnenin önlerine itip, kahramanlarını

okuyucuya uzaktan, profilden gösterirler. Ama buna aldanmaz okuyucu: romanın iyi bitip bitmediğini anlamak üzere en son bölümü karıştırmıştır zaten, şömineye yaslanmış duran, solgun yüzlü şu genç adamın üçyüz elli sayfayı midesine indirdiğini bilir. Üçyüz elli sayfa aşk ve macera. Benim en azından beşyüz sayfam vardı. İyi biten uzun bir öykünün kahramanıydım ben. Öyküyü kendime anlatmaktan vazgeçmiştim: ne yararı vardı ki anlatmanın? Kendimi romansal hissediyordum ya, yeterdi bu. Zaman, kararsız yaşlı kadınları, fayanslardaki çiçekleri ve bütün dükkânı geri çeker, kara eteklikler solar, sesler silikleşirdi, büyükannem acırdım, hiç kuşku yok ki ikinci bölümde yer almayacaktı. Bense, daha şimdiden yaşlanmış, daha şimdiden ölmüş, *burada*, gölgede, kendisinden daha yüksek tabak dizileri arasında ve *dışarda*, çok uzakta, ünün ölümcül kocaman güneşi altında duran ufacık bir oğlanda toplanmış bir başlangıç, bir orta bölüm ve son idim ben. Yörüngesinin başlangıç noktasında duran bir cisimcik ve varış engeline çarptıktan sonra gelip yine kendi üzerinde toplanan dalga dizisiydim ben. Bir araya toplanmış, sıkıştırılmış, bir elimle mezarıma, ötekiyle de beşiğime dokunuyor, kısa ve göz kamaştırıcı, karanlıkların silip yokettiği bir şimşek gibi hissediyordum kendimi.

Ama gene de, sıkıntı yakamı bırakmıyordu; kimi zaman ölçülü, kimi zaman mide bulandırıcı oluyor, artık sıkıntıya dayanamadığım anda en öldürücü itkiye bırakıyordum kendimi: sabırsızlık yüzünden Orphée, Eurydice'i yitirmişti; sabırsızlık yüzünden, çoğu kez ben de kendimi yitirdim. İşsiz güçsüzlükten ne edeceğimi şaşırarak, tam çılgınlığımı unutmam gereken anda, tam ona gem vurup dikkatimi kendi dışımdaki nesneler üstünde toplamam gereken anda yeniden çılgınlığıma döndüğüm oluyordu; böyle anlarda, hemen oracıkta kendimi *gerçekleştirmek*, düşünmediğim zamanlar kafamı kurcalayan bütünselliği bir bakışta kavramak istiyor-

dum. Felâket! Gelişim, iyimserlik, zevkli ihanetler ve gizli uğursuzluk, tümü de Mme Picard'ın kehâneti üstüne eklediğim şey yüzünden yıkılıp gidiyordu. Önceden bildirilen şey yerli yerindeydi, ama ne yapabilirdim ki onu? Bütün anılarımı kurtarmak isterken, şu içeriksiz mûcize o anların bir tekini bile ayırdetmeyi yasaklıyordu; bir anda kuruyup kalan gelecek, kuru bir iskeletten başka birşey değildi artık, var olma güçlüğüm yeniden karşımdaydı ve bu güçlüğün beni hiçbir zaman terketmemiş olduğunu farkediyordum.

Tarihsiz bir anı: Luxembourg Bahçesi'nde bir sıraya oturmuştum; çok koşup su içinde kaldığım için, Anne-Marie yanma gelip dinlenmemi istemişti. Normal neden-sonuç sırası böyledir. Öyle canım sıkılmaktadır ki, bu neden-sonuç sırasını tepetaklak etme saldırganlığını gösteririm: koştum, çünkü anneme beni yanma çağırma fırsatı vermek üzere ter içinde kalmam "gerekiyordu". Herşey gelip şu sırada sonuçlanmaktadır, orada sonuçlanmak zorundaydı. Sıranın bu işteki rolü ne? Bilmiyorum, hem kafamı kurcalayan şey de bu değil zaten: beni yalayıp geçen izlenimlerin bir teki bile yokolup gitmeyecektir; bir amaç vardır bu işte: bulacağım bu amacın ne olduğunu, ilerde yeğenlerim bulacaklar. Yere değmeyen kısacık bacaklarımı sallar, koltuğunda bir paketle önümden geçen bir adama bakarım, adam kambur: bu da işe yarayacaktır. Coşkunluk içinde kendi kendime yinelerim: "Burada oturup kalmamın çok büyük bir önemi var". Sıkıntım iki kat artar, bakışlarımı içime çevirme tehlikesine atılmaktan alıkoymam artık kendimi: öyle sarsıcı buluşlar istediğim yok, ama şu dakikanın anlamını keşfetmek, onun ivediliğini hissetmek, Musset'de, Hugo'da olduğunu ileri sürdüğüm bu doğuştan gelen karanlık bilginin tadını çıkarmak isterim. Doğaldır ki, sisleri görebilirim yalnızca. Gerekli olduğum konusundaki soyut varsayım ile varoluşumdan edindiğim kaba sezgi, çatışmadan, karışmadan, yanyana sür-

mektedirler varlıklarını. Yalnız kendimden kaçmayı düşünürüm artık, beni alıp götüren o delice hızı yeniden bulmayı düşünürüm, ama boşuna, büyü bozulmuştur. Bacaklarımın sıraya değen yerleri karıncalanmakta, kıvranıp durmaktayım. Tam bu sırada Tanrı yeni bir görev verir bana: kesinlikle yeniden koşmaya başlamam gerekmektedir. Yere atlar, uçarcasına koşarım; çiçekler arasındaki yolun sonunda geri dönerim, hiçbir şey değişmemiş, hiçbir şey olmamıştır. Düşkırıklığımı konuşarak gizlerim kendimden: Aurillac'daki dayalı döşeli bir odada, 1945 yılı dolaylarında, bakın şimdiden söylüyorum, paha biçilmez sonuçları olacaktır bu koşunun. Kendimden geçtiğimi söylerim, coşarım; Kutsal-Ruh'un elini bu işe zorlamak için, kendisine güvendiğimi belli ederim: bana verdiği talihe yaraşır bir adam olacağıma sayıklarcasına yemin ederim. Herşey yüzeydendir, sinirlere bağlıdır herşey. Annem üstüme çökmüştür bile, işte yün kazak, atkı, palto: kendimi sarılıp sarmalanmaya bırakırım, bir paketim ben. Yine Soufflot Sokağı'na, kapıcı M. Trigon'un bıyıklarına, hidrolikli asansörün puflamalarına katlanmak gerekmektedir. Herşeyi kırıp geçen taht düşkünü sonunda kitaplıktadır, sandalyeden sandalyeye dolaşmakta, kitapları karıştırdıktan sonra bir yana fırlatmaktadır; pencereye yaklaşırım, perdenin altında bir sinek görürüm, oun muslin bir tuzağa düşürür, öldürücü bir işâret parmağını üstüne çeviririm. Program dışıdır bu anlar, herkesin malı olan ortak zamandan çıkarılmış, ayrı bir yere konmuş, kıyaslanmazdır, kıpırtısızdır, ne bu akşam, ne de daha ilerde hiçbir şey çıkmayacaktır onlardan: Aurillac sonsuza dek bilmeyecektir bu bulanık sonsuzluğu, Şu anda uykudadir İnsanlık: ünlü yazarsa —bir ermiştir o, bir sineğe bile kötülük etmez— az önce dışarı çıkmıştır. Durgun bir anda yaşayan geleceksiz ve yalnız bir çocuğu güçlü duygulanımlar beklemektedir öldürmeden; büyük bir insan yazgısını benden esirgediklerine göre, ben de bir

sineğin alınyazısı olurum. Acele etmem, üstüne eğilen devi keşfedecek kadar zaman bırakırım sineğe: parmağımı yaklaştırırım, sinek patlar, aldatıldım! Hey Tanrım, öldürmemek gerekirdi onu! Bütün yaratıklar içinde, benden korkan tek yaratıktı o; kimseye güvenemem artık. Ben, böcek katili, kurbanımın yerini alır, bu kez de, ben bir böcek olurum. Sineğim ben, öteden beri sinektim hep. İşin özüne varmışımdır bu kez. Artık masanın üstünden *Kaptan Corcoran'ın Serüvenleri*'ni alıp, yüz kez okunmuş bu kitabı rastgele açarak kendimi yüzükoyun halının üstüne atmaktan başka yapacak şey yoktur; öyle yorgun, öyle üzgünümdür ki, sinirlerimi hissetmem artık ve, daha ilk satırda, kendimi unuturum. Corcoran, karabinası koltuğunda, dişi kaplanı yanında, kitaplığın içinde sürek avına çıkar; vahşi ormanın sık ağaçlıkları hemen onların çevresini alır; ileriye ağaçlar diktim, maymunlar daldan dala atlayıp durmaktalar. Birden Louison, dişi kaplan, homurdanmaya başlar; Corcoran olduğu yerde kalır: işte karşısındadır düşman. Ünüm eski yuvasına dönmek, İnsanlık sıçrayarak uyanmak ve beni yardıma çağırmak, Kutsal-Ruh da kulağıma şu sarsıcı sözleri fısıldamak için bu anı seçer: "Bulmasaydın aramayacaktın beni". Uçup gidecektir bu pohpohlamalar: yiğit Corcoran bir yana, bunları işitecek hiç kimse yoktur orda. Sanki bu bildiriyi bekliyormuşçasına, Ünlü Yazar çıkar gelir yeniden; yeğenimin yeğenlerinden biri sarı başını yaşamımın üstüne eğer, gözlerinden yaşlar süzülür, gelecek ayağa kalkar, sonsuz bir aşk sarar her yanımı, ışıklar dolanır yüreğimde; yerimden bile kıpırdamam, şenliğe dönüp bakmam bile. Uslu uslu okumamı sürdürürüm, sonunda ışıklar söner, bir ritmden, karşı konmaz bir itişten başka bir şey hissetmem artık, motoru çalıştırırım, çalıştırdım işte, ilerliyorum, motor homurdanıyor. Ruhumun hızını hissederim.

İşte benim başlangıcım: ben kaçıyordum, dışımdaki

güçler kaçışıma biçim verip beni oluşturdular. Eskimiş bir kültür anlayışı içinden, kişiliğime maketlik eden din görünüyordu: bir çocuğa, çocuksu din kadar yakın olan hiçbir şey yoktur. İnanma olanakları vermeksizin Kutsal Tarih, İncil, din dersi okutuluyordu bana: sonuç, kendi benzersiz düzenim halini alan bir düzensizlik oldu. Birçok kıvrılma, önemli bir yer değişimi oldu bu arada; Katolikliği aşıp gelen kutsal, Edebiyat'ın içine yığıldı ve benim hiçbir zaman olamayacağım Hıristiyan adamın *yerini tutan kişi* (ersatz) yani yazar ortaya çıktı: biricik uğraşı selâmetti onun, şu yeryüzünde bulunuşunun tek amacı, açık alınla katlanılmış sınamalar yardımıyla ölümden sonraki öteki dünya mutluluğuna yaraşır kılmaktı kendini. Ölüm, bir öteki yana geçiş âyini olup çıktı ve yeryüzündeki ölümsüzlük ölümsüz yaşamın vekiliymiş gibi belirdi. İnsan türünün beni sürdüreceğine inandırmak üzere kafamın içinde onun (insan türünün) hiç tükenmeyeceği konusunda karara varıldı. İnsanlık içinde eriyip gitmek, doğmak ve bitimsiz olmak demekti, ama önümde, ellibin yıl sonra da olsa, bir gün bir tufanın insan türünü yokedeceği söylendi mi, deliye dönüyordum; büyüden kurtulmuş olmama rağmen, bugün bile ürpermeden düşünemem güneşin soğuması olasılığını: çağdaşlarımın daha öldüğüm günün ertesinde beni unutmaları vızgelir bana, ben ele geçmez, adsız ve tıpkı tanımadığım ve hiçleşip gitmekten kurtardığım milyarlarca ölünün bende varoluşu gibi, ben de çağdaşlarımın herbirinde varolacak, yaşadıkları sürece akıllarını kurcalayacaktım onların; ama eğer yok olup gidersem,işte o zaman ölülerini gerçekten öldürecekti insanlık.

Çok yalın bir mitti bu, ben de hiç güçlük çekmeden yönetiyordum onu. Hem Protestan hem de Katolik olduğumdan, iki inançlılığım, adlarıyla anıldıkları sürece Ermişler'e, Meryem Ana'ya ve en sonunda da Tanrı'ya inanmaktan alıkoyuyordu beni. Ama büyük bir ortaklaşa güç girmişti içime; yüreğime yerleşmiş, beni gözlü-

yordu, başkalarının İnancı idi bu; onun öteden beri uğraştığı nesneyi yüzeyden değiştirmek ve adsızlaştırmak yetti: inanç bu nesneyi, beni yanıltan kılık değişikliği altında tanıdı, üzerine atıldı, pençeleri arasına aldı onu. Kendimi Edebiyat'a vermeyi düşünüyordum oysa tam bu sırada, papazlığa başlıyordum. En alçakgönüllü dindarın sahip olduğu kesin inanç, bende, önceden yazgılı olduğum konusundaki gururlu bir gerçek biçimini aldı. Neden önceden yazgılı olmayaydım? Her Hıristiyan seçilmiş bir insan değil miydi? Ben, delişmen ot, Katolikliğin çürük toprağında boy atıyordum, köklerim toprağın suyunu yukarı doğru pompalıyor, ben de bundan kendi özsuyumu çıkarıyordum. Otuz yıl acısını çektiğim o bakar-körlük burdan doğdu işte. 1917'de La Rochelle'de, bir sabah, benimle birlikte liseye gidecek arkadaşlarımı bekliyordum; arkadaşlarım görünürde yoklardı, az sonra kendimi oyalamak için ne edeceğimi şaşırdım ve Kaadir-i Mutlak'ı düşünmeye karar verdim. Bu anda göklerde yuvarlandı ve hiçbir açıklama yapmadan yokolup gitti; nazik bir şaşkınlıkla kendi kendime: Tanrı yok, dedim ve bu işin orda bittiğine inandım. O günden buyana, onu yeniden diriltmek için en ufak bir itki duymadığıma göre, bir bakıma iş gerçekten bitmişti. Ama Öteki, Görünmeyen, Kutsal-Ruh, bana vekilliğimi sağlayan, adsız ve kutsal büyük güçlerle yaşamımı yöneten yerinde duruyordu. Bu sonuncudan daha zor kurtardım kendimi, çünkü o, kafamın gerisinde, kendimi anlamak, bir yere oturtmak ve doğrulamak üzere kullandığım uydurma kavramlar içine yerleşmişti. Yazmak, Ölüm'den yani maskeli Din'den, yaşamımı rastlantının elinden kurtarmasını istemek anlamına geldi uzun süre. Papazlar sınıfına gridim. Militan olup, kendimi, yapıtlarımla kurtarmak istedim; gizemci olup, varlığın sessizliğini sözcüklerin zorlamalı gürültüsüyle bozmayı denedim; özellikle de, nesnelerle o nesnelerin adlarını birbirine karıştırdım: inanmaktır bu. Gözlerim kararmıştı. Bu göz ka-

rarması sürdükçe, işin içinden çıkmış gibi gördüm kendimi. Otuz yaşımda şu güzel işi becerdim: *Bulantı*'da —bu işi büyük bir içtenlikle yaptığıma inanabilirsiniz— çağdaşlarımın doğrulanmamış, acı varoluşunu yazıp, kendiminkine hiç dokunmadım. Roquentin *idim*, hiç acımadan onda kendi yaşamımın dokusunu sergiliyordum; ama aynı zamanda, seçilmiş kişi, cehennem yıllıklarının yazarı, kendi protoplazmasal sıvılarım üzerine çevrilmiş cam ve çelikten yapılma fotomikroskop, yani *ben* idim. Daha sonraları insanın olanaksızlığını gösterdim zevkli zevkli, kendim de olanaksızdım ve öteki insanlardan yalnızca bu olanaksızlığı ortaya koyma konusunda bana verilmiş bulunan görevle ayrılıyordum; o zaman olanaksızlık ,bir anda, biçim değiştiriyor, benim en içten olabilirliğim, görevimin ereği, zaferimin atlama tahtası oluyordu. Bu apaçıklıkların mahkûmuydum, ama bunları göremiyordum: dünyaya onların içinden bakıyordum. İliklerime kadar düzmece ve gizemciydim, zavallı insanlık durumumuz üstüne zevkle yazıyordum. Dogmacıydım, kuşku için seçilmiş biri olmak dışında, herşeyden kuşkulanıyordum; bir elimle yıktığımı öbür elimle yerine koyuyor ve tedirginliği güvenliğimin güvencesi diye görüyordum; mutluydum.

Değiştim. Hangi asitlerin, beni çevreleyen biçim bozucu saydamlıkları kemirdiğini, sertliği ne zaman ve nasıl öğrendiğimi, çirkinliğimi —ki bu çirkinlik uzun bir süre benim olumsuz ilkem, hârika çocuğun içinde eriyip gittiği sönmemiş bir kireç kuyusu oldu— evet, çirkinliğimi ne zaman ve nasıl keşfettiğimi, hangi nedenlerin beni, bir düşüncenin apaçıklığını onun bende uyandırdığı hoşnutsuzlukla ölçüecek kadar sistemli bir biçimde kendime karşı düşünmeye götürdüğünü ilerde anlatacağım. Geçmişe dönük yanılsama tuz buz olmuştur; din şehidi, selâmet, ölümsüzlük herşey yıkılıp gitmekte, önemli yapı yıkıntı haline gelmektedir, Kutsal-Ruh'u yeraltı mahzenlerinde sıkıştırdım ve kovdum onu

oradan; tanrıtanımazlık yavuz ve uzun soluklu bir girişimdir: bu işi sonuna dek vardığımı sanıyorum. Herşeyi açık açık görüyorum şimdi, yanlış yoldan döndüm, gerçek görevlerimi biliyorum, bir yurtseverlik ödülünü hakettim; aşağı yukarı on yıldan beri uyanan, bir uzun, acı, tatlı çılgınlıktan kurtulan ve hâlâ bu iyileşmenin şaşkınlığı içinde bulunan, eski yanılsamalarını gülmeden ansımayan ve yaşamını artık nerde kullanacağını bilmeyen bir adamım ben. Yedi yaşımdaki biletsiz yolcu oldum yeniden: biletçi kompartımanıma girmiş, eski günlerdekinden daha az sertçe bana bakıyor: gerçekte çekip gitmekten, beni sakin sakin yolculuğumu bitirmeye bırakmaktan başka birşey istemiyor; nasıl olursa olsun, geçerli bir mazeret söylesem, yetinecek bununla. Ne yazık ki, hiçbir mazeret bulamıyor, gerçekte, aramak bile istemiyorum: onunla ikimiz, beni hiç kimsenin beklemediğini çok iyi bildiğim Dijon'a kadar, böyle başbaşa, sıkıntı içinde gideceğiz.

Kılık değiştirdim (papazlık giysilerimi çıkarıp attım), ama kişiliğim değişmedi: hep yazıyorum. Başka ne yapabilirim ki?

Nulla dies sine linea

(Yazmadan tek bir gün bile geçirmeden)

Hem alışkanlığım hem de uğraşım bu benim. Uzun zaman bir kılıç gibi gördüm kalemimi: şimdi ikimizin güçsüzlüğünü de biliyorum. Ne önemi var: kitap yazıyorum, yazacağım; onlar da gerekli; gene de bir işe yarıyorlar. Kültür hiçbir şeyi, hiç kimseyi kurtarmaz, doğrulamaz. Ama bir insan ürünüdür: insan orda yansır, kendini bulur; yalnız bu eleştirici ayna gösterir insana imgesini. Öte yandan, şu eski yıkık yapı, yani düzmeciliğim, o da kişiliğimdir benim: bir nevrozu atlatabilir insan, ama kendi kendisini atlatamaz, bu hastalığın tedâvisi olmaz. Aşınmış, silinmiş, gururu kırılmış, bir köşeye kıstırılmış, bilmezlikten gelinmiş halde, çocuğun tüm özellikleri olduğu gibi kalmıştır ellilik adamda. Ço-

ğu kez, iyice gölgeye çekilip bekler bu özellikler: ilk dikkatsizlik anında başlarını kaldırır, kılık değiştirip gün ışığına çıkarlar; içtenlikle yalnız kendi çağım için yazdığımı söylüyorum ama şimdiki ünümden de sıkılıyorum: yaşadığıma göre ün değil bu, ama eski düşlerimi yalanlamaya yetiyor; bu eski düşleri gizli gizli içimde besliyor muyum acaba? Pek değil: sanırım, kendime uyarladım onları; tanınmamış olarak ölme şansını yitirdiğime göre, arasıra yanlış anlaşılmış yaşamakla böbürleniyorum. Grisélidis ölmemiştir. Pardayan içimdedir hâlâ. Strogoff da öyle. Anlamlarını yalnız Tanrı'dan alan onlardan geliyorum ben ve Tanrı'ya da inanmıyorum. Gelin de çıkın işin içinden. Kendi payıma ben çıkamıyorum ve arasıra, bir kaybeden kazanıyor oyunu oynayıp oynamadığımı ve eski umutlarımı herşeyin bana yüz katıyla geri verilmesi için böylece ayaklarımın altına almadığımı düşünüyorum. Eğer öyleyse Pliloctête'im demektir: bu görkemli ve pis kokulu, sakat adam, yayına varıncaya dek herşeyini hiçbir koşul öne sürmeden teslim eder: ama, alttan alta, zararının giderilmesini beklediğine emin olabiliriz.

Neyse bırakalım bunu. Büyükannem olsa:

"Kayıp geçin, ölümlüler, direnmeyin", derdi.

Çılgınlığımda sevdiğim şey, daha ilk günden beri, "seçkinler"in çekiciliklerine karşı beni korumuş olmasıdır: kendimi hiçbir zaman bir "yetenek"in mutlu sahibi gibi görmedim; benim tek işim kendimi kurtarmaktı ve —elimde ve cebimde hiçbir şey olmadan— çalışmayla ve inançla. Yaptığım seçme bir anda hiç kimsenin üstüne çakırmıyordu beni: araçsız, gereçsiz, kendimi tümüyle kurtarmak için tümüyle yapıtıma verdim kendimi. Eğer olanaksız Kurtuluş'u araç-gereç deposuna atarsam, geriye ne kalır? Tüm bir insan-tüm insanlardan oluşmuş ve onların herbirine, herhangi bir insana denk bir insan.

Bu kitap
1983 yılının Haziran ayında
İstanbul'da
Hilal Matbaacılık Koll. Şti.'nde
dizilip basılmıştır.

XX. yüzyıl düşün ve yazın dünyasının en etkili kişilerinden (belki en etkilisi) Jean-Paul Sartre'ın özyaşam öyküsüdür bu kitap.

Filozof Sartre'dan çok, romancı Sartre'ın kaleminden çıkan "Sözcükler", bir yaşamı, yazarın yaşamını anlatıyor.

Sürekli olarak kendisiyle hesaplaşan ve düşüncelerini, inançlarını yenilemekten korkmayan bir yazarın doğuşunu ve gelişmesini izlememizi sağlayan "Sözcükler"i ilk kez eksiksiz ve yetkin bir Türkçeyle yayımlıyoruz.

